

UDK 343.98

ISSN 1450-6637

# TEMIDA

ČASOPIS O VIKTIMIZACIJI, LJUDSKIM PRAVIMA I RODU Br. 3, godina 24, Decembar 2021.



Tema broja SEKSUALNO NASILJE

*Izdaju:*

© Vikičimološko društvo Srbije i „Prometej”, Beograd

*Sva prava zadržana. Zabranjeno je svako umnožavanje ili preštampanje bez dozvole izdavača*

*Adresa redakcije:*

Vikičimološko društvo Srbije, Ismeta Mujezinovića 21/6,

11070 Novi Beograd, tel/fax: + 38111 22 88 040, e-mail: vdsrbija@gmail.com i temida.vds@gmail.com

*Savet časopisa:*

dr Nataša Mrvić-Petrović, Institut za uporedno pravo, Srbija; dr Slobodan Savić, Univerzitet u Beogradu, Srbija; dr Jelena Srna, redovna profesorka Univerziteta u Beogradu u penziji, Srbija; dr Nevena Petrušić, Univerzitet u Nišu, Srbija; dr Đorđe Alempijević, Univerzitet u Beogradu, Srbija; dr Tatjana Đurić-Kuzmanović, Visoka poslovna škola strukovnih studija, Srbija; dr Saša Mijalković, Kriminalističko-polički univerzitet, Srbija; dr Biljana Simeunović-Patić, Kriminalističko-polički univerzitet, Srbija; dr Alenka Šelih, redovna profesorka Univerziteta u Ljubljani u penziji, Slovenija; dr Gorazd Meško, Univerzitet u Mariboru, Slovenija; dr Nina Peršak, Institut za krivičnopravnu etiku i kriminologiju, Slovenija; dr Almir Maljević, Univerzitet u Sarajevu, Bosna i Hercegovina; dr Christa Pelikan, Institute for Criminology and Sociology of Law, Austria; dr Ivo Aertsen, Catholic University of Leuven, Belgija; dr Stephan Parmentier, Catholic University of Leuven, Belgija; dr Jan Van Dijk, Tilburg University, Holandija; dr Antony Pemberton, Tilburg University, Holandija, Catholic University of Leuven, Belgija; dr Joanna Shepland, University of Sheffield, Velika Britanija; dr Sandra Walklate, University of Liverpool, Velika Britanija; dr Basia Spalek, Derby University, Velika Britanija; dr Brandon Hamber, Ulster University, Velika Britanija; mr Ruth Jamieson, profesorka Queen's University u penziji, Velika Britanija; dr Gail Mason, University of Sydney, Australija; dr Estela Valverde, Macquarie University, Australija; dr Michael Humphrey, University of Sydney, Australija; dr Robert Elias, University of San Francisco, SAD; dr Robert Peacock, University of the Free State, Južna Afrika; dr Karuppannan Jaishankar, Indija, dr Goran Bašić, Linnaeus University, Švedska; dr Vasiliki Artinopoulou, Panteion University of Political and Social Sciences, Grčka; dr Irma Kovč Vukadin, Univerzitet u Zagrebu, Hrvatska

*Počasni članovi Saveta časopisa:*

dr Gerd Ferdinand Kirchhof (Jindal Global University, India; University of Applied Sciences, Nemačka)  
i dr Marc Groenhuijsen (Tilburg University, Holandija)

*Glavna i odgovorna urednica:*

dr Sanja Čopić

*Zamenica glavne i odgovorne urednice:*

dr Mirjana Dokmanović

*Sekretarka redakcije:*

mr Ljiljana Stevković

*Tehnički urednik:*

dr Bejan Šaćiri

*Članovi redakcionog odbora časopisa:*

dr Vesna Nikolić-Ristanović, Univerzitet u Beogradu, Srbija; dr Slobodanka Konstantinović Vilić, redovna profesorka Univerziteta u Nišu u penziji, Srbija; dr Mirjana Dokmanović, Institut društvenih nauka, Srbija; dr Ivana Stevanović, Institut za kriminološka i sociološka istraživanja, Srbija; dr Sanja Čopić, Institut za kriminološka i sociološka istraživanja, Srbija; dr Slađana Jovanović, Univerzitet Union, Srbija; dr Natalija Žunić, docentkinja Univerziteta u Nišu u penziji, Srbija; mr Ljiljana Stevković, Univerzitet u Beogradu, Srbija; dr Oliver Bačanović, Univerzitet St. Kliment Ohridski, Makedonija; dr Jo-Ann Wemmers, University of Montreal, Kanada; dr Sanja Milivojević, La Trobe University, Australija, Oxford University, Velika Britanija.

*Idejno rešenje korica i kompjuterska obrada sloga:* Tatjana Rondović

UDK	ISSN (štampano izdanje)	ISSN (on line izdanje)
343.98	1450-6637	2406-0941

*Tiraž:*

200 primeraka „Prometej“

*Štampa*

Izдавanje ovog broja finansijski je pomoglo  
Ministarstvo prosvete, nauke i tehnološkog razvoja Republike Srbije

Radovi u časopisu su dvostruko anonimno recenzirani  
The articles in the journal are peer reviewed

Temida je referisana u DOAJ, EBSCO i uvrštena u Emerging Sources Citation Index (ESCI)  
Temida is indexed in the DOAJ, EBSCO and has been accepted for coverage  
in the Emerging Sources Citation Index (ESCI)



Tema broja:

## Seksualno nasilje

Theme of the Issue:

## Sexual Violence

### Neka obilježja počinitelja spolne zlouporabe djece

Some Characteristics of Perpetrators  
of Child Sexual Abuse

Ksenija Butorac

Ivica Luketić

Ljiljana Mikšaj-Todorović ..... 249

### Seksualno nasilje nad studentima na fakultetima: Pregled rezultata dosadašnjih istraživanja

Sexual Violence against Students at Faculties:  
An Overview of the So Far Research Results

Sanja Čopić

Milica Luković Radaković ..... 279

### PUBG Ban and Issues of Online Child Safety During COVID-19 Lockdown in India: A Critical Review from the Indian Information Technology Act Perspectives

Zabрана PUBG i bezbednost dece na Internetu tokom  
COVID-19 lokdauna u Indiji: Kritički osvrt na Zakon o  
informacionim tehnologijama Indije

Debarati Halder ..... 303

## Ostale teme

## Other themes

### Obeležja situacija u kojima dolazi do krivičnih dela na štetu policijskih službenika

Characteristics of the Situations Where Police Officers  
are Victimised

Jovan M. Petrović ..... 329

## Prikazi konferencija

### Conference reviews

#### XI godišnja online konferencija Viktimoškog društva Srbije „Žrtve i savremeni društveni kontekst: Izazovi i perspektive“

(XI Annual Online Conference of the Victimology  
Society of Serbia “Victims and Contemporary Social  
Context: Challenges and Perspectives”)

*Mirjana Tripković .....* 349

## Prikazi knjiga

### Book reviews

Milica Resanović

#### Istraživanje o praksama za prijavljivanje seksualnog uznemiravanja na fakultetima u Srbiji

(Research on Practices for Reporting Sexual  
Harassment at Faculties in Serbia)

*Bojana Bodroža .....* 359

Laura Sjoberg

#### Women as Wartime Rapists:

#### Beyond Sensation and Stereotyping

(Žene kao ratne silovateljke: Iza senzacije i stereotipa)

*Kristina Jorgić Stepanović .....* 367

TEMIDA

2021, vol. 24, br. 3, str. 249-277

ISSN: 1450-6637

DOI: <https://doi.org/10.2298/TEM2103249B>

Originalni naučni rad

Primljeno: 14.9.2021.

Odobreno za štampu: 29.11.2021.

## **Neka obilježja počinitelja spolne zlouporabe djece**

KSENJIA BUTORAC\*

IVICA LUKETIĆ

LJILJANA MIKŠAJ-TODOROVIĆ

*Svrha ovog rada je da se, osim provjere nekih dosadašnjih nalaza o počiniteljima kaznenih djela spolne zlouporabe djece, u korpus dosadašnjih spoznaja o njima uvedu nove spoznaje o nedovoljno istraživanoj predmetnoj temi u kriminologiji i penologiji. Rad predstavlja prethodno priopćenje iz projekta, kojem je fokus na istraživanju socijalno-demografskih, kriminoloških i penoloških obilježja seksualnih zlostavljača (N=26) osuđenih na zatvorsku kaznu u 2019. godini. Preliminarni rezultati opisuju profil počinitelja: podjednako potječu iz urbanih i ruralnih sredina, mlađi su od 50 godina, slabo obrazovani, imaju tendenciju ka samačkom životu, skloni su konzumiranju alkohola i droga, te su jednostruki ili višestruki recidivisti. Počinitelji i žrtve su se otprije poznavali ili su bili u bliskim odnosima i, bez obzira na odnos počinitelja i žrtve, ova kaznena djela se pretežno događaju u domu počinitelja ili žrtve. Ovi nalazi, u okviru do sada poznatih rezultata istraživanja, predstavljaju doprinos prevenciji ovog fenomena i zaštiti potencijalnih žrtava. Stoga bi, u svrhu situacijske prevencije ove vrste kriminaliteta, više pozornosti trebalo fokusirati na činjenice utemeljene na dokazima o okolnostima u kojima se odvija seksualno zlostavljanje djece. Pretpostavka je da interakcija između potencijalnog počinitelja, okoline i žrtve oblikuje i dovodi do kriminalnog ponašanja. Jedna od efikasnih strategija mogla bi biti izlaganje djece programima samozaštite u školi i poučavanje o načinima odupiranja zlostavljačima, kako bi se spriječile negativne*

\* Dr Ksenija Butorac je profesorica u trajnom zvanju na Visokoj policijskoj školi, Ministarstvo unutarnjih poslova, Hrvatska. E-mail: ksenija.butorac@gmail.com.

Ivica Luketić je viši stručni savjetnik u Centru za dijagnostiku Uprave za zatvorski sustav, Ministarstvo pravosuđa, Hrvatska. E-mail: ivica.luketic@gmail.com.

Dr Ljiljana Mikšaj-Todorović je profesorica u trajnom zvanju na Odsjeku za kriminologiju, Edukacijsko-rehabilitacijski fakultet, Sveučilište u Zagrebu, Hrvatska. E-mail: miksa@gmail.com.

*i teške posljedice. U tom kontekstu, situacijske značajke zločina, uzete pojedinačno ili u interakciji s karakteristikama počinitelja i žrtve, očito zaslužuju povećanu pozornost znanstvenika i stručnjaka na tom području.*

**Ključne riječi:** seksualno zlostavljanje, djeca, počinitelji, prevencija, istraživanje, Hrvatska.

## Uvod

Seksualno zlostavljanje djece pojavljuje se u različitim oblicima i uključuje incest, prostituciju, pornografiju, silovanje tijekom ljubavnog sastanka, seksualno nasilje među vršnjacima, seksualno zlostavljanje u institucijama i drugo. Drugim riječima, djecu mogu seksualno zlostavljati članovi obitelji i poznanici, ali i osobe koje su zaposlene u zamjenskim i obrazovnim institucijama ili institucijama socijalne skrbi. Policija raspolaže relativno malim brojem prijava, pa je seksualno zlostavljanje djece vrlo teško uspješno kazneno progoniti. Zločin se, uglavnom, događa u privatnosti, žrtvama se često prijeti, stoga one o tome šute i boje se posljedica koje će istraga imati za njih i njihove obitelji (May-Chahal, Herczog, 2004).

U prilog tome, Finkelhor (1984) je razvio teoriju o kombinaciji pojedinačnih psiholoških obilježja počinitelja i šire socijalizacije koji olakšavaju spolno zlostavljanje djece. Prema ovoj teoriji, četiri faze prethode spolnom nasilju: motivacija za seksualno zlostavljanje, prevladavanje unutarnjih faktora, prevladavanje vanjskih faktora i otpornost djeteta. Emocionalno „usklađivanje”, koje koriste počinitelji spolnih delikata, manifestira se na način da se obraćaju djeci upravo stoga što predstavljaju neznatan rizik za otkrivanje počinitelja. Autor navodi da je ovdje riječ o razvojnoj blokadi, kada prijestupnici ne mogu zadovoljiti svoju potrebu za intimnošću sa odrasлом osobom, te kao žrtve biraju djecu.

U području seksualnog iskorištavanja djece najčešće se istražuje incidenta (Nikolaïdis i dr., 2018), obilježja žrtve i posljedice po žrtvu (Mesman i dr., 2019), odnos počinitelja i žrtve (Peterson i dr., 2019), interpersonalna obilježja počinitelja (Dreznick, 2003), sa naglaskom na obilježja ličnosti i psihopatiju (Oliver, Wong, 2006), te njihove mentalne aktivnosti (Stermac, Segal, 1989; Joyal, Black, Dassylva, 2007). Što se tiče socijalnih ili demografskih značajki počinitelja kaznenih djela spolne zlouporabe djece (rasa, vjera, inteligencija,

obrazovanje, zanimanje), istraživanja nisu ukazala na obilježja po kojima se počinitelji razlikuju od opće populacije (Briere prema Sladović, Družić, 2000). Ipak, većina istraživača se slaže u tome da su seksualni zlostavljači djece pretežno heteroseksualni muškarci koji su stariji i obrazovaniji u odnosu na silovatelje i počinitelje kaznenih djela sa elementima nasilja (Aromaki, Lindman, Eriksson, 2002; Ahlmeyer i dr., 2003), a žrtve su najčešće djevojčice (Leclerc, Proulx, Beauregard, 2009). Dječaci su uglavnom žrtve odraslih, koji skrbe o njima u institucionalnom okruženju ili se njima bave u organizacijama za mlade (Terry, Ackerman, 2008; Firestone, Moulden, Wexler, 2009). Prijavljeni slučajevi pokazuju da se 4/5 spolnog zlostavljanja djece događa u obitelji (bilo da je počinitelj roditelj ili rođak) ili u blizini obitelji (obiteljski prijatelji, susjedi), te da je takav zlostavljački odnos dugotrajan i postupno sve nasilniji i složeniji (Russell, 1988). Također, najnoviji rezultati istraživanja upućuju na unutarobiteljske trendove, odnosno počinitelje koji su članovi primarne i proširene obitelji žrtve, kao što su očevi, očusi, stričevi, ujaci i braća (Peterson i dr., 2019; Vega-Arce i dr., 2019), a u manjem udjelu je riječ o učiteljima, trenerima i slično (Johnson i dr., 2016).

Osim žrtve i počinitelja, važan i tipično zanemaren aspekt spolnog zlostavljanja djece uključuje i treću stranu, poput potencijalnih skrbnika žrtve. Naime, istraživanje uloge potencijalnih skrbnika u ovim kaznenim djelima do sada je privuklo minimalnu istraživačku pozornost. Pored toga, Underwood i suradnici (1999) istraživali su u kojoj su mjeri druge osobe bile prisutne tijekom epizoda zlostavljanja. Ova studija ukazala je na veoma važan situacijski kontekst seksualnog nasilja i zlostavljanja djece, budući da je ustanovaljeno da je više od polovice njihovog uzorka počinitelja (54,9%) zlostavljalo dijete kada je bilo prisutno drugo dijete. Gotovo četvrtina počinitelja (23,9%) izvjestila je da su zlostavljali dijete dok je bila prisutna druga odrasla osoba, a manje njih (14,2%) je to učinilo kada su bili prisutni i drugo dijete i odrasla osoba. U uzorku australijskih odraslih seksualnih prijestupnika, Leclerc, Smallbone i Wortley (2013a) analizirali su utjecaj prisutnosti potencijalnog skrbnika na težinu seksualnog zlostavljanja djece. Slično, Underwood i suradnici (1999) su otkrili da gotovo dvije trećine kaznenih djela (61,3%) karakterizira prisutnost treće osobe. U ovoj studiji nepoznati odrasli su često bili prisutni kada se zlostavljanje dogodilo izvan počiniteljevog doma. To, vjerojatno, odražava kontekst u kojem se spolno zlostavljanje dogodilo: javno mjesto ili dom druge odrasle osobe koja je poznata počinitelju, na primjer, roditelj djeteta žrtve.

Indikativno je da je znatan broj kaznenih djela uključivao prisutnost više od jedne osobe, na primjer, skrbnika, tijekom zlostavljanja (djeca i/ili odrasli). Ovi nalazi jasno ukazuju na minimalno shvaćenu dinamiku seksualnog nasilja i zlostavljanja djece, ističući daljnju potrebu istraživanja ovog fenomena.

Wortley i Smallbone (2006) su istraživali mjesta gdje je počinitelj prvi put susreo djete žrtvu i utvrdili su da se izvanobiteljski počinitelji obično susreću sa žrtvama kod njihovih prijatelja (40%) ili u vlastitom susjedstvu izvan počiniteljevog doma (21,1%). Leclerc, Wortley i Smallbone (2010) su u svom istraživanju utvrdili da je počiniteljev dom najčešće mjesto za seksualni kontakt. Ovi nalazi ukazuju da počinitelji zlostavljaju svoje žrtve u blizini njihovog doma, a spolno zlostavljanje se najčešće događa u domu počinitelja ili žrtve. Nalazi istraživanja, također, ukazuju da su počinitelji koji se ne uklapaju u ovaj opći obrazac činjenja kaznenih djela, zapravo, osobe sklone težim, brutalnim oblicima seksualnog zlostavljanja (na primjer, zlostavljanje više žrtava).

Istraživanja jasno pokazuju da je manipulacija najčešći tip strategije počinitelja, dok je fizičko nasilje neuobičajeno (Elliott, Browne, Kilcoyne, 1995). Leclerc, Wortley i Smallbone (2011) su proveli detaljnu analizu strategija koje su koristili australijski odrasli seksualni prestupnici. Počinitelji su naveli da su najčešće koristili strategiju desenzibilizacije žrtve za seksualnost putem neseksualnog dodira (85,1%), te darivanje i davanje povlastica (50,1%), kako bi uključili djecu u seksualnu aktivnost. Rezultati studije koju su proveli Lang i Frenzel (1988) pokazuju da počinitelji, također, često koriste i strategiju poticanja znatiželje žrtve o seksualnosti. Ovu strategiju usvojila je većina (78%) unutarobiteljskih počinitelja i gotovo polovica (48%) izvanobiteljskih počinitelja. Zanimljivo je da se koristi strategija bez nagovaranja ili uvjeravanja, koja se odnosi na spontano počinjenje kaznenog djela bez ikakvog prethodnog namamljivanja djece, što je, također, iskazao veliki dio prijestupnika (46,9%) (Leclerc, Carpentier, Proulx, 2006; Leclerc, Smallbone, Wortley, 2013b). Strategije održavanja zavjeta šutnje žrtava nakon počinjenja kaznenog djela bile su rjeđe prisutne (37,6%), a ako je šutnja žrtava postojala, ona je bila rezultat emocionalne ucjene žrtve.

Brojna su istraživanja osuđenih seksualnih zlostavljača, međutim, otkrila iznenađujuće visoku učestalost činjenja raznovrsnih kaznenih djela i nisku razinu upornosti u činjenju spolnih delikata na štetu djece (Pritchard, Bagley, 2000; Smallbone, Wortley, 2004a, 2004b; Meithe, Olsen, Mitchell, 2006; Harris i dr., 2009). Primjerice, Wortley i Smallbone (2014) su u svom istraživanju utvr-

---

dili da su više od 50% počinitelja recidivisti, sa najmanje jednom prethodnom osudom za kaznena djela općeg kriminaliteta (najčešće imovinski delikti), a oko 36% njih bili su primarni delinkventi, što se podudara sa većinom gore navedenih istraživanja na populaciji zatvorenika.

Svrha ovog rada, kao prethodnice budućeg projekta, je da temeljem preliminarnih podataka, koji uključuju do sada slabo ili nikako istraživana obilježja počinitelja (kriminološka i penološka: ranija kriminalna aktivnost, aktualna kazna zatvora, izrečene sigurnosne mjere, njihova kriminalna prognoza, te odnos prema aktualnom kaznenom djelu) spolne zlouporabe djece, provjeriti neke dosadašnje nalaze (socio-demografska obilježja i odnos sa žrtvom), te otvoriti nova istraživačka pitanja.

## Ciljevi istraživanja

Ovaj rad predstavlja prethodno priopćenje temeljnih rezultata istraživanja kriminoloških obilježja počinitelja osuđenih na zatvorsku kaznu radi kaznenog djela spolne zlouporabe djeteta mlađeg od 15 godina.<sup>1</sup> Dobiveni rezultati bit će osnova za postavljanje budućeg obuhvatnijeg istraživanja takvih obilježja na relevantnim uzorcima počinitelja navedenog i srodnih kaznenih djela. Ciljevi ovog preliminarnog istraživanja su:

- 1) prikupiti i sistematizirati podatke o nekim socijalno-demografskim, osobnim, kriminološkim i penološkim obilježjima počinitelja;
- 2) staviti podatke u kontekst dosadašnjih nalaza u drugim istraživanjima;
- 3) iz rezultata identificirati najvažnije istraživačke probleme i pitanja na koja treba odgovoriti u budućem projektu.

## Metodologija istraživanja

### Uzorak

Istraživanje je provedeno na uzroku svih 26 počinitelja kaznenog djela spolne zlouporabe djeteta mlađeg od petnaest godina, koji su u razdoblju od 1.1.2019. do 31.1.2020. godine bili upućeni na izdržavanje kazne zatvora, a

---

<sup>1</sup> Kazneni zakon Republike Hrvatske, Narodne novine, br. 125/2011.

nalazili su se u Centru za dijagnostiku Uprave za zatvorski sustav Ministarstva pravosuđa u Zagrebu. Uzorak je formiran prema društveno-pravnom, odnosno zakonskom kriteriju fenomena, radi potpune jasnoće u definiranju ove kategorije seksualnih delinkvenata. Riječ je o kaznenim djelima iz članka 158 Kaznenog zakona Republike Hrvatske,<sup>2</sup> koji je ovdje citiran kako zbog modaliteta izvršenja djela, tako i zbog zaprijećenih kazni o kojima se u radu, također, diskutira.

#### *Instrument*

Za potrebe preliminarnog istraživanja konstruiran je strukturirani upitnik koji sadrži 27 varijabli, a ima funkciju provjerne liste za prikupljanje podataka. Za njegovo ispunjavanje izvor informacija bila je dostupna dokumentacija Centra za dijagnostiku u Zagrebu, Uprava za zatvorski sustav Ministarstva pravosuđa. Riječ je o sljedećoj dokumentaciji u osobniku svakog ispitanika: presuda, podaci o osuđivanosti, kažnjavanosti i postupcima u tijeku, izvješće stručnog tima Centra za dijagnostiku, pojedinačni nalazi članova stručnog tima, liječnički karton, socijalna anketa i psihijatrijsko vještačenje zatvorenika, mišljenja i izvješća drugih tijela i druga dostupna dokumentacija. Upitnikom je obuhvaćeno sljedeće: sociodemografska obilježja počinitelja, njihova kriminalna povijest, podaci o aktualnoj kazni zatvora, izrečene sigurnosne mjere, kriminalna prognoza te odnos sa žrtvom, kao i odnos prema aktualnom

---

<sup>2</sup> Kazneno djelo spolna zlouporaba djeteta mlađeg od 15 godina, čl. 158 Kaznenog zakona Republike Hrvatske: Tko izvrši spolni odnošaj ili s njim izjednačenu spolnu radnju s djetetom mlađim od petnaest godina, ili ga navede da izvrši spolni odnošaj ili s njime izjednačenu spolnu radnju s trećom osobom ili da nad samim sobom izvrši sa spolnim odnošajem izjednačenu spolnu radnju, kaznit će se kaznom zatvora od jedne do deset godina (st. 1); Tko nad djetetom mlađim od petnaest godina izvrši bludnu radnju, ili ga navede da izvrši bludnu radnju s drugom osobom ili da nad samim sobom izvrši bludnu radnju, kaznit će se kaznom zatvora od šest mjeseci do pet godina (st. 2); Nema kaznenog djela iz stavka 1 i 2 ovoga članka ako razlika u dobi između osoba koje vrše spolni odnošaj ili s njime izjednačenu spolnu radnju ili bludnu radnju nije veća od tri godine (st. 3); Počinitelj koji je bio u otklonjivoj zabludi da dijete iz stavka 1. ovoga članka ima najmanje petnaest godina kaznit će se kaznom zatvora od šest mjeseci do pet godina, a ako je bio u otklonjivoj zabludi da dijete iz stavka 2 ovoga članka ima najmanje petnaest godina kaznit će se kaznom zatvora do tri godine (st. 4); Tko izvrši spolni odnošaj ili s njim izjednačenu spolnu radnju s djetetom mlađim od petnaest godina uz primjenu sile ili prijetnje, obmane, prijavare ili zlouporabom ovlasti ili teškog položaja ili odnosa zavisnosti djeteta o njemu, kaznit će se kaznom zatvora od tri do petnaest godina (st. 5); Tko pod uvjetima iz stavka 5 ovoga članka nad djetetom mlađim od petnaest godina izvrši bludnu radnju, kaznit će se kaznom zatvora od jedne do osam godina (st. 6).

---

kaznenom djelu. Formalna analiza dokumentacije odnosila se na provjeru prisutnosti potrebnih podataka, a sadržajna analiza obuhvatila je deskriptivne podatke iz dokumentacije predmetnih počinitelja.

U Centar za dijagnostiku Uprave za zatvorski sustav Ministarstva pravosuđa u Zagrebu sudac upućuje osobe osuđene na kaznu zatvora dužu od šest mjeseci, a dolaskom u Centar počinje izdržavanje kazne za počinitelja. U Centru se formira osobnik zatvorenika, koji se sastoji od omota i pripadajućih mapa u koje se unose podaci o zatvoreniku, dokumentacija potrebna za praćenje zakonitog izvršavanja kazne zatvora i provedbu programa njezinog izvršavanja.<sup>3</sup> Između ostalog, dokumentacija sadrži izvješće stručnog tima Centra za dijagnostiku, pojedinačne nalaze članova stručnog tima, liječnički karton, socijalnu anketu, psihijatrijsko vještačenje, mišljenja i izvješća drugih tijela i slično. Funkcija takve dokumentacije jest procjena i planiranje, što omogućuje pravodobno i prikladno donošenje odluka, te planiranje različitih vrsta intervencija i tretmanskog programa, kao i sustavnu evaluaciju i praćenje ispitanika (Sidel, 2011).

#### Metoda obrade podataka

S obzirom da je riječ o malom uzorku (iako obuhvaća populaciju svih počinitelja koji su u definiranom razdoblju od 13 mjeseci boravili u Centru za dijagnostiku), te o preliminarnoj analizi koja tek treba otvoriti put budućem projektu, prikupljeni podaci obrađeni su analizom apsolutnih i relativnih frekvencija, te logički dovođeni u međusobnu vezu u obliku razumnih pretpostavki i plana za buduće analize njihovih korelata kompleksnijim statističkim metodama.

### Rezultati istraživanja i rasprava

Prije planirane analize navedenih obilježja počinitelja utvrdit će se njihov odnos sa žrtvom kao kontekstualnom varijablom.

---

<sup>3</sup> Članak 16 i 17 Pravilnika o matici, osobniku i drugim evidencijama koji se vode u kaznionica-ma i zatvorima, Narodne novine, br. 20/06, 20/09.

Tablica 1. Odnos počinitelja i žrtve

Odnos	Broj	Postotak
Roditelj	4	15,4
Djed	1	3,8
Očuh	2	7,7
Emotivna veza	1	3,8
Poznanik	11	42,3
Otac prijateljice	1	3,8
Susjed	2	7,7
Preko društvene mreže	2	7,7
Nepoznata osoba	2	7,7
<b>Ukupno</b>	<b>26</b>	<b>100</b>

Podaci prikazani u Tablici 1 pokazuju da su se počinitelj i žrtva, u pravilu, otprije poznavali ili su bili u bliskim odnosima. Ovi nalazi su u skladu sa rezultatima provedenih istraživanja u svijetu koji, između ostalog, pokazuju da su na taj način zlostavljanja djeca uglavnom u dobi između 9 i 12 godina života i to višestruko, od strane osoba koje su u bliskom odnosu sa žrtvom ili žive u blizini žrtve (Assink i dr., 2019; Kim, Drake, 2019).

#### Neka socijalno-demografska obilježja počinitelja

Vezano za socijalno-demografska obilježja počinitelja kaznenog djela spolne zlouporabe djeteta mlađeg od 15 godina, predmetna kaznena djela počinili su gotovo u cijelosti muškarci (25 ili 96%), relativno podjednako iz urbanih (14 ili 53,8 %) i ruralnih sredina (12 ili 46,1 %). Iako su počiniteljice ovih kaznenih djela vrlo rijetko zastupljene među počiniteljima, daljnijim analizama potrebno je utvrditi razlike po svim kriminološkim obilježjima u odnosu na muškarce, radi različitih preventivnih i tretmanskih politika. Dobna struktura i obrazovni status počinitelja su prikazani u Tablicama 2 i 3.

**Tablica 2.** Dob počinitelja u vrijeme počinjenja kaznenog djela

<b>Dob zatvorenika</b>	<b>Broj</b>	<b>Postotak</b>
Od 18-28 godina	7	26,9
Od 29-39 godina	4	15,4
Od 40-49 godina	5	19,2
Od 50-60 godina	6	23,1
Od 61-70 godina	3	11,5
Stariji od 70 godina	1	3,85
<b>Ukupno</b>	<b>26</b>	<b>100</b>

**Tablica 3.** Obrazovni status počinitelja

<b>Obrazovanje</b>	<b>Broj</b>	<b>Postotak</b>
Nezavršena osnovna škola	7	26,9
Osnovna škola	8	30,8
Srednja stručna spremka	10	38,5
Visoka stručna spremka	1	3,8
<b>Ukupno</b>	<b>26</b>	<b>100</b>

Većina istraživača se slaže da su zlostavljači djece stariji i obrazovaniji u odnosu na silovatelje i počinitelje kaznenih djela sa elementima nasilja (Aromaki i dr., 2002; Ahlmeyer i dr., 2003). Kako ovdje nema poredbenog uzorka, može se konstatirati da su počinitelji spolne zlouporabe djeteta većinom mlađi od 50 godina (16 ili 61,5%), te da su većim dijelom slabo obrazovani i imaju najviši obrazovni status na razini završene osnovne škole (15 ili 57,7%). Čini se da visoko obrazovanje nije obilježje ovih počinitelja. Dobna i obrazovna obilježja ovih počinitelja potrijebno je dalje istražiti i staviti ih u kontekst osobnih, kriminoloških i penoloških varijabli.

Među relevantne pokazatelje trenutnog socijalno demografskog statusa počinitelja uvrštena su i sljedeća obilježja: obilježja mjesta prebivališta, bračni status, vlastita djeca, zaposlenje i stambena zbrinutost.

Ksenija Butorac, Ivica Luketić, Ljiljana Mikšaj-Todorović Neka obilježja počinitelja spolne zlouporabe djece

**Tablica 4.** Neki relevantni pokazatelji socijalno-demografskog statusa počinitelja

		Postotak (broj)
Prebivalište	Urbano	53,8% (14)
	Ruralno	46,1% (12)
Bračni status	Oženjen	23,1% (6)
	Izvanbračna zajednica	11,5% (3)
	Razveden	15,4% (4)
	Udovac	7,7% (2)
	Neoženjen	42,3% (11)
Vlastita djeca	Nema	42,3% (11)
	Jedno	15,4% (4)
	Dvoje-troje	30,8% (8)
	Više od troje	11,5% (3)
Zaposlenje	Zaposlen	23,1% (6)
	Povremeno	3,8% (1)
	Mirovina	19,2% (5)
	Nezaposlen	53,9% (14)
Stanovanje	Vlasnik kuće	42,3% (11)
	Podstanar	30,8% (8)
	Kod roditelja	26,9% (7)

Iz Tablice 4 se vidi da su, u odnosu na ispitivana obilježja, prisutne sve njihove kategorije, sa naznakom tendencije prema samačkom životu (17 ili 65,4% - razveden, udovac i neoženjen) i nezaposlenosti (20 ili 77%). Usporedna istraživanja nisu pokazala psihosocijalne ili demografske značajke (vjera, socio-ekonomski status), po kojima se počinitelj ovog kaznenog djela razlikuje od opće populacije (Briere prema Sladović, Družić, 2000), a u predmetnom slučaju riječ je o refleksiji pogoršanog društveno-ekonomskog stanja na opću populaciju u Hrvatskoj, pa tako i na ovu kategoriju počinitelja. Ipak, u kontekstu osobnih, kriminoloških i penoloških varijabli, moguće je da se i ova obilježja pokažu značajnim.

Analizirane su i tendencije na nekim obilježjima iz prošlosti počinatelja (materijalni status i patološke pojave u primarnoj obitelji, te ranije delinkventno ponašanje).

**Tablica 5.** *Uvjeti života u primarnoj obitelji i ranije delinkventno ponašanje počinatelja*

		<b>Postotak (broj)</b>
Materijalne prilike	Dobre	/
	Prosječne	42,3% (11)
	Loše	57,7% (15)
Ponašanje roditelja	Alkoholizam	23,1% (6)
	Skitnja	3,8% (1)
	Na izdržavanju kazne	7,1% (2)
	Nije zabilježeno	65,4% (17)
Delinkventno ponašanje počinatelja	Da	23,1% (6)
	Ne	76,9% (20)

Primarne obitelji ispitanika ne pripadaju onim boljeg materijalnog stautusa, no, to može biti i odraz otežanog otkrivanja seksualne zlouporabe djece kad su upitanju bolje situirane obitelji. Kod trećine ispitanika vidljivo je da su roditelji iskazivali neki vid eksternaliziranog devijantnog ponašanja, a kod oko četvrtine ispitanika registrirano je kao delinkventno u mladosti. No ovi podaci nisu dovoljni i svakako će biti dopunjeni kompleksnijim informacijama o odnosima u primarnoj obitelji i drugim ponašanjima roditelja, od čega su najvažnija moguća zlostavljanja ispitanika. Naime, kad je riječ o razvojnim obilježjima i ranim interakcijama s djitetetu važnim odraslim osobama, istraživači izvještavaju o disfunkcionalnim i manjkavim vezama u djetinjstvu, odnosno ranim poremećajima i posebno slabom vezivanju za majku kod ove vrste počinatelja (Lisak, Roth, 1990). Tako problematične veze sa roditeljima u ranoj mladosti mogu utjecati na nisku razinu samopoštovanja, slabo razvijene društvene vještine, te nizak stupanj empatije, što vodi ka tome da takvim osobama u odrasлом dobu nedostaje mogućnost uspostave i održavanja bliskoštiti u ravnopravnim partnerskim odnosima.

*Neka osobna obilježja počinitelja*

Određena slika o osobnim obilježjima počinitelja dobivena je pomoću temeljne varijable pod nazivom Ovisnosti i psihičke poteškoće koja predstavlja orijentir za konstrukciju dalnjih varijabli u projektu. No, posredno se informacije o ovim obilježjima mogu naći i kroz izrečene sigurnosne mjere. Ovo ne moraju biti preklapajuće informacije jer sudovi nemaju egzaktne instrumente kojima bi procijenili rizičnost počinitelja, odnosno opće uvjete izricanja sigurnosnih mera (da postoji opasnost počinitelja koja se očituje u vjerovatnosti ponovnoga činjenja kaznenih djela).

**Tablica 6.** *Ovisnosti i psihičke poteškoće počinitelja*

<b>Ovisnosti i psihičke poteškoće</b>	<b>Broj</b>	<b>Postotak</b>
Alkohol	14	53,8
Droga	2	7,7
Psihičke poteškoće	2	7,7
Nije bilo	8	30,8
<b>Ukupno</b>	<b>26</b>	<b>100</b>

**Tablica 7.** *Izrečene sigurnosne mjere*

<b>Izrečene sigurnosne mjere</b>	<b>Broj</b>
Bilo koja sigurnosna mera	3
Mjera obveznog liječenja od ovisnosti/alkohol	1
Mjera obveznog psihijatrijskog liječenja	1
Dvije mjeri: Obavezno psihijatrijsko liječenje i psihosocijalni tretman	1

Iako iz analizirane dokumentacije proizlazi da je gotovo 70% ispitanika skljono konzumiranju alkohola i droga, te da je manji dio njih iskazivao psihičke poteškoće, sigurnosne mjeru obveznog liječenja od ovisnosti, obveznog psihijatrijskog liječenja, te psihosocijalnog tretmana od strane suda gotovo im nisu izricane (23 ili 88,5%). Samo četvorici počinitelja su izricane mjeru obveznog liječenja od ovisnosti, obveznog psihijatrijskog liječenja i psihosocijalnog tretmana (Tablica 7). Određeni programi tretmana u zatvorskom sustavu ovdje mogu pomoći, no oni za zatvorenike nisu obvezujući. Važno je, naime,

uzeti u obzir čimbenike koji imaju važnu ulogu kao okidači seksualnog nasilja, a među njih autori ubrajaju alkohol i droge kao dezinhibitore koji smanjuju okljevanje prema seksualnoj agresivnosti, odnosno njihovu sposobnost samokontrole, iako zlostavljači djece u tome pokazuju znatno manje udjele od klasičnih silovatelja (Långström, Sjöstedt, Grann, 2004; Mužinić, Vukota, 2010). U budućem projektu, analizirat će se kako su programi tretmana ovih počinitelja u zatvoru povezani sa osobnim obilježjima počinitelja i preporukama Centra za dijagnostiku.

#### *Neka kriminološka obilježja počinitelja u užem smislu*

Iako se sva obilježja počinitelja u ovom radu mogu smatrati kriminološkim i doprinose ukupnim spoznajama u kriminologiji, izvršenja samog djela, priznanje, kriminalni povrat i visina zatvorske kazne mogu se smatrati kriminološkim obilježjima u užem smislu. Analizirano je pet relevantnih kriminoloških obilježja počinitelja: mjesto počinjenja djela, odnos počinitelja prema kaznenom djelu, kazneni postupci u tijeku, ranije izrečene kazne i duljina izrečene kazne počinitelju za aktualno kazneno djelo spolne zlouporabe djece.

**Tablica 8. Mjesto počinjenja kaznenog djela**

Mjesto počinjenja djela	Broj	Postotak
U stanu počinitelja	14	53,8
U stanu žrtve	4	15,4
U parku/šumi	3	11,5
Na školskom igralištu	1	3,8
Na ulici	1	3,8
U vozilu počinitelja	1	3,8
U vinogradu/voćnjaku	2	7,7
<b>Ukupno</b>	<b>26</b>	<b>100</b>

Mjesto počinjenja kaznenog djela je najčešće stan počinitelja (14 ili 53,8%), stan žrtve (4 ili 15,4%) i skrovita mjesta, poput parka ili šume (3 ili 11,5%) i vinograda/voćnjaka (2 ili 7,7%), što se podudara sa nalazima istraživanja koji su realizirali Leclerc, Wortley i Smallbone (2011). Znatno rjeđe se predmetno djelo događalo na ulici, školskom igralištu ili vozilu počinitelja (po

1 ili 3,8%) (Tablica 8). Ovi podaci su očekivani s obzirom na raniji nalaz (Tablica 1) prema kojemu su se počinitelj i žrtva, većinom, otprije poznavali ili su bili u bliskim odnosima. S obzirom na intimna, odnosno skrivena mesta na kojem su djela počinjena, otkrivanje ovih kaznenih djela najvećim dijelom ovisi o iskazu žrtve, što je posebna tema.

**Tablica 9.** *Odnos počinitelja prema kaznenom djelu*

<b>Odnos prema djelu</b>	<b>Broj</b>	<b>Postotak</b>
Priznaje	11	42,3
Ne priznaje	13	50,0
Djelomično priznaje	2	7,7
<b>Ukupno</b>	<b>26</b>	<b>100</b>

Počinitelji ovog kaznenog djela najčešće poriču počinjenje predmetnog kaznenog djela (23 ili 50%), u potpunosti ga priznaje 42,3% (11) ispitanika, a djelomično ga priznaje 7,7% ispitanika (2) (Tablica 9). S obzirom na rezultate drugih istraživanja, ne iznenađuje što većina počinitelja ne priznaje ovo kazneno djelo, jer velik dio njih djecu smatra sudionicima u djelu, zbog čega poriče, umanjuje, opravdava ili racionalizira počinjenje kaznenog djela. Ove pogreške u mišljenju vezane su uz strah od otkrivanja, smanjenu odgovornost i traženje pristanka od djeteta, osobito kod izvanobiteljskih zlostavljača (Hayashino, Wurtele, Klebe prema Pervan, Hunter, 2007).

**Tablica 10.** *Kazneni postupci u tijeku*

<b>Postupci u tijeku</b>	<b>Broj</b>	<b>Postotak</b>
Da	5	19,2
Ne	21	80,8
<b>Ukupno</b>	<b>26</b>	<b>100</b>

Valja primijetiti kako se, u vrijeme boravka u zatvoru radi kaznenog djela spolne zlouporabe djece, protiv petine počinitelja vode i kazneni postupci za drugo ili druga kaznena djela (Tablica 10). U dalnjem istraživanju ispitat će se je li riječ o istovrsnim kaznenim djelima ili ne.

**Tablica 11. Ranije izrečene kazne počinitelju**

<b>Ranija kažnjavanost</b>	<b>Broj</b>	<b>Postotak</b>
Uvjetna kazna	4	15,4
Zatvorska kazna	4	15,4
Prekršajno kažnjavan	1	3,8
Više različitih kazni	6	23,1
Nije bilo	11	42,3
<b>Ukupno</b>	<b>26</b>	<b>100</b>

Jednako tako, kada je u pitanju ranija kriminalna aktivnost, ne računajući postupke u vrijeme izdržavanja kazne, u nastavku istraživanja posebno će se voditi računa je li riječ o općem ili specijalnom povratu. Kako pokazuju podaci u Tablici 11, više od polovine ispitanika su jednostruki ili višestruki povratnici po penološkom kriteriju, najčešće ranije kažnjavani uvjetnom i zatvorskom kaznom, odnosno kombinacijom različitih kazni (15 ili preko 50%), što je u skladu sa nalazima Wortley-a i Smallbone-a (2014). Povratnici po kriminološkom kriteriju (počinili ranije kazneno djelo, ali nisu osuđeni na neku od kazni navedenih u Tablici 11 vjerojatno se nalaze u ovoj skupini ispitanika, ali u ovoj fazi projekta nije bilo moguće doći do tih podataka. U planiranom istraživanju ovo će biti vrijedne inicijalne informacije.

Kad je riječ o visini aktualne zatvorske kazne za kazneno djelo spolne zlouporabe djece, vidljivo je da su uglavnom osuđeni na 1 do 3 godine zatvora - polovini ispitanika (13) je izrečena kazna od jedne do dvije godine zatvora, a više od 10% (3) njih osuđeno je na četiri do pet godina zatvora (Tablica 12).

**Tablica 12. Duljina izrečene kazne počinitelju**

<b>Duljina kazne</b>	<b>Broj</b>	<b>Postotak</b>
Do jedne godine	4	15,4
1-2 godine	13	50
2-3 godine	6	23,1
3-4 godine	0	0,0
4-5 godina	3	11,5
<b>Ukupno</b>	<b>26</b>	<b>100</b>

Zanimljivo je kriminološko pitanje iz sfere politike kažnjavanja kako su se okolnosti izvršenja djela i obilježja počinitelja reflektirali na visinu izrečene kazne zatvora unutar modaliteta izvršenja kaznenog djela opisanih u stavcima članka 158 Kaznenog zakona. Ovdje se ti modaliteti ne analiziraju, već treba napomenuti da su maksimalne kazne za pojedine stavke od 6 mjeseci do 15 godina, izuzev stavka 4, koji se odnosi na otklonjivu zabludu prilikom navođenja djeteta na bludnu radnju, da je ono imalo najmanje 15 godina, a koji dopušta i kaznu manju od 6 mjeseci. U nastavku istraživanja analizirat će se i ove okolnosti jer život i tijelo, posebno kad su u pitanju djeca, predstavlja najvišu vrijednost društva. Kontekstualno gledano, uvijek treba imati na umu da je ovdje riječ o uzorku počinitelja koji se nalazi na izdržavanju kazne zatvora, no ne treba dvojiti da je u promatranom razdoblju bilo i drugih počinitelja ovog kaznenog djela, ali im je (kratkotrajna) izrečena kazna zatvora zamijenjena nekom od alternativnih sankcija.

#### *Neka penološka obilježja počinitelja*

Projektom su otvorena i neka pitanja vezana za izvršavanje kazne zatvora za počinitelje kaznenih djela spolne zlouporabe djece koji su na takvu kaznu osuđeni. I ovo područje ne propituje se često u literaturi kad je u pitanju spolna zlouporaba djece, izuzevši literaturu koja se odnosi na programe samog tretmana u smislu promjene ponašanja (Hanson, Gizzarelli, Scott, 2002). U ovom radu uzete su u obzir tri relevantne penološke varijable: kako je teklo javljanje na izdržavanje kazne zatvora, u kojim uvjetima je kazna izdržavana, te kakva je kriminalna prognoza data od strane stručnog tima Centra za dijagnostiku.

Penalni sustav, iskustveno uzevši, veliku pozornost poklanja činjenici je li se osoba osuđena na kaznu zatvora, ako je prethodno na slobodi, na izdržavanje kazne zatvora javila dobrovoljno i na vrijeme ili je morala biti privredna iz različitih razloga. Ukoliko se do početka izdržavanja kazne nalazila u istražnom zatvoru, iz njega je sprovedena na vrijeme bez mogućnosti da utječe na termin početka izdržavanja kazne. U ovom slučaju, početak izdržavanja kazne zatvora uključuje javljanje u Centar za dijagnostiku.

**Tablica 13.** Počinitelj se na izdržavanje kazne zatvora javio u Centar za dijagnostiku

Dolazak na izdržavanje kazne	Broj	Postotak
Sam	10	38,5
Iz istražnog zatvora	9	34,6
Priveden po MUP-u	7	26,9
<b>Ukupno</b>	<b>26</b>	<b>100</b>

Činjenica da je 61,5% (16) ispitanika, na ovaj ili onaj način, sprovedeno ili privedeno na početak izdržavanja kazne zatvora govori u prilog ranije dobivenim nalazima, prema kojima pretežni broj ispitanika ne prizanje ili tek djelomično priznaje djelo, ili su zbog nepovoljnih okolnosti zadržani u istražnom zatvoru do početka izdržavanja kazne (Tablica 13). Počinitelji koji su sa slobode sami došli na izdržavanje kazne (10 ili 38,5%), vrlo vjerojatno spadaju među onih 42,3% (Tablica 9) koji priznaju djelo. Penalno osoblje očekuje suradnju takvih zatvorenika i njihovo uključivanje u predviđene programe.

Prema stupnju sigurnosti i ograničenju slobode kretanja, oko 80% (21) počinitelja izdržava zatvorsku kaznu u zatvorenim uvjetima, a ostali u poluotvorenim uvjetima kaznionice.

**Tablica 14.** Uvjeti izdržavanja kazne zatvora počinitelja  
(upućeni iz Centra za dijagnostiku)

Uvjeti izdržavanja kazne	Broj	Postotak
Zatvoreni	21	80,8
Poluotvorenii	5	19,2
Otvoreni	/	/
<b>Ukupno</b>	<b>26</b>	<b>100 %</b>

S obzirom na društvenu opasnost počinitelja, definiranu samim objektom i načinom napada, za očekivati je da će većina počinitelja biti upućena na izdržavanje kazne zatvora u najstrože uvjete. Pretpostavka je da su u poluotvorene uvjete upućeni, prije svega, počinitelji koji su osuđeni na kaznu zatvora u trajanju do jedne godine (4 ili 15,4%) (tablica 12) i manji dio onih kojima je izrečena kazna do dvije godine. No, provjera ove pretpostavke ostaje za daljnje analize, u kontekstu ranijeg kriminalnog ponašanja i osobina počinitelja

za koje je procijenjeno da će svrha kazne biti ispunjena izdržavanjem kazne u poloutvorenim uvjetima.

U pogledu procjene kriminalne prognoze počinitelja multidisciplinarni tim Odjela za dijagnostiku procijenio je 42,3% (11) počinitelja visokorizičnim, a 53% (14) njih srednjerizičnim za počinjenje istog kaznenog djela *pro futuro* na slobodi (Tablica 15). Potrebno je naglasiti kako samo 3,8% (1) ispitanika, u tom smislu, uopće nije procijenjeno rizičnima. U daljnjam analizama svakako će se istražiti povezanost između procjene rizika te visine izrečene kazne i uvjeta njezinog izdržavanja.

Tablica 15. Procjena kriminalne prognoze počinitelja

Procjena iz CZD	Broj	Postotak
Visoko rizičan	11	42,3
Srednje rizičan	14	53,8
Nije rizičan	1	3,8
<b>Ukupno</b>	<b>26</b>	<b>100</b>

Ključni rezultati ovog istraživanja poredani su u četiri skupine: 1) slijede rezultate drugih istraživanja; 2) djelomično odgovaraju tendencijama iz drugih istraživanja; 3) nije ih moguće usporediti jer nema srodnih istraživanja, i 4) rezultati koji naglašavaju specifične uvjete u zemlji istraživanja. Rezultati u ovom radu koji, uz potreban oprez, slijede nalaze drugih istraživanja odnose se na to da su se počinitelj i žrtva, uglavnom, otprije poznavali ili su bili u bliskim odnosima, a većina počinitelja su muškarci. Ovi nalazi su u skladu sa rezultatima provedenih istraživanja u svijetu (Assink i dr., 2019; Kim, Drake, 2019). Većina ispitanika (gotovo 70%) sklona je konzumiranju alkohola i droga, te je manji dio njih iskazivao psihičke poteškoće, što potvrđuju i druga istraživanja naglašavajući faktore koji imaju važnu ulogu kao okidači seksualnog nasilja, a to su alkohol i droge, kao dezinhibitori koji smanjuju okljevanje prema seksualnoj agresivnosti, iako zlostavljači djece u tome pokazuju znatno manje udjele od klasičnih silovatelja (Långström, Sjöstedt, Grann, 2004; Mužinić, Vukota, 2010).

Jedan od rezultata ne odgovara tendencijama o počiniteljima u drugim istraživanjima. Naime, rezultati prikazani u ovom radu pokazuju da su počinitelji većinom mlađi od 50 godina i u zanemarivom broju su visoko obrazovani

---

(u bilo kom stupnju), čime se dovode u pitanje dobiveni rezultati o starijim i obrazovanijim počiniteljima u drugim istraživanjima.

Rezultati prikazani u ovom radu koje nije bilo moguće usporediti sa rezultatima drugih istraživanja, jer na njima nije bio naglasak, a ovdje otvaraju novi prostor za buduća istraživanja su sljedeći: počinitelji u podjednakoj mjeri dolaze iz ruralnih i urbanih sredina; imaju tendenciju prema samačkom životu (razveden, udovac i neoženjen); kod trećine ispitanika vidljivo je da su roditelji iskazivali neki vid eksternaliziranog devijantnog ponašanja, a oko četvrtine ispitanika registrirano je kao delinkventno u mladosti. Vezano uz kriminološke varijable u užem smislu, iako je gore spomenuto intenzivno konzumiranje droga i alkohola, te donekle i psihičke poteškoće, sigurnosne mjere obveznog liječenja od ovisnosti, obveznog psihijatrijskog liječenja, te psihosocijalnog tretmana od strane suda, gotovo im nisu ni izricane (23 ili 88,5%). Mjesto počinjenja kaznenog djela je najčešće stan počinitelja (14 ili 53,8%), stan žrtve (4 ili 15,4%) i skrovita mjesta. Počinitelji najčešće poriču počinjenje ispitivanog kaznenog djela (23 ili 50%). Protiv petine počinitelja vode se i kazneni postupci za drugo ili druga kaznena djela u vrijeme izdržavanja kazne zatvora za predmetno djelo. Više od polovine ispitanika su jednostruki ili višestruki povratnici po penološkom kriteriju, relativno najčešće ranije kažnjavani uvjetnom i zatvorskom kaznom, odnosno kombinacijom različitih kazni. Za predmetno kazneno djelo počinitelji su uglavnom osuđeni na jednu do tri godine kazne zatvora (polovini ispitanika je izrečena kazna od jedne ili dve godine zatvora), a više od 10% njih osuđeno je na četiri do pet godina zatvora. Penološka obilježja, dobivena u ovom istraživanju, neusporediva sa drugim istraživanjima, odnose se na činjenicu da je većina ispitanika, na ovaj ili onaj način, sprovedeno ili privredno na početak izdržavanja kazne zatvora (nisu se, dakle, dobrovoljno javili), a prema stupnju sigurnosti i ograničenju slobode kretanja, znatna većina počinitelja izdržava zatvorskou kaznu u zatvorenim uvjetima (ostali u poluotvorenim uvjetima kaznionica). Gotovo svi počinitelji su procijenjeni rizičnima od strane stručnih timova Centra za dijagnostiku.

Četvrtu skupinu rezultata čine oni kod kojih specifični razlozi utječu na nemogućnost usporedbi. Naime, počinitelji su većinom nezaposleni (N=20 ili 77%), no tu bi se moglo raditi o refleksiji pogoršanog društveno-ekonomskog stanja na opću populaciju u Hrvatskoj. Sa druge strane, primarne obitelji ispitanika su slabijeg ekonomskog statusa, što može biti i odraz otežanog otkrivanja seksualne zlouporabe djece kada su u pitanju bolje situirane obitelji.

## **Ograničenja u istraživanju**

Kako je riječ o prethodnom priopćenju vezanom za buduće istraživanje, rezultati prikazani u ovom radu ne mogu se generalizirati, čak niti na usko definiranu populaciju koju reprezentira relativno mali uzorak (manjkavo zaključivanje i poopćavanje podataka, kako opisuju Velki, Bačmaga, Juka, 2016). Stoga, u radu nisu ni provedene kompleksnije statističke obrade podataka. Sa druge strane, dobiveni podaci ukazali su na neke tendencije, koje u planiranom istraživanju na većim uzorcima ovdje ispitanih, ali i srodnih kaznenih djela na štetu djece treba provjeriti, te utrti put za konstruiranje konačnog upitnika i za strategiju buduće obrade podataka. S obzirom da je uzorak u ovom istraživanju odabran prema zakonskoj kategorizaciji, kada se određeni rezultati indirektno uspoređuju sa rezultatima drugih istraživanja, treba voditi računa da druga istraživanja nisu tako precizno definirala svoje uzorce. Govoreći o većim uzorcima (uključujući i optimalno povećan uzorak u radu analiziranih počinitelja kaznenih djela), radi usporedbe rezultata, u budućem istraživanju bilo bi korisno uključiti i počinitelje srodnih seksualnih delikata, primjerice, počinitelje dječje pornografije i/ili počinitelje klasičnog oblika silovanja, kako bi se utvrdile moguće razlike u osobnim obilježjima i obilježjima kaznenih djela između počinitelja raznovrsnih modaliteta seksualnih delikata, ali i drugih počinitelja klasičnog kriminaliteta.

## **Zaključna razmatranja**

Osim provjere nekih dosadašnjih nalaza o počiniteljima kaznenih djela spolne zlouporabe djece, svrha ovog rada i budućeg projekta je uvesti nova, do sada slabo istraživana područja u korpus dosadašnjih spoznaja o njima. Na temelju pregleda literature može se ustanoviti da postoji relativno malo kriminoloških istraživanja o seksualnim zlostavljačima djece, vjerojatno zbog smanjene dostupnosti ove populacije počinitelja kaznenih djela (pretežno osuđenici ili zatvorenici u tretmanu) i metodoloških ograničenja, koja proizlaze iz ovako osjetljivih istraživanja. Ako i postoje, ona su temeljena uglavnom na vrlo malim uzorcima ispitanika, zbog čega nisu dovoljno reprezentativna, što čini upitnim mogućnost generalizacije dobivenih rezultata. Uzorak počinitelja spolne zlouporabe djece u ovom radu formiran je temeljem

---

zakonskog kriterija i on je relativno mali te nije moguća generalizacija rezultata, mada oni ukazuju na određene tendencije te sadržajno i metodološki utiru put budućem sveobuhvatnijem istraživanju ove problematike, što je i cilj preliminarnih studija. Dobiveni rezultati manjim su dijelom usporedivi sa rezultatima ranije provedenih, uglavnom svjetskih istraživanja, a najvećim dijelom se odnose na područja u kojima su empirijska istraživanja manjkava, što čini novinu u smislu novih smjerova istraživanja problematike seksualnih prijestupnika na štetu djece. Kako bi se sagledala i viktimološka perspektiva rezultata predmetnog i drugih istraživanja, slijedi elaboracija refleksije tih nalaza kroz prizmu prevencije, tretmana i inkluzije počinitelja u društvo, s jedne strane i zaštite prava, pomoći i podrške djeci kao žrtvama seksualnog nasilja s druge strane.

Unatoč činjenici što je seksualno nasilje još uvijek skriveno i nepoznato zbog prisutnosti straha i stigmatizacije žrtve, nepovjerenja u pravni sustav, i, osobito, zato što se radi o osjetljivoj i intimnoj sferi djeteta, potrebno je istaknuti kako u praksi u mnogim državama ipak postoji širok spektar mjera i intervencija primarne, sekundarne i tercijarne prevencije i tretmana za počinitelje i žrtve, koje imaju potencijal da u značajnoj mjeri spriječe, reduciraju pa i suzbiju pojavnost ovih delikata. Prije svega, grupne karakteristike uzorka u ovom radu, ali i nalazi o kriminalnoj povijesti počinitelja spolnih delikata brojnih svjetskih istraživanja (dio njih je naveden u ovom radu), upućuju na ključnu spoznaju da se počinitelji ovih delikata rijetko ograničavaju isključivo na spolne delikte kao primarne (većina njih prethodno čini imovinska i/ili nasilna kaznena djela). Stoga je za rano otkrivanje ovih povratnika često presudno saznanje da su već registrirani u kriminalističkim i kaznenim (pravosudnim) evidencijama, i, kao takvi, poznati su tijelima progona. Pored toga, stručna multidisciplinarna prognostička procjena rizika osuđenih počinitelja kod nas i u svijetu, gotovo jednoznačno, ukazuje na perseverancu u činjenju seksualnih delikata koja neminovno vodi u multirecidivizam. Slijedom toga, uz okolini vidljiv blizak i čest kontakt s djetetom, stjecaj ovih rizičnih faktora u znatnoj mjeri može doprinijeti pravovremenoj policijskoj identifikaciji seksualnog delinkventa i tako spriječiti kontinuitet njegovih kriminalnih aktivnosti.

U okviru tercijarne prevencije, za vrijeme izdržavanja kazne zatvora i na slobodi, počinitelju se sudski mogu izreći i sigurnosne mjere, kao što su obvezno lijeчењe od ovisnosti, socijalna, psihološka i psihijatrijska pomoć. Također, može se odrediti i tretman za počinitelje seksualnih delikata, pri čemu

se treba obratiti posebna pozornost (multi)recidivistima. U tom pogledu, u Hrvatskoj postoje posebni programi koji se provode prema ovim skupinama zatvorenika. Cilj takvih programa je smanjiti rizik recidiva ublažavanjem dinamičkih kriminogenih čimbenika, a primjenjuje se, u pravilu, samo za pravomoćno osuđene osobe kojima je to određeno u okviru pojedinačnog programa postupanja (Ministarstvo pravosuđa, 2020). Od 2005. godine za seksualne delinkvente u zatvorskem sustavu provodi se program Prevencija recidivizma i kontrola impulzivnog ponašanja (PRIKIP). Tretman se zasniva na elementima kognitivno-bihevioralne terapije i psihoedukacije. Susreti se odvijaju u malim zatvorenim grupama zatvorenika jednom tjedno kroz 10 mjeseci, a obuhvaća muške punoljetne zatvorenike sa teškoćama kontrole poriva (Ministarstvo pravosuđa, 2017).

Nadalje, kako bi se spriječio (multi)recidivizam seksualnih delinkvenata, u brojnim državama se provodi kemijska kastracija kao kazna ili kao medicinski (dobrovoljni) tretman, uglavnom za počinitelje seksualnih delikata nad djecom. Ova metoda je normativno ugrađena u kaznena zakonodavstva u državama kao što su Sjedinjene Američke Države, Australija, Estonija, Izrael, Francuska, Poljska, Češka, Švedska, Njemačka, Danska, Finska i druge. Mnoge države imaju ustanovljene i registre počinitelja seksualnih delikata, bilo da su dostupni široj javnosti ili samo službenim tijelima. U skladu sa Konvencijom Vijeća Europe o zaštiti djece od seksualnog iskorištavanja i seksualnog zlostavljanja<sup>4</sup>, u Hrvatskoj se od 1.1.2013. godine vodi registar o počiniteljima seksualnog nasilja nad djecom, koji služi za nadzor kretanja počinitelja i onemogućavanje pristupa djeci. Registrirani počinitelji moraju prijaviti promjene prebivališta ili boravišta, kao i odlaske u inozemstvo. Kontrolira se njihovo zapošljavanje, kako se ne bi mogli zaposliti na radna mjesta na kojima bi dolazili u kontakt sa djecom (Turković, Maršavelski, 2010). Ipak, registar ne smije služiti obilježavanju počinitelja, već je naglasak na nadzoru i stručnom tretmanu.

Obilježja žrtava koje su doživjele seksualno nasilje su vrlo heterogena, te je potrebno veću pozornost obratiti na indikatore seksualne viktimizacije djece kako bi otkrivenost ovakvih delikata bila veća. Reakcije djece na seksualno zlostavljanje su različite i individualne, neka razviju težu kliničku sliku, dok druga djeca ne pokazuju simptome koji bi mogli ukazivati na zlostavljanje. Stoga je važno da tretman bude individualiziran. Nije primjereno uključiti

---

<sup>4</sup> Zakon o potvrđivanju Konvencije Vijeća Europe o zaštiti djece od seksualnog iskorištavanja i seksualnog zlostavljanja. Narodne novine, br. 11/2011.

---

dijete u tretman ukoliko se, na primjer, ne nalazi u sigurnoj okolini ili još uvijek nije svjedočilo na sudu. Prema tome, ključan je multidisciplinaran pristup jer sprječava institucionalnu retraumatizaciju djeteta.

U protokolu o postupanju u slučaju seksualnog nasilja (Vlada RH, 2014) prepoznaje se važnost zaštite mentalnog zdravlja žrtava seksualnog nasilja, koje mora biti besplatno, dostupno i pravovremeno. Protokol predviđa institucionalnu i izvaninstitucionalnu pomoć i podršku u zaštiti mentalnog zdravlja. Unutar institucionalne pomoći, nakon prijave kaznenog djela policiji (kada je to primjereno), žrtva seksualnog nasilja, dolazi u bolnicu na pregled kako bi se uzela anamneza, potrebni uzorci i pružila zdravstvena zaštita. Žrtvi je nužno pružiti informacije o oblicima pomoći i servisima za pružanje pomoći i potpore, a prema potrebi osigurati kontakt sa stručnom osobom educiranim za rad sa djecom žrtvama seksualnog nasilja. Žrtvu treba hitno uključiti u terapijske postupke. Šire mjere pomoći i potpore žrtvama pružaju se izvaninstitucionalnom pomoći. Osim savjetovanja i psihoterapije, stručnjaci rade i sa članovima obitelji, pripremaju obitelj i žrtvu za sudski proces, tijekom cijelog procesa prate žrtvu, te rade na daljnjem unaprjeđivanju tretmana.

Potrebno je imati u vidu da je ranjivost djeteta za viktimizaciju unutar i izvan obiteljske situacije heterogeni faktor ovisan o razvojnom stadiju djeteta, te njegovoj interakciji i aktivnostima u neposrednoj okolini. Tako su brojne studije pokazale da je seksualno zlostavljanje najčešće samo jedan od oblika postojećeg preklapajućeg i višestrukog (psihičkog i fizičkog) zlostavljanja i zanemarivanja djeteta (Higgins, McCabe, 2000), a to je krizna životna situacija djeteta koju počinitelj koristi za pridobivanje naklonosti djeteta. Upravo zato su organizirani sustavi za djecu, kao što su odgojno-obrazovne ustanove, odgojni domovi, centri za socijalnu skrb, školski liječnici i drugi, zapravo akteri neformalne društvene kontrole, pozvani da interveniraju, uspostave nadzor i praćenje nad izvršavanjem roditeljskih prava i pruže svu potrebnu pomoći, podršku i zaštitu djetetu. U tom kontekstu, potrebno je posebno obratiti pažnju i zaštititi djecu sa mentalnim, razvojnim i ponašajnim poremećajima, budući da su seksualni zlostavljači oprezni u odabiru žrtve, preferirajući djecu koja žive u nekoj vrsti fizičke i socijalne izolacije, a naročito ako su kognitivno i komunikacijski hendikepirana (Sullivan, Beech, 2002). Ako im pritom nedostaje roditeljska ljubav, pažnja i nadzor, ili su od odraslih već doživjela neki oblik zlostavljanja i zanemarivanja, postaju podložnija, idealna meta ove vrste delinkvenata. Prema tome, da bi se identificirali rizični i zaštitni faktori u okru-

ženju djeteta i, na temelju njih, dizajnirale strategije i programi prevencije seksualnog zlostavljanja djece, neophodan je višesektorski i višedimenzionalni pristup svih sudionika odgovornih za dobrobit i razvoj djece. U tom smislu, stručnjaci svih profila trebaju biti upoznati sa situacijskim značajkama (okolnostima) ovih zločina, uzetih pojedinačno ili u interakciji sa karakteristikama počinitelja i žrtve (na primjer, osoba je poznata djetetu, kontaktira i mami dijete izvan organiziranih aktivnosti, igra se sa djetetom, nagrađuje ga, posvećuje mu pažnju i brigu duže vrijeme i drugo). Slijedom navedenog, trebalo bi fokusirati više pažnje na činjenice utemeljene na dokazima o okolnostima u kojima se odvija seksualno zlostavljanje djece u svrhu situacijske prevencije ove vrste kriminaliteta. Iz dobivenih rezultata mogla bi proizaći jedna od efikasnih preventivnih strategija, kao što je uključivanje djece u programe samozaštite u školi, jačanje asertivnosti i socijalnih vještina, te poučavanje o načinu odupiranja zlostavljačima, kako bi se spriječile negativne i nerijetko teške posljedice. Jednako tako, potrebno je podići društvenu svijest o problemu seksualnog nasilja, posebno kada je riječ o viktimizaciji muške djece, te osnažiti stručnjake koji rade s djecom kako bi bili bolji u prepoznavanju zlostavljane djece. U pogledu prevencije izvanobiteljskog seksualnog nasilja, potrebno je provoditi edukativne programe za roditelje, kojima bi bila obuhvaćena i problematika sve veće raširenosti seksualizacije djece zbog svepri-sutnih društvenih mreža i interneta.

## Literatura

- Ahlmeyer, S. A., Kleinsasser, D., Stoner, J., Retzlaff, P. (2003) Psychopathology of Incarcerated Sex Offenders. *Journal of Personality Disorders*, 4, str. 306–318.
- Aromäki, A. S., Lindman, R. E., Eriksson, C. J. P. (2002) Testosterone, Sexuality and Antisocial Personality in Rapists and Child Molesters: A Pilot Study. *Psychiatry Research*, 3, str. 239–247.
- Dreznick, M. T. (2003) Hetersocial Competence of Rapists and Child Molesters: A Meta-Analysis. *Journal of Sex Research*, 2, str. 170–178.
- Elliott, M., Browne, K., Kilcoyne, J. (1995) Child Sexual Abuse Prevention: What Offenders Tell Us. *Child Abuse & Neglect*, 5, str. 579-594.
- Finkelhor D. (1984) *Child Sexual Abuse: New Theory and Research*. New York: The Free Press.

- 
- Firestone, P., Moulden, H., Wexler, A. F. (2009) Clerics Who Commit Sexual Offenses: Offender, Offense, and Victim Characteristics. *Journal of Child Sexual Abuse*, 4, str. 442-454.
- Harris, D. A., Smallbone, S., Dennison, S., Knight, R. A. (2009) Specialization and Versatility in Sexual Offenders Referred for Civil Commitment. *Journal of Criminal Justice*, 1, str. 37-44.
- Hanson, K. R., Gizzarelli, R., Scott, H. (1994) The Attitudes of Incest Offenders: Sexual Entitlement and Acceptance of Sex With Children. *Criminal Justice and Behaviour*, 2, str. 187-202.
- Higgins, D. J., McCabe, M. P. (2000) Multi-type Maltreatment and the Long-term Adjustment of Adults. *Child Abuse Review*, 1, str. 6-18.
- Johnson, H. C., Underwood, L. A., Baum, L. J., Newmeyer, M. (2016) Differences in Risk Scores among Intrafamilial and Extrafamilial Sexual Offenders. *International Journal of Emergency of Mental Health & Human Resilience*, 2, str. 742-751.
- Joyal, C., Black, D., Dassylva, B. (2007) The Neuropsychology and Neurology of Sexual Deviance: A review and pilot study. *Sexual Abuse: A Journal of Research and Treatment*, 2, str. 155–173.
- Kazneni zakon Republike Hrvatske, Narodne novine br. 125/2011.
- Kim, H., Drake, B. (2019) Cumulative Prevalence of Onset and Recurrence of Child Maltreatment Reports. *Journal of the American Academy of Child & Adolescent Psychiatry*, 12, str. 1175–1183.
- Lang, R. A., Frenzel, R. R. (1988) How Sex Offenders Lure Children. *Sexual Abuse: A Journal of Research and Treatment*, 1, str. 303-317.
- Långström, N., Sjöstedt, G., Grann, M. (2004) Psychiatric Disorders and Recidivism in Sexual Offenders. *Sexual Abuse: A Journal of Research and Treatment*, 2, str. 139–150.
- Leclerc, B., Carpentier, J., Proulx, J. (2006) Strategies Adopted by Sexual Offenders to Involve Children in Sexual Activity. In: R. K. Wortley, S. W. Smallbone (ur.) *Situational Prevention of Child Sexual Abuse*. Crime Prevention Studies, vol. 19. Monsey: Criminal Justice Press, str. 251-270.
- Leclerc, B., Proulx, J., Beauregard, E. (2009) Examining the Modus Operandi of Sexual Offenders against Children and Its Practical Implications. *Aggression and Violent Behavior*, 1, str. 5-12.
- Leclerc, B., Wortley, R., Smallbone, S. (2010) Investigating Mobility Patterns for Repetitive Sexual Contact in Adult Child Sex Offending. *Journal of Criminal Justice*, 4, str. 648-656.

Ksenija Butorac, Ivica Luketić, Ljiljana Mikšaj-Todorović Neka obilježja počinitelja spolne zlouporabe djece

---

Leclerc, B., Wortley, R., Smallbone, S. (2011) Getting Into the Script of Adult Child Sex Offenders and Mapping out Situational Prevention Measures. *Journal of Research in Crime and Delinquency*, 2, str. 209-237.

Leclerc, B., Smallbone, S., Wortley, R. (2013a) Prevention Nearby: The Influence of the Presence of a Potential Guardian on the Severity of Child Sexual Abuse. *Sexual Abuse: A Journal of Research and Treatment*, 2, str. 189-204.

Leclerc, B. Smallbone, S., Wortley, R. (2013b) Interpersonal Scripts and Victim Reaction in Child Sexual Abuse: A Quantitative Analysis of the Offender-victim Interchange. In: B. Leclerc, R. Wortley (ur.) *Crime Sciences Series: Cognition and crime - Offender Decision-making and Script Analyses*. London: Routledge, str. 101-119.

Lisak, D., Roth, S. (1990) Motives and Psychodynamics of Self-reported Unincarcerated Rapists. *American Journal of Orthopsychiatry*, 2, str. 268–280.

May-Chahal, C., Herczog, M. (2004) *Seksualno zlostavljanje djece u Europi*. Zagreb: IBIS.

Meithe, T. D., Olsen, J., Mitchell, O. (2006) Specialization and Persistence in the Arrest Histories of Sex Offenders. *Journal of Research in Crime & Delinquency*, 3, str. 204-229.

Mesman, G. R., Harper, S. L., Edge, N. A., Brandt, T. W., Pemberton, J. L. (2019) Problematic Sexual Behavior in Children. *Journal of Pediatric Health Care*, 3, str. 323-331.

Mužinić, L., Vukota, Lj. (2010) *Tretman seksualnih delinkvenata i zaštita zajednice*. Zagreb: Medicinska naklada.

Nikolaidis, G., Petroulako, K., Zarokosta, F., Tsirigoti, A., Hazizaj, A., Cenko, E., Brkić-Smigoć, J., Vajzović, E., Stancheva, V., Chincheva, S., Ajduković, M., Rajter, M., Raleva, M., Trpcevska, Lj., Roth, M., Antal, I., Ispanović-Radojković, V., Hanak, N., Olmezoglu-Sofuoğlu, Z., Umit-Bal, I., Bianchi, D., Meinck, F., Browne, K. (2018) Lifetime and Past-year Prevalence of Children's Exposure to Violence in the Balkan Countries: The BECAN Study. *Child Adolescent Psychiatry Mental Health*, 1, str. 1-15.

Oliver, M., Wong, S. (2006) Psychopathy, Sexual Deviance and Recidivism among Sex Offenders. *Sexual Abuse: A Journal of Research and Treatment*, 1, str. 65-82.

Pervan, S., Hunter, M. (2007) Cognitive Distortions and Social Self-esteem in Sexual Offenders. *Applied Psychology in Criminal Justice*, 1, str. 75-91.

Peterson, C., Liu, Y., Merrick, M., Basile, K. C., Simon, T. R. (2019) Lifetime Number of Perpetrators and Victim-offender Relationship Status Per US Victim of Intimate Partner, Sexual Violence, or Stalking. *Journal of Interpersonal Violence*. <https://doi.org/10.1177/0886260518824648>.

Pravilnik o matici, osobniku i drugim evidencijama koje se vode u kaznionicama i zatvorima, Narodne novine, br. 20/06.

- 
- Pritchard, C., Bagley, C. (2000) Multi-criminal and Violent Groups amongst Child Sex Offenders: A hHuristic Typology in a 2-year Cohort of 374 Men in Two English Counties. *Child Abuse & Neglect*, 4, str. 579-586.
- Russell, D. E. H. (1988) Pornography and Rape: A Causal Model. *Political Psychology*, 9, str. 41–73.
- Sidel, N. L. (2011) *Social Work Documentation: A Guide to Strengthening Your Case Recording*. Washington DC: NASW Press.
- Sladović, B., Družić, O. (2000) Obilježja seksualnog zlostavljanja djece u Hrvatskoj (1990-1998). *Dijete i društvo: Časopis za promicanje prava djeteta*, 2, str. 163-173.
- Smallbone, S. W., Wortley, R. K. (2004a) Criminal Versatility and Paraphilic Interests among Adult Males Convicted of Sexual Offenses against Children. *International Journal of Offender Therapy and Comparative Criminology*, 2, str. 175-188.
- Smallbone, S. W., Wortley, R. K. (2004b) Onset, Persistence and Versatility of Offending among Adult Males Convicted of Sexual Offenses against Children. *Sexual Abuse: A Journal of Research and Treatment*, 4, str. 285-298.
- Stermac, L. E., Segal, Z. V. (1989) Adult Sexual Contact with Children: An Examination of Cognitive Factors. *Behaviour Therapy*, 4, str. 573-585.
- Sullivan, J., Beech, A. (2002) Professional Perpetrators. Sex Offenders who use their employment to target and sexually abuse the children with whom they work. *Child Abuse Review*, 11, str. 153 -167.
- Terry, K., Ackerman, A. (2008) Child Sexual Abuse in the Catholic Church: How Situational Crime Prevention Strategies Can Help Create Safe Environments. *Criminal Justice and Behavior*, 35, str. 643-657.
- Turković, K., Maršavelski, A. (2010) Postupanje prema seksualnim delinkventima-važeća pravna regulativa i moguća zakonska rješenja. U: L. Mužinić, Lj. Vukota (ur.) *Tretman seksualnih delikvenata i zaštita zajednice*. Zagreb: Medicinska naklada. Psihijatrijska bolnica Vrapče, str. 343-357.
- Underwood, R. C., Patch, P. C., Cappelletty, G. G., Wolfe, R. W. (1999) Do Sexual Offenders Molest when Other Persons are Present? A Preliminary Investigation. *Sexual Abuse: A Journal of Research and Treatment*, 11, str. 243-247.
- Velki, T., Baćmaga, I., Juka, I. (2016) Vršnjačko zlostavljanje u osječkim školama i mjere prevencije. *Život i škola: Časopis za teoriju i praksu odgoja i obrazovanja*, 2, str. 27-46.
- Vlada RH (2014) *Protokol o postupanju u slučaju seksualnog nasilja*. Zagreb: Vlada Republike Hrvatske, Ureda za ravnopravnost spolova Radna skupina za izradu analize i plana djelovanja za suzbijanje svih oblika nasilja nad ženama.

*Ksenija Butorac, Ivica Luketić, Ljiljana Mikšaj-Todorović* Neka obilježja počinitelja spolne zlouporabe djece

---

Zakon o potvrđivanju Konvencije Vijeća Europe o zaštiti djece od seksualnog iskorištavanja i seksualnog zlostavljanja. Narodne novine, br. 11/2011.

Wortley, R., Smallbone, S. (2014) A Criminal Careers Typology of Child Sexual Abusers. *Sexual Abuse: A Journal of Research and Treatment*, 6, str. 569-585.

## **Internet izvori**

Assink, M., van der Put, C. E., Meeuwsen, M. W., de Jong, N. M., Oort, F. J., Stams, G. J. J., Hoeve, M., (2019) Risk Factors for Child Sexual Abuse Victimization: A Meta-analytic Review. *Psychological Bulletin*. Dostupno na: [http://www.adejager.org/wp-content/uploads/Early-assessment-of-child-protection-measures\\_24-8-2019.pdf](http://www.adejager.org/wp-content/uploads/Early-assessment-of-child-protection-measures_24-8-2019.pdf), stranici pristupljeno 9.2.2020.

Ministarstvo pravosuđa (2017) *Izvješće o stanju i radu kaznionica, zatvora i odgojnih zavoda za 2016. godinu*. Zagreb. Dostupno na: <https://pravosudje.gov.hr/pristup-informacijama-6341/strategije-planovi-i-izvjesca/izvjesce-o-stanju-i-radu-kaznionica-zatvora-i-odgojnih-zavoda/672>, stranici pristupljeno 9.5.2021.

Ministarstvo pravosuđa (2020) *Izvješće o stanju i radu kaznionica, zatvora i odgojnih zavoda za 2018. godinu*. Zagreb. Dostupno na: <https://pravosudje.gov.hr/pristup-informacijama-6341/strategije-planovi-i-izvjesca/izvjesce-o-stanju-i-radu-kaznionica-zatvora-i-odgojnih-zavoda/6720>, stranici pristupljeno 12.5.2021.

Vega-Arce, M., Nú~nez-Ulloa, G., Sepúlveda-Ramírez, I., Salas, G., Fernandez, I. T., Pinto- Cortez, C. (2019) *Trends in Child Sexual Abuse Research in Latin America and the Caribbean*. Dostupno na: <http://www.ejgm.co.uk/article/trends-in-child-sexual-abuse-research-in-latin-america-and-the-caribbean-7551>, stranici pristupljeno 2.2.2021.

---

KSENJAVA BUTORAC\*

IVICA LUKETIĆ

LJILJANA MIKŠAJ-TODOROVIĆ

## **Some Characteristics of Perpetrators of Child Sexual Abuse**

Besides verification of some previous findings on perpetrators of sexual abuse of children, the purpose of this paper is to introduce new knowledge about the insufficiently researched, abovementioned subject matter in criminology and penology into the corpus of previous knowledge. The paper presents a preliminary communication of the project which was focused on the examination of socio-demographic, criminological and penological characteristics of sexual abusers ( $N=26$ ) sentenced to imprisonment in 2019. Preliminary results describe the profile of perpetrators: they come from both urban and rural areas, are under the age of 50, are poorly educated, tend to live alone, are prone to alcohol and drug use, and are single recidivists or multirecidivists. The offenders are known to the victim or are in a close relationship and regardless of the offender-victim relationship, these offences most commonly occur in the offender's or victim's home. The respective results within the existing body of knowledge should inform and prevent this phenomenon from occurring in the first place as well as to protect potential victims. Hence, much more attention is to be focused on evidence-based knowledge documenting the circumstances of sexual violence and abuse against a child for situational crime prevention purposes. There is a premise that interaction between the potential offender and the environment shapes and leads to criminal behaviour. One of the effective strategies might be to expose the children to self-protection programmes at school and teach them to resist their offender which has the potential to result in unintended negative and serious consequences. In this context, the situational features of crime, taken individually or in interaction with offender characteristics, clearly merit increased attention from scholars and practitioners in the field.

**Keywords:** sexual abuse, children, perpetrators, prevention, research, Croatia.

---

\* Ksenija Butorac is a Full Professor, Police University College, Ministry of the Interior, Croatia. E-mail: ksenija.butorac@gmail.com.

Ivica Luketić is a Senior Expert Advisor, Center for Diagnostics of the Prison System Administration, Ministry of Justice, Croatia. E-mail: ivica.luketic@gmail.com.

Dr Ljiljana Mikšaj-Todorović is a Full Professor, Department of Criminology, Faculty of Education and Rehabilitation Sciences, University of Zagreb, Croatia. E-mail: miksa@gmail.com.



TEMIDA

2021, vol. 24, br. 3, str. 279-302

ISSN: 1450-6637

DOI: <https://doi.org/10.2298/TEM2103279C>

Pregledni rad

Primljeno: 2.12.2021.

Odobreno za štampu: 22.12.2021.

## **Seksualno nasilje nad studentima na fakultetima: Pregled rezultata dosadašnjih istraživanja**

SANJA ĆOPIĆ\*

MILICA LUKOVIĆ RADA KOVIĆ

*Istraživanja seksualne viktimizacije studenata na fakultetima počela su intenzivnije da se sprovode u svetu tokom 1980-tih godina. Ona su pokazala da studenti, posebno studentkinje čine jednu od kategorija koje su u posebnom riziku od viktimizacije različitim oblicima seksualnog nasilja tokom studiranja. U Srbiji su takva istraživanja retka, pa je ova pojava još uvek nedovoljno istražena. Ovaj rad ima za cilj pregled rezultata dosadašnjih istraživanja sprovedenih u svetu i Srbiji nakon 2000. godine, a koja se odnose na rasprostranjenost i strukturu seksualnog nasilja nad studentskom populacijom na fakultetima, potom, na grupe studenata koje su u posebnom riziku od viktimizacije seksualnim nasiljem na fakultetima, kao i na posledice koje viktimizacija seksualnim nasiljem ima po žrtve. Dosadašnja istraživanja pokazuju velike razlike u stopi rasprostranjenosti ovog oblika viktimizacije, što je direktna posledica primene različitih metodoloških pristupa. Studenti na fakultetima su češće izloženi seksualnom uz nemiravanju, neverbalnom, verbalnom i uz nemiravanju putem fizičkog kontakta ili preko društvenih mreža, a ređe težim oblicima nasilja, kao što su silovanje ili pokušaj silovanja. Riziku od viktimizacije su posebno izložene osobe ženskog pola, drugačije seksualne orientacije od heteroseksualne, na početku studija, kao i studenti i studentkinje koji konzumiraju alkohol i/ili drogu i čiji je materijalni status loš ili stalno oscilira. Seksualno nasilje ostavlja brojne posledice po žrtve, posebno psihičke, ali negativno utiče i na nastavak školovanja i akademsko postig-*

\* Dr Sanja Ćopić je viša naučna saradnica u Institutu za kriminološka i sociološka istraživanja i istraživačica i predsednica Upravnog odbora u Viktimološkom društvu Srbije.

E-mail: [sanja.copic011@gmail.com](mailto:sanja.copic011@gmail.com).

Milica Luković Radaković je asistentkinja u Viktimološkom društvu Srbije.

E-mail: [lukovic.milica.vds@gmail.com](mailto:lukovic.milica.vds@gmail.com).

*nuće, pa je neophodno razvijanje politika i mehanizama za blagovremeno prepoznavanje viktimizacije i pružanje podrške žrtvama.*

**Ključne reči:** seksualno nasilje, studenti, univerziteti, istraživanja, svet, Srbija.

## **Uvod**

Seksualno nasilje podrazumeva bilo koji seksualni čin, pokušaj ostvarivanja seksualnog čina, neželjeni seksualni komentar ili predlog usmeren protiv osobe i njene seksualnosti, koji može da učini druga osoba bez obzira na odnos sa žrtvom ili kontekst u kome se nasilje dešava, upotrebom sile, pretnje ili ucene usmerene prema žrtvi ili njoj bliskoj osobi (Krug i dr., 2002). Ovaj vid viktimizacije podrazumeva čitav niz ponašanja „kojima se napada polna sloboda i seksualno samoopredeljenje“ (Nikolić-Ristanović, Konstantinović Vilić, 2018: 143): od verbalnog i neverbalnog uznenimiravanja do silovanja, koja se dešavaju u različitim kontekstima, kako u realnom svetu, tako i putem savremenih tehnologija (Latcheva, 2017). Seksualno nasilje je ozbiljan vid kršenja ljudskih prava, posebno prava žena, ali i značajan javnozdravstveni problem, koji ostavlja brojne fizičke i psihičke posledice, posledice po seksualno i reproduktivno zdravlje žrtve, kao i socijalne posledice (Krug i dr., 2002; Lindgren, Nikolić-Ristanović, 2011; FRA, 2015; OEBS, 2019). Iako žrtve seksualnog nasilja mogu da budu osobe oba pola i različitog uzrasta, istraživanja pokazuju da su ovim vidom nasilja ugroženije osobe ženskog pola, te da ono predstavlja oblik rodno zasnovanog nasilja (Krug i dr., 2002; Lievore, 2003; Ellsberg, Heise, 2005).

Studenti<sup>1</sup> na fakultetima čine jednu od kategorija koje su u posebnom riziku od različitih oblika seksualnog nasilja (Alldred, Phipps, 2018; Bondestam, Lundqvist, 2020). Istraživanja seksualne viktimizacije studenata na fakultetima počela su intenzivnije da se sprovode tokom 1980-tih godina u brojnim državama širom sveta (Phipps prema Alldred, Phipps, 2018: 5). Međutim, u Srbiji su takva istraživanja retka, pa je ova pojava još uvek nedovoljno istražena. Viktimološko društvo Srbije je 2020. godine otpočelo realizaciju projekta pod nazivom *Seksualno nasilje na univerzitetima u Srbiji: Podizanje svesti i razvijanje*

---

<sup>1</sup> U daljem tekstu će se imenica student u množini („studenti“) koristiti da označi studentsku populaciju oba pola. Na mestima na kojima se iznose nalazi istraživanja koji se tiču osoba ženskog, odnosno muškog pola, koristiće se odgovarajući gramatički rod imenice student.

*inovativnih mehanizama za podršku žrtvama,*<sup>2</sup> koji bi, na empirijski zasnovanim dokazima, trebalo da doprinese podizanju svesti o seksualnom nasilju nad studentima na fakultetima u Srbiji i unapređenju institucionalnog odgovora na ovaj oblik viktimizacije. U cilju koncipiranja projektnih aktivnosti i metodologije empirijskog istraživanja seksualnog nasilja nad studentima koji studiraju na fakultetima u Srbiji, sprovedena je kvalitativna analiza postojeće literature sa fokusom na prethodna istraživanja seksualnog nasilja nad studentima na fakultetima u svetu i Srbiji. Prvi korak činilo je pretraživanje postojećih baza i prikupljanje relevantne literature, u štampanom i elektronskom obliku, na srpskom i engleskom jeziku. Kao rezultat pretraživanja, napravljenja je bibliografija naučnih radova koji se bave temom seksualnog nasilja u obrazovnim institucijama, koja je obuhvatila ukupno 298 bibliografskih jedinica. Sledeći korak bila je selekcija radova koji se odnose na nalaze originalnih empirijskih istraživanja i/ili koji sadrže pregled prethodno sprovedenih empirijskih istraživanja seksualnog nasilja nad studentima na fakultetima u svetu i Srbiji. To je urađeno na osnovu uvida u naslov rada, ključne reči i apstrakt. Za dalju obradu i analizu uzeti su radovi koji su bili dostupni u integralnom obliku (elektronskom ili štampanom), a koji su objavljeni nakon 2000. godine.

U cilju sistematizacije podataka iz odabranih radova i njihove pripreme za analizu, napravljen je upitnik. Upitnik je sadržao pitanja vezana za sledeće podatke: vrsta istraživanja koje je u radu prikazano (originalno istraživanje i/ili pregled prethodno sprovedenih istraživanja), metodologija istraživanja (predmet i cilj istraživanja, operacionalizacija definicije seksualnog nasilja, metod, uzorak, tehnika prikupljanja podataka, postupak prikupljanja podataka, vremenski i prostorni okvir istraživanja), glavni nalazi istraživanja (vezani za rasprostranjenost i oblike seksualnog nasilja nad studentima, faktore koji utiču na izloženost studenata seksualnom nasilju, posledice seksualnog nasilja, obraćanje za pomoć na i van fakulteta, predlozi i preporuke za suzbijanje seksualnog nasilja na fakultetima i poboljšanje položaja žrtava, i to kako predlozi samih ispitanika, tako i predlozi i preporuke proistekli iz istraživanja), način motivacije

<sup>2</sup> Za sprovođenje ovog projekta Viktimološko društvo Srbije (VDS) je dobilo nagradu za inovacije u prevenciji i odgovoru na rodno zasnovano nasilje, koju dodeljuju Inicijativa za istraživanje seksualnog nasilja i Svetska banka. Više o projektu videti na internet stranici Viktimološkog društva Srbije [http://www.vds.rs/Projekat\\_SeksualnoNasiljeNaUniverzitetimaUSrbiji.htm](http://www.vds.rs/Projekat_SeksualnoNasiljeNaUniverzitetimaUSrbiji.htm). Za više informacija o nagradi i organizacijama koje su doabile nagradu 2020. godine videti na internet stranici Inicijative za istraživanje seksualnog nasilja - Sexual Violence Research Initiative – SVRI): <https://www.svri.org/what-we-do/research-support/svri-grants/svri-grant-2020>.

studenata za učešće u istraživanju, etička pitanja i bezbednost ispitanika i naučene lekcije. Nakon prikupljanja, sprovedena je kvalitativna analiza podataka.

Ovaj rad ima za cilj pregled rezultata dosadašnjih istraživanja vezano za rasprostranjenost i strukturu seksualnog nasilja nad studentima na fakultetima, grupe studenata koje su u posebnom riziku od viktimizacije seksualnim nasiljem na fakultetima i posledice seksualnog nasilja nad studentima na fakultetima u svetu i Srbiji.

## **Pregled dosadašnjih istraživanja seksualnog nasilja nad studentima na fakultetima u svetu i Srbiji**

### *Rasprostranjenost seksualnog nasilja nad studentima na fakultetima*

Dosadašnja istraživanja seksualnog nasilja na fakultetima u svetu pokazuju velike razlike u stopi rasprostranjenosti ovog oblika viktimizacije, što je direktna posledica primene različitih metodoloških pristupa: definisanje predmeta istraživanja, operacionalizacija seksualnog uzinemiravanja/nasilja za potrebe istraživanja, veličina i način formiranja uzorka, prostorni i vremenski okvir i slično.

U istraživanjima se za seksualnu viktimizaciju studenata koriste različita terminološka određenja: seksualno uzinemiravanje (*sexual harassment*), seksualno nasilje (*sexual violence*), seksualni napad (*sexual attack*), neželjeni seksualni čin (*unwanted sexual act*). Međutim, ono što je zajedničko je da, bez obzira na terminologiju, seksualna viktimizacija uvek podrazumeva neželjeni seksualni čin ili drugo ponašanje sa seksualnom konotacijom, koje je usmereno protiv polne slobode i seksualnosti osobe, a koje se vrši bez njene saglasnosti, odnosno protiv volje žrtve. U istraživanjima se seksualna viktimizacija operacionalizuje na različite načine, preko jednog ili više oblika ponašanja, koji se u manjoj ili većoj meri konkretizuju/opisuju u samom istraživanju, a obuhvataju različite oblike seksualnog uzinemiravanja i seksualnog nasilja/napada (videti i Joseph, 2015). Kada je u pitanju seksualno uzinemiravanje, ono uključuje: *verbalno seksualno uzinemiravanje* (na primer, komentari i šale sa seksualnom konotacijom, šale ili neprimereni komentari na račun fizičkog izgleda, oblačenja, bračnog statusa, seksualne orijentacije; korišćenje dvosmislenih reči i aludiranje na seks; ispitivanje o seksualnom životu; neželjena seksualna pažnja: predlozi, pozivi, zahtevi za izlazak, sastanak, stupanje u vezu,

---

seksualni odnos i slično; neprimereno obraćanje; širenje lažnih priča/glasina o nečijem seksualnom životu i tako dalje); *neverbalno seksualno uznemiravanje* (na primer, neprimereno gledanje, zviždanje i dobacivanje; pokazivanje protiv volje nekog pornografskog materijala; pravljenje pokreta koji imitiraju seksualne radnje ili samododirivanje; pokazivanje genitalija); *seksualno uznemiravanje koje podrazumeva fizički kontakt* (na primer, neželjeno grljenje, ljubljenje, milovanje, tapkanje, pipanje, unošenje u lice, dodirivanje tela ili kose), *seksualno uznemiravanje putem društvenih mreža, odnosno u online prostoru* (na primer, fotografisanje ili snimanje bez saglasnosti; postavljanje privatnih slika/snimaka na društvenim mrežama bez saglasnosti onoga na koga se odnosi fotografija ili snimak; neželjeni telefonski poziv koji ima seksualnu konotaciju; izloženost porukama eksplicitne seksualne sadržine putem SMS, e-maila, društvenih mreža) i *seksualno ucenjivanje* (na primer, sugestije, predlozi i zahtevi seksualne prirode da bi se ostvarila određena prava ili ispunile obaveze na fakultetu, na primer, da bi se položio ispit, dobila veća ocena; pretnje da će u slučaju nepristajanja na intimni odnos biti ugrožena prava, otežano ili onemogućeno ispunjavanje obaveza). Kada je u pitanju seksualno nasilje/napad, ono se najčešće operacionalizuje preko ponašanja koja podrazumevaju prisilnu seksualnu radnju, odnosno, pokušaj silovanja i silovanje.

Takođe, istraživanja obuhvaćena ovom analizom su sprovedena na različitim uzorcima: manjim, prigodnim uzorcima, posebno kada je ispitivana seksualna viktimizacija studenata pojedinih fakulteta, potom, na nešto većim uzorcima koji obuhvataju studente jednog ili više univerziteta, do, mada redih, istraživanja na nacionalnom uzorku studentske populacije. Razlike u stopi rasprostranjenosti se mogu objasniti i time da li je ispitivana izloženost studenata seksualnom nasilju u toku godine koja je prethodila istraživanju ili, pak, tokom celog perioda studiranja.

Studija objavljena 2020. godine, u okviru koje je sprovedeno pretraživanje postojećih baza podataka o istraživanjima o seksualnom uznemiravanju na fakultetima širom sveta, koja je obuhvatila period od 50 godina (1966-2017), pokazala je da se na osnovu sistematskog pregleda dobro citiranih međunarodnih studija zaključuje da se, upravno u zavisnosti od primenjene metodologije, stopa rasprostranjenosti seksualnog uznemiravanja na fakultetima u svetu kreće između 2% i 93% (Bondestam, Lundqvist, 2020). U nastavku rada dat je pregled nalaza istraživanja o raspostranjenosti seksualnog uznemiravanja i/ili nasilja nad studentima u različitim delovima sveta.

Istraživanja sprovedena u Sjedinjenim Američkim Državama (SAD) pokazuju da je seksualno nasilje na fakultetima relativno česta pojava (DeSouza, Fansler, 2003; Hill, Silva, 2005; Huerta i dr., 2006; Fisher, Daigle, Cullen, 2010; Mellins i dr., 2017). Stopa rasprostranjenosti ovog oblika nasilja nad studentima u SAD se kreće između 15% i 78% u zavisnosti od napred istaknutih razlika u metodologiji istraživanja (Ogbonnaya, L. U., Ogbonnaya, C. E., Emma-Echegu, 2011). Jedno istraživanje je pokazalo da se jedna od pet žena i jedan od 16 muškaraca u SAD suočavaju sa seksualnim uznenemiravanjem tokom studiranja (Fisher, Cullen, Turner, 2000). Istraživanje sprovedeno na uzorku studentske populacije na jednom državnom univerzitetu na severozapadu SAD je pokazalo je 56,6% studentkinja iz ispitanog uzorka doživelo barem jedan incident seksualnog uznenemiravanja u godini koja je prethodila istraživanju (Huerta i dr., 2006). Istraživanje sprovedeno na dva fakulteta u gradu Njujorku pokazalo je da je 22% studenata doživelo bar jedan seksualni napad od početka studiranja, pri čemu je seksualni napad za potrebe istraživanja operacionalizovan kao seksualno dodirivanje, pokušaj silovanja ili silovanje (Mellins i dr., 2017). Sa druge strane, jedno longitudinalno istraživanje na uzorku od 795 studenata u SAD pokazalo je da je čak 30% njih navelo da su ispoljili seksualno uznenemiravanje prema drugim osobama na fakultetu tokom perioda studiranja (Thompson, Swartout, Koss, 2013), što takođe govori u prilog zaključku da je stopa rasprostranjenosti seksualne viktimizacije studenata na fakultetima u SAD visoka.

Istraživanja u SAD su, takođe, pokazala visoku stopu rasprostranjenosti seksualnog nasilja nad studentima u online prostoru, koja se kreće od 10% do 55,3% (Kraft, Wang, 2010; Wensley, Campbell, 2012; Whittaker, Kowalski prema Mishna i dr., 2018). Podaci do kojih se došlo jednim istraživanjem u studentskom kampusu u Kanadi na uzorku od 5004 studenta su pokazali da je sajber viktimizacija, koja uključuje i seksualno nasilje, veoma rasprostranjena: jedna četvrtina ispitanica/ispitanika je doživela da se njena/njegova fotografija ili video poruka deli bez njihove dozvole, 28% je primalo vulgarne poruke sa seksualnom konotacijom, preteće ili zastrašujuće poruke, dok je više od jedne trećine ispitanika navelo da poznaje nekoga ko je doživeo seksualno nasilje putem društvenih mreža (Mishna i dr., 2018).

Istraživanja sprovedena u Africi pokazuju da se stopa rasprostranjenosti seksualnog nasilja kreće od 5,7% do 69%. Na primer, u istraživanju sprovedenom na univerzitetu u Malaviju prevalenca je bila 67%, u Ugandi 33,1%, dok se u Etiopiji, u kojoj je sprovedeno nekoliko istraživanja, prevalenca kretala od

28,1% do 45,4% (Ogbonnaya, L.U., Ogbonnaya, C.E., Emma-Echiegu, 2011). Za razliku od ovih istraživanja u kojima je ispitivana rasprostranjenost seksualnog uz nemiravanja nad studentima tokom studiranja, u jednom istraživanju sprovedenom na Univerzitetu u Gani ispitivana je izloženost studenata seksualnom uz nemiravanju u toku jedne godine, a nalazi su pokazali da je u posmatranom periodu 5,7% studenata bilo izloženo seksualnom uz nemiravanju na fakultetu (Norman, Aikins, Binka, 2013).

U Aziji je sprovedeno nekoliko istraživanja seksualnog nasilja nad studentima na fakultetima, koja su, takođe, pokazala različite stope rasprostranjenosti ovog vida nasilja nad studentima: od 15% do 76%. Na primer, istraživanje sprovedeno u Hong Kongu na uzorku od 5902 studenata pokazalo je da je polovina ispitanih studenata bila izložena nekom obliku seksualnog uz nemiravanja (Luk-Fong i dr., 2013). Istraživanje sprovedeno u Libanu pokazalo je da je 18% ispitanih studenata bilo žrtva nekog vira seksualnog uz nemiravanja, koje su mahom doživljavali od strane profesora (Lynch prema Joseph, 2015). Istraživanje sprovedeno u Bangladešu pokazalo je da se 76% studentkinja u ovoj zemlji suočilo sa seksualnim uz nemiravanjem tokom studiranja, u ili izvan kampusa (Sharma prema Joseph, 2015).

U Australiji je Nacionalna unija studenata sprovedla istraživanje koje je pokazalo da jedna od deset devojaka doživi neki oblik seksualnog uz nemiravanja tokom studiranja (Mackintosh prema Joseph, 2015). Takođe, podaci dobijeni istraživanjem na uzorku od 30000 studenata na 39 australijskih univerziteta je pokazalo da je tokom 2016. godine 51% studenata doživelo barem jedan incident seksualnog uz nemiravanja, pri čemu je 26% studenata bilo seksualno uz nemiravano na fakultetu. Takođe, 6,9% studenata je tokom 2015. i 2016. godine doživelo barem jedan incident seksualnog zlostavljanja, pri čemu je 1,6% studenata doživelo seksualno zlostavljanje na fakultetu (Australian Human Rights Commission, 2016).

Na evropskim univerzitetima su takođe zabeležene visoke stope rasprostranjenosti seksualnog nasilja nad studentima, bez obzira na razlike u prime njenoj metodologiji. Prva nacionalna studija rasprostranjenosti seksualnog nasilja na fakultetima u Velikoj Britaniji, koju je sprovedla Nacionalna unija studenata 2010. godine, pokazala je da je jedna od sedam studentkinja doživila ozbiljan fizički ili seksualni napad tokom studija, dok je 68% studentkinja doživelo ponašanja koja predstavljaju seksualno uz nemiravanje (Alldred, Phipps, 2018). Nacionalna unija studenata je 2014. godine sprovedla i drugo istraživa-

nje koje je pokazalo da je četvrtina studenata doživela neželjene seksualne predloge, trećina je iskusila direktnu komunikaciju sa seksualnom konotacijom ili drugi oblik verbalnog seksualnog uznemiravanja, a dve trećine studenata je čulo šale vezane za silovanje u kampusu (Alldred, Phipps, 2018). Istraživanje sprovedeno na uzorku od 21516 studenata sa univerziteta u Italiji, Nemačkoj, Poljskoj, Španiji i Velikoj Britaniji pokazalo je da je najmanje jedan incident seksualnog uznemiravanja tokom studiranja doživelo 64,7% ispitanih studenata i to: 68,6% studenata u Velikoj Britaniji, 68% studenata u Nemačkoj, 65,8% studenata u Poljskoj, 54,2% studenata u Španiji i 47% studenata u Italiji. Takođe, istraživanje je pokazalo da je 33,4% studenata iz uzorka doživelo najmanje jedan neželjeni seksualni čin (silovanje, pokušaj silovanja ili prisila na drugi seksualni čin) tokom svog studiranja i to: 47,3% studenata u Poljskoj, 36,7% u Španiji, 33,6% u Velikoj Britaniji, 30,2% studenata u Italiji i 29,9% studenata u Nemačkoj (Feltes i dr., 2012). U jednom istraživanju u Norveškoj utvrđeno je da je 16,7% studenata navelo da je tokom studiranja bilo seksualno uznemiravano u godini koja je prethodila istraživanju, dok je 3,4% studenata navelo da su doživeli silovanje ili pokušaj silovanja (Sivertsen, Nielsen, Madsen, 2019). Podaci jednog istraživanja sprovedenog u Turskoj su pokazali da je ukupno 20,8% zdravstvenih radnika i 10,1% studenata medicine bilo izloženo seksualnom uznemiravanju tokom jednog perioda svog školovanja/rada (Bayram, Dinc, 2012). U Holandiji se stopa rasprostranjenosti seksualnog uznemiravanja među studenatima medicine kreće od 18% do 60% (Rademakers i dr., 2008).

Kao što je napred istaknuto, u Srbiji su istraživanja seksualnog nasilja na fakultetima retka. Rezultati jednog istraživanja koje je sprovedeno na Fakultetu za specijalnu edukaciju i rehabilitaciju Univerziteta u Beogradu pokazalo je da je 23,1% (34) studenata imalo lično iskustvo seksualnog uznemiravanja, dok je saznanje o seksualnom uznemiravanju drugih studenata na ovom fakultetu imalo 27,9% (41) ispitanica i ispitanika (Dimitrijević, Mladenović, 2017). U istraživanju koje je sproveo Autonomi ženski centar, studenati koji su činili deo uzorka, zamoljeni su da navedu da li su ikada bili u situaciji da u njihovom prisustvu zaposleni na fakultetu iznose seksualne šale, gledaju ih na način da im je neprijatno ili skreću razgovor o studiranju na seksualne teme, na šta je čak 30% njih dalo potvrđan odgovor (Autonomi ženski centar, 2018).

---

### Oblici seksualnog nasilja nad studentima na fakultetima

Rezultati istraživanja o seksualnom nasilju na fakultetima u SAD pokazuju da seksualno nasilje uključuje različita ponašanja, od seksualnog uznemiravanja i seksualnog ucenjivanja do pokušaja silovanja ili silovanja (DeSouza, Fansler, 2003; Huerta i dr., 2006; Kearney, Gilbert, 2012). Istraživanje sprovedeno na uzorku studentske populacije na jednom državnom univerzitetu na severozapadu SAD je pokazalo da su studentkinje, koje su u godini koja je prethodila istraživanju bile izložene barem jednom incidentu seksualnog uznemiravanja, najčešće bile izložene uznemiravanju putem seksističkih, ponižavajućih i mizoginih poruka i stavova, a potom neželjenoj seksualnoj pažnji (neželjenom dodiravanju i upornim, neželjenim pozivima/zahtevima da se izade na sastanak ili stupa u seksualni odnos), dok su najređe bile izložene seksualnom ucenjivanju (Huerta i dr., 2006). U istraživanju koje je sprovedeno na dva fakulteta u gradu Njujorku ispitivana su tri oblika seksualnog nasilja nad studentima: seksualno dodirivanje, pokušaj silovanja i silovanje (Mellins i dr., 2017). Rezultati su pokazali da je najrasprostranjeniji oblik seksualnog nasilja nad studentima seksualno dodirivanje, koje je doživelo 38% ispitanika, dok je 12% studenata doživelo pokušaj silovanja ili silovanje (Mellins i dr., 2017). Istraživanje online viktimizacije, uključujući viktimizaciju seksualnim nasiljem upotrebom savremenih tehnologija, koje je sprovedeno u jednom studentskom kampusu u Kanadi na uzorku od 5004 studenta oba pola je pokazala da se ovaj oblik seksualnog nasilja manifestuje u deljenju fotografija ili video poruka bez dozvole osobe koja je na njima, kao i kroz dobijanje vulgarnih poruka sa seksualnom konotacijom, pretećih ili zastrašujućih poruka (Mishna i dr., 2018). Do sličnih rezultata došlo se i u istraživanju sprovedenom na Univerzitetu New Hampshire, koje je pokazalo da je većina studenata (58,7%) dobijala putem društvenih mreža poruke, fotografije i video snimke sa pornografskim sadržajem, i to od strane kolega, nepoznatih osoba ili bivših partnera (Mellins i dr., 2017).

Istraživanje sprovedeno na uzorku od 136 studentkinja u Zimbabveu je pokazalo da je 46% njih bilo izloženo verbalnom seksualnom uznemiravanju u vidu uvredljivih komentara, nepristojnih šala i poruka, 30% je bilo izloženo seksističkim materijalima (slike, video poruke), dok je 29% studentkinja iz ispitanog uzorka doživelo seksualno uznemiravanje fizičkim kontaktom (neželjeno milovanje i dodirivanje po kosi). Uz to, 15% studentkinja je doživelo seksualno ucenjivanje (*quid pro quo*), dok je 22% njih dobilo pretnje nekom

vrstom osvetničkog ponašanja (na primer, da će dobiti lošije ocene) zbog odbijanja da stupe u intimni odnos sa profesorom (Dhlomo i dr., 2012). Sa druge strane, jedno istraživanje sprovedeno na četiri medicinska fakulteta u Gani je pokazalo da su studenti u najvećoj meri bili izloženi seksualnom ucenjivanju u vidu ponude pomoći ako stupe u seksualni odnos, čemu su više bile izložene studentkinje; sa druge strane, muški ispitanici su daleko ređe navodili da su bili izloženi neželjenim seksualnim komentarima i/ili šalama, a zanimljiv je podatak da je više mladića nego devojaka bilo izloženo ponašanjima kao što su seksualno provokativni pogledi i neželjeni fizički kontakt (Norman, Aikins, Binka, 2013). Rezultati drugih istraživanja sprovedenih u Africi pokazuju da je najčešći oblik seksualnog nasilja na fakultetima seksualno ucenjivanje, uzrokovano, pre svega, nejednakim odnosom moći između profesora i studenata (Taiwo, Omole, C. O., Omole, O. E., 2014). Najzad, kako su pokazali rezultati jednog istraživanja sprovedenog u provinciji Limpopo u okviru studentskog kampusa koji okuplja studente iz Nigerije, Zimbabvea i Svazilenda, silovanje kao oblik seksualnog nasilja nad studentima je, takođe, prisutno: 1,3% studenata i 2,7% studentkinja je izjavilo da su doživeli silovanje, dok 87,8% studenata i 93% studentkinja poznaje nekoga na fakultetu ko je bio žrtva silovanja (Oni, Tshitangano, Akinsola, 2019).

Istraživanje sprovedeno u Australiji je pokazalo da su najučestaliji oblici seksualnog uznemiravanja kome su izloženi studenti na fakultetima neprimerno zurenje (14%), komentari i šale sa seksualnom konotacijom (11%) i ispitivanje o privatnom životu i komentarisanje fizičkog izgleda (9%), dakle, neverbalno i verbalno seksualno uznemiravanje (Australian Human Rights Commission, 2016).

Što se tiče oblika seksualnog nasilja kojem je izložena studentska populacija na evropskim univerzitetima i fakultetima, nema značajnijih razlika u odnosu na strukturu seksualnog nasilja nad studentima na fakultetima u drugim delovima sveta. U istraživanju koje je obuhvatilo studente na univerzitetima u Nemačkoj, Italiji, Poljskoj, Španiji i Velikoj Britaniji ispitanici koji su doživeli seksualno uznemiravanje tokom studiranja su zamoljeni da navedu oblik seksualnog uznemiravanja koji su oni lično doživeli kao najopasniji/najozbiljniji. Pri tome su im bili dati opisi ponašanja koja se mogu podvesti pod verbalno i neverbalno seksualno uznemiravanje, uznemiravanje koje uključuje fizički kontakt i seksualno uznemiravanje putem SMS, telefona, email-a ili pisma. Posmatrano na nivou celog uzorka, podaci su pokazali da je najuče-

staliji oblik seksualnog uznemiravanja, koji su prema subjektivnom osećaju ispitanici doživeli kao najozbiljniji, zviždanje i neprimereni/vulgarni komentari (32,9%). Slede neprimereno približavanje i dodirivanje (14,6%) i neprimereno komentarisanje fizičkog izgleda ili privatnog života, seksualne insinuacije ili seksualno ucenjivanje (14,3%), a potom, neželjeno dodirivanje i pokušaj ljubljenja (9,6%) i seksualno uznemiravanje putem SMS, telefona, email-a ili pisma (8,0%); studenti su najređe doživljavali seksualno ucenjivanje i izlaganje pornografskom materijalu (Feltes i dr., 2012).

Posmatrano po zemljama, podaci su pokazali da se u svim zemljama osim u Velikoj Britaniji, kao najučestaliji oblik seksualnog uznemiravanja navodi zviždanje i neprimereni/vulgarni komentari: od 29,1% ispitanika u Španiji do 35,2% ispitanika u Italiji. U Velikoj Britaniji se, pak, kao najučestaliji oblik seksualnog uznemiravanja navodi neželjeno dodirivanje i pokušaj ljubljenja (29%), dakle, seksualno uznemiravanje koje podrazumeva fizički kontakt, dok je ovaj oblik uznemiravanja kao najozbiljniji navelo manje od 10% ispitanika u svakoj od preostale četiri države. Veće razlike među poduzorcima studenata u različitim zemljama zabeležene su i kod sledećih oblika seksualnog uznemiravanja: neprimereno približavanje i dodirivanje i pričanje neprimerenih šala i obraćanje koje je činilo da se ispitanici osete da su pod seksualnim pritiskom. Prvi od dva navedena oblika je najprisutniji među studentima u Nemačkoj (18,1%), a najređe su ga navodili studenti u Španiji (5,1%). Sa druge strane, oko 13% studenata iz Italije bilo je izloženo neprimerenim šalamama i obraćanju koje je činilo da se osete da su pod seksualnim pritiskom, dok je ovaj oblik seksualnog uznemiravanja daleko ređe prisutan u ostalim zemljama (Feltes i dr., 2012).

Kada su, pak, u pitanju teži oblici seksualnog nasilja, istraživanje je pokazalo da je 31% studenata iz ispitanog uzorka doživelo silovanje tokom studija – najmanje u Italiji (19,2%), a najviše u Španiji (36,4%); 30,2% ispitanika je bilo prisiljeno na intimno dodirivanje, milovanje i maženje – najmanje u Nemačkoj (27%), a najviše u Italiji (46,2%), dok je 16,6% doživelo pokušaj silovanja – najmanje u Italiji (11,5%), a najviše u Velikoj Brianiji (20,9%) (Feltes i dr., 2012).

Rezultati istraživanja sprovedenog među studentima medicine u Holandiji pokazali su da su studenti, naročito studentkinje tokom obavljanja prakse, bili izloženi napadnim pitanjima lične prirode, koje su studentkinje doživljavale kao uvredljiva (da li su update, imaju li dečka, planiraju li porodicu), lascivnim, neprimerenim komentarima, fizičkom kontaktu (štiranje, maženje, zavlaćenje ruke ispod uniforme i slično), nepristojnom prikazivanju (svlačenje pred

studentkinjama) i to u najvećem procentu od strane pacijenata (Rademakers i dr., 2008). Do sličnih rezultata došlo se i u istraživanjima sprovedenim u Turskoj, koja su pokazala da su studenti i studentkinje najčešće bili izloženi neprimerenim, seksualnim, provokativnim pogledima, komentarima seksualne prirode, neželjenim kontaktima (dodirima bez pristanka), postavljanju privatnih slika/snimaka na društvene mreže i seksualnom ucenjivanju (Bayram, Dinc, 2012; Durmus, 2013). Najzad, istraživanje seksualnog nasilja koje je sprovedeno među studentskom populacijom u Norveškoj pokazalo je da su najčešći oblici seksualnog nasilja bili seksualni komentari, dobacivanja na račun izgleda, neželjeno dodirivanje, grljenje ili ljubljenje, dok je silovanje i pokušaj silovanja prijavilo 3,4% studenata (Sivertsen i dr., 2019).

Istraživanja u Srbiji su pokazala da je najzastupljeniji oblik seksualnog nasilja kojem su bili izloženi studenti na Fakultetu za specijalnu edukaciju i rehabilitaciju Univerziteta u Beogradu verbalno uznemiravanje seksualne prirode, koje je zabeleženo u 85,3% slučajeva (Dimitrijević, Mladenović, 2017). Do sličnih podataka došlo se i u istraživanju koje je sproveo Autonomni ženski centar: 58,5% ispitanika i ispitanica koji su bili na studijama u momentu istraživanja bilo je u situaciji da im se neko obratio neprimerenim imenom („zlatu”, „cico”, „mačko”, „lutko”), dok je 53,3% primilo telefonski poziv ili poruku koji su imali seksualnu konotaciju. Kao oblike seksualnog nasilja kojima su bili izloženi, studenti su naveli još i slanje poljubaca i oblizivanje, samododirivanje i ugrožavanje ličnog prostora seksualnim ponašanjem (dodirivanje, trljanje, unošenje u lice i slično). Pored toga, oko jedne trećine ispitanika koji su bili na studijama u vreme istraživanja je bilo u situaciji da su u njihovom prisustvu zaposleni na fakultetu pričali seksualne šale ili gledali u njihovo telo na neprijatan i nepristojan način i skretali razgovor o studiranju na seksualne teme (Autonomni ženski centar, 2018).

#### *Faktori koji utiču na izloženost studenata seksualnom nasilju na fakultetima*

Dosadašnja istraživanja su pokazala da određene lične karakteristike, uslovi i okolnosti u kojima studenti žive povećavaju rizik od seksualnog nasilja na fakultetima. To su: pol, seksualna orientacija, materijalni status, godina studija i konzumiranje alkohola i/ili psihoaktivnih supstanci. Pored toga, pojedina istraživanja, posebno u SAD, ukazala su i na to da učešće u bratstvu/sestrinstvu povećava rizik od viktimizacije seksualnim nasiljem.

---

a) Pol

Istraživanja pokazuju značajnu povezanost polne pripadnosti sa rizikom od izloženosti gotovo svim oblicima seksualnog uznemiravanja i nasilja na fakultetima (Australian Human Rights Commission, 2016; Mellins i dr., 2017; Bhochhibhoya i dr., 2019; Oni i dr., 2019). U SAD su, na primer, studentkinje dvostruko češće nego njihove muške kolege izložene seksualnom uznemiravanju na fakultetu (Fisher, Daigle, Cullen, 2010; Mellins i dr., 2017). Slična situacija je i u Australiji gde je jedno istraživanje pokazalo da su studentkinje dvostruko češće izložene riziku i od seksualnog uznemiravanja i od seksualnog napada nego studenti muškog pola (Australian Human Rights Commission, 2016). Do sličnih nalaza se došlo i istraživanjem u Španiji, koje je pokazalo da 31% studentkinja izjavilo da su bile žrtve seksualnog uznemiravanja na fakultetu u odnosu na 8% studenata (Sivertsen i dr., 2019). Za razliku od ovih istraživanja, jedna studija o online seksualnom uznemiravanju studenata pokazala je da polne razlike ne postoje kada je u pitanju uznemiravanje korišćenjem elektronske pošte, te da su studenti oba pola podjednako izloženi slanju nepristojnih e-mail poruka sa pornografskim sadržajima (Finn, 2004).

b) Seksualna orijentacija

Nekoliko studija je pokazalo povezanost seksualne orijentacije i izloženosti seksualnom nasilju (Finn, 2004; Australian Human Rights Commission, 2016; Mellins i dr., 2017). Prema nalazima jednog istraživanja u Australiji, studenti oba pola koji su se identifikovali kao biseksualci (3,8%) su u većem procentu bili izloženi seksualnom napadu/nasilju na fakultetima tokom 2015. ili 2016. godine u odnosu na one koji su se izjasnili kao heteroseksualci (1,5%) ili homoseksualci/lezbejke (1,4%) (Australian Human Rights Commission, 2016). Isto istraživanje je pokazalo da je 44% studenata koji su se identifikovali kao biseksualci i 38% koji su naveli da su homoseksualne orijentacije bilo izloženo seksualnom uznemiravanju na fakultetu tokom 2016. godine u odnosu na 23% studenata heteroseksualne orijentacije.

Podaci do kojih se došlo u istraživanju na dva fakulteta u Njujorku (SAD) su pokazali da su studentkinje, koje su se identifikovale kao biseksualne ili su navele neki drugi seksualni identitet osim heteroseksualnog, homoseksualnog ili biseksualnog - aseksualne, panseksualne, queer - bile su u većem riziku da

dožive bilo koji od tri ispitivana oblika seksualnog nasilja (seksualno dodirivanje, pokušaj silovanja ili silovanje) u odnosu na studentkinje koje su se izjasnile da su heteroseksualne orientacije. Sa druge strane, muški studenti koji su se identifikovali kao homoseksualci češće su doživljavali bilo koji od tri ispitivana oblika seksualnog nasilja u odnosu na svoje muške kolege koji su naveli da su heteroseksualne orientacije (Mellins i dr., 2017). Još jedna studija u SAD je pokazala da su studenti koji su drugačije seksualne orientacije od heteroseksualne u dva puta većem riziku da postanu žrtve online uzinemiravanja u odnosu na svoje kolege pripadnike/ce heteroseksualne orientacije (Finn, 2004).

c) Materijalni status

Nizak socio-ekonomski status takođe je prepoznat kao faktor koji utiče na veći rizik od izloženosti seksualnom nasilju na fakultetu, kako nad studentkinjama, tako i nad studentima. Studija sprovedena na dva fakulteta u gradu Njujorku (SAD) je pokazala da su studentkinje koje su često ili uvek imale poteškoće u plaćanju osnovnih životnih potrepština bile u većem riziku da budu izložene seksualnom nasilju (Mellins i dr., 2017). Na uticaj materijalnog statusa, tačnije siromaštva, na veću izloženost riziku od seksualne viktimizacije na fakultetu posebno ukazuju istraživanja sprovedena u Africi. Istraživanje koje je uključilo studente sa pet fakulteta na jugozapadu Nigerije je pokazalo da su studentkinje koje potiču iz siromašnih porodica i koje pripadaju nižim društvenim klasama u većem riziku da dožive neki od oblika seksualnog nasilja, pristajući na kompromis i pokušavajući da dostignu određeni socio-ekonomski status. Ovaj rizik se dodatno povećava usled negativnog uticaja vršnjaka, koji ih motivišu da se uključe u rizične aktivnosti kako bi bile prihvачene u društvu (Taiwo, Omole, C. O., Omole, O. E., 2014).

d) Godina studija

Istraživanja su pokazala da postoji značajna razlika u seksualnoj viktimizaciji brukoša<sup>3</sup> u odnosu na starije studente, odnosno da rizik od seksualnog nasilja opada sa godinama studija (Cranney, 2015; Australian Human Rights Commission, 2016; Mellins i dr., 2017). Kako pokazuju pojedina istraživanja, prilagođavanje novom načinu života u studentskom kampusu, iskustvo u stica-

---

<sup>3</sup> Studenti prve godine studija.

nju novih prijatelja, istraživanje nepoznatih delova kampusa, konzumiranje alkohola i/ili psihoaktivnih supstanci i, neretko, potreba za inicijacijom kako bi bili prihvaćeni u novoj sredini su faktori koji čine brucoše posebno vulnerabilnim kada je u pitanju seksualno nasilje (Mellins i dr., 2017). Neki autori ovaj period nazivaju i „crvena zona”, i on se obično odnosi na prvih nekoliko nedelja prvog semestra na fakultetu, kada se veruje da su studenti, a pre svega studentkinje, u najvećem riziku da budu žrtve seksualnog nasilja (Flack, Schatten, 2008). Rezultati studije Cranney (2015), u kojoj je učestvovalo 16000 studenata sa 22 fakulteta u SAD, pokazali su da su brucoši imali dva do četiri puta veću šansu da budu izloženi seksualnom nasilju u kampusu u odnosu na kolege sa starijih godina. Do sličnih rezultata došlo se i u istraživanju Mellins i saradnika (2017), u kojem su studenti prve godine studija znatno češće bili žrtve seksualnog nasilja u odnosu na starije kolege. Istraživanje sprovedeno u Etiopiji je pokazalo da su studentkinje prve i druge godine osnovnih studija u većem procentu doživele neki oblik seksualnog nasilja u poređenju sa starijim koleginicama (Ahmed i dr., 2020). I istraživanje među studentima Fakulteta za specijalnu edukaciju i rehabilitaciju Univerziteta u Beogradu je potvrdilo nalaze ovih istraživanja: ono je pokazalo da je najviše studenata iz ispitanog uzorka, njih 64,4%, doživilo seksualno uznemiravanje na prvoj godini studiranja (Dimitrijević, Mladenović, 2017).

e) Konzumiranje alkohola i/ili psihoaktivnih supstanci

Nekoliko studija je utvrdilo povezanost između konzumiranja alkohola i/ili psihoaktivnih supstanci i rizika od viktimizacije seksualnim nasiljem na fakultetu. Jedno istraživanje sprovedeno na uzorku od 339 studentkinja jednog državnog fakulteta u SAD pokazalo je da je 62% onih koje su doživele seksualno nasilje konzumiralo alkohol pre samog napada, dok je 50% žrtava silovanja koristilo marihanu (Messman i dr., 2008). Nalazi istraživanja sprovedenog među studentskom populacijom u Etiopiji pokazali su da je verovatnoća da se doživi seksualno nasilje veća u slučaju studentkinja koje redovno konzumiraju alkohol ili se druže sa osobama koje redovno piju u odnosu na one koje ne konzumiraju alkohol i ne druže se sa onima koji piju, kao i da je seksualno nasilje četiri puta češće među studentkinjama koje su konzumirale psihoaktivne supstance u odnosu na one koje nisu (Ahmed i dr., 2020).

f) Ostali faktori

Pojedina istraživanja, posebno u SAD, su pokazala da postoji povezanost između učešća u bratstvu ili sestrinstvu i rizika od izloženosti seksualnom nasilju tokom studiranja (Franklin 2016; Bhochhibhoya i dr., 2019). Franklin (2016) je sprovedla istraživanje na uzorku od 282 studentkinje, članice sestrinstva na severozapadu SAD, koje je pokazalo da postoji značajna pozitivna veza između članstva u sestrinstvu i seksualnog nasilja. U istraživanju je posebno istaknuto da je članstvo u sestrinstvu povezano za rizičnim rutinama, kao što su opijanje, žurke, konzumiranje psihoaktivnih supstanci, a što je, pak, faktor rizika za viktimizaciju seksualnim nasiljem (Franklin, 2016). Istraživanje među studentima na dva fakulteta u Njujorku (SAD) pokazuje da je oko jedne četvrtine studenata koji su bili pripadnici bratstva pri kampusu i skoro svaka peta studentkinja članica sestrinstva bilo žrtva seksualnog nasilja (Mellins i dr., 2017). Pri tome, kako pokazuju nalazi istraživanja, studenti i studentkinje koji su bili deo bratstva i sestrinstva najčešće su bili izloženi seksualnom uznemiravanju koje podrazumeva fizički kontakt.

*Posledice seksualnog nasilja*

Izloženost seksualnom nasilju na fakultetima dovodi do brojnih posledica po fizičko i psihičko zdravlje studenata, kao što su: strah, emocionalni stres (koji se manifestuje simptomima u rasponu od anksioznosti do depresije), razdražljivost, impulsivnost, bes i akutna nesanica, gubitak samopoštovanja, gubitak poverenja, ponovno proživljavanje događaja kroz snove, misli, slike, preplavljenost traumatskim događajem, povlačenje i izolacija, upotreba psihoaktivnih supstanci i/ili alkohola i slično (DeSouza, Fansler, 2003; Huerta i dr., 2006; Ogbonnaya, L. U., Ogbonnaya, C. E., Emma-Echiegu, 2011; Taiwo, Omole, Omole, 2014; Akinbode, Ayodeji, 2018; Mishna i dr., 2018).

U istraživanju sprovedenom među studentima na jugozapadu Nigerije, preko polovine ispitanika (55%) je kao dominantnu posledicu nakon pretrpljenog seksualnog nasilja izdvojilo strah i traumu, dok je 20% njih razvilo agresivno ponašanje. Među ostalim posledicama sa kojima su se suočili studenti navode se problemi sa spavanjem, nisko samopoštovanje i depresija (Taiwo, Omole, C. O., Omole, O. E., 2014). Do sličnih rezultata došlo se i u istraživanju sprovedenom na nekoliko fakulteta u Lagosu, koje je pokazalo da su posledice

---

seksualnog nasilja (psihološke traume, depresija, strah, ljutnja) izraženije kod žena i muškaraca koji su takvo nasilje doživeli na javnom mestu u odnosu na one koji su viktimizirani u nekom privatnom prostoru (Akinbode, Ayodeji, 2018).

Pored psihološke traume, nakon preživljene seksualne viktimizacije na fakultetu, studenti mogu da se suoče i sa strahom od okruženja, povlačenjem, gubitkom poverenja u nadležne institucije, a pre svega fakultet i zaposlene na fakultetu, kao i sa slabijim akademskim i profesionalnim postignućem (Huerta i dr., 2006; Norman i dr., 2013; Taiwo i dr., 2014; Quaicoe-Duco prema Joseph, 2015). Tako je jedno istraživanje pokazalo da je studentima žrtvama seksualnog uzinemiravanja na fakultetu često teško da se koncentrišu na akademske obaveze, kao i da izbegavaju odlazak na predavanja kako se ne bi susrele sa neželjenom pažnjom i pogledima, bilo profesora, bilo kolega (Quaicoe-Duco prema Joseph, 2015). Studenti izloženi seksualnom uzinemiravanju neretko menjaju smer, fakultet ili, pak, napuštaju dalje školovanje (Fitzgerald i dr. prema Huerta i dr., 2006). Studija u Keniji pokazala je da su devojke koje su doživele seksualno nasilje ostvarivale lošije ocene i razvijale neodgovoran odnos prema obavezama i zadacima koje su dobijale na fakultetu (Abuya i dr. prema Joseph, 2015). Ovakvi nalazi potvrđeni su i u istraživanju među studentskom populacijom u Srbiji, koje je pokazalo da seksualno nasilje ostavlja brojne psihičke posledice kod studenata, ali i da utiče na ostvarivanje prava studenata, poput prava na polaganje kolokvijuma. Na to da seksualno nasilje utiče na uspeh bilo pozitivno ili negativno upućuje i podatak da je 8,8% studenata iz uzorka izjavilo da imaju lošije postignuće u daljem školovanju, dok je bolje postignuće imalo 5,9% ispitanih studenata (Dimitrijević, Mladenović, 2017).

## **Zaključak**

Na osnovu pregleda istraživanja može se zaključiti da je seksualna viktimizacija studenata na fakultetima prisutna u svim delovima sveta; to je globalni problem koji ima niz negativnih efekata za studente ali i za same fakultete (Bondestam, Lundqvist, 2020). Sa druge strane, istraživanja pokazuju da su stope rasprostranjenosti seksualnog uzinemiravanja i nasilja nad studentima veoma različite, a nalazi često neuporedivi. Kao što je istaknuto, glavni razlog tome su razlike u metodologiji sprovedenih istraživanja. Stoga, kako se u nekim studijama zaključuje, kako bi se dobili uporedivi podaci o rasprostra-

njenosti seksualnog nasilja nad studentima, za dalja istraživanja bi bilo značajno da se, između ostalog, standardizuje definicija seksualnog uznemiravanja i seksualnog nasilja (Bondestam, Lundqvist, 2020).

Seksualno nasilje nad studentima na fakultetima manifestuje se na različite načine, odnosno obuhvata niz ponašanja koja se odvijaju bez pristanka, odnosno saglasnosti osobe prema kojoj su usmerena, a koja, sa druge strane, stvaraju osećaj neprijatnosti, straha, nemoći, poniženosti, ili dovode do stvaranja neprijateljskog, ponižavajućeg ili uvredljivog okruženja. Ukupno gledano, studenti su najčešće izloženi različitim oblicima seksualnog uznemiravanja – verbalnog i neverbalnog, uključujući i uznemiravanje fizičkim kontaktom, dok su ređe prisutni teži oblici seksualnog nasilja koji mogu da se podvedu pod silovanje, pokušaj silovanja ili prisiljavanje na neko drugo seksualno ponašanje. Pa ipak, mogu da se uoče neke geografske razlike. Na primer, u SAD i Kanadi posebno dolazi do izražaja izloženost studentske populacije seksualnom uznemiravanju upotrebom savremenih tehnologija, dakle, u virtualnom prostoru. Studenti, posebno studentkinje na afričkim univerzitetima su izloženije seksualnom ucenjivanju, posebno od strane profesora, u poređenju sa studentima na fakultetima u drugim delovima sveta, što je u velikoj meri uzrokovano nejednakim odnosom moći između profesora i studenata. Na australijskim i evropskim fakultetima studenti su u većem riziku od različitih oblika seksualnog uznemiravanja nego od seksualnih napada/nasilja, ali su i oni prisutni posebno u nekim evropskim državama. Ove nalaze potvrđuju i rezultati dva istraživanja sprovedena u Srbiji, koji su pokazali da su studenti, posebno studentkinje, najčešće izloženi verbalnom i neverbalnom seksualnom uznemiravanju na fakultetu.

Ženski pol i seksualna orientacija drugačija od heteroseksualne su karakteristike koje značajno doprinose riziku od izloženosti seksualnom nasilju studenata na fakultetu, što potvrđuje da je seksualno nasilje oblik rodno zasnovanog nasilja bez obzira na kontekst u kome se dešava, kao i da su mu izložene grupe koje su i inače marginalizovane u društvu (Latcheva, 2017; Bondestam, Lundqvist, 2020). Istraživanja pokazuju da, iako seksualnom nasilju mogu da budu izloženi studenti i studentkinje na svim godinama studija, rizik od izloženosti seksualnom nasilju opada sa godinama studija, te da su ovom obliku viktimizacije posebno ugroženi studenti na početku studiranja. Istraživanja pokazuju da upotreba alkohola i/ili psihoaktivnih supstanci, takođe, povećava rizik da osoba bude izložena seksualnom nasilju. Drugi faktori,

---

posebno oni koji se tiču okruženja u kome studenti žive i studiraju, kao što je pripadnost sestrinstvu/bratstvu, uz istovremeno delovanje i drugih faktora, posebno konzumiranja alkohola i/ili psihоaktivnih supstanci, povećavaju rizik od izloženosti studenata seksualnoj viktimizaciji.

Sprovedena istraživanja pokazuju da seksualno uznenemiravanje i nasilje ostavljaju brojne posledice, posebno po psihičko i mentalno zdravlje studenata, ali se ne smeju zanemariti ni moguće negativne posledice po njihovo dalje akademsko obrazovanje i postignuće. To, sa druge strane, upućuje na zaključak o važnosti pravovremenog prepoznavanja seksualne viktimizacije, posledica i potreba žrtava, kao i neophodnost postojanja efikasnih mehanizama za reagovanje u slučaju da do nasilja dođe i pružanje odgovarajuće podrške i zaštite žrtvama kako bi se sprečila reviktimizacija, ali i njihova sekundarna viktimizacija.

## Literatura

- Ahmed, A. S., Dessie, Y., Oljira, L., Endris, O. (2020) Magnitude of Sexual Violence and Associated Factors among Female Students in Jigjiga University, Eastern Ethiopia. *Journal of Women's Health Care*, 9, str. 507.
- Allred, P., Phipps, A. (2018) *Training to Respond to Sexual Violence at European Universities: Final Report of the USVreact Project*. Uxbridge, Middlesex: Brunel University London Press.
- Akinbode, G. A., Ayodeji, F. (2018) Sexual Harassment: Experiences, Prevalence and Psychopathology in Some Selected Higher Institutions in Lagos, South-West Nigeria. *African journal for the psychological study of social issues*, 3, str. 111-135.
- Autonomni ženski centar (2018) *Percepcija i iskustvo mladih u vezi sa seksualnim uznenemiravanjem*. Beograd: Autonomni ženski centar.
- Bayram, G., Dinc, H. (2012) Sexual Harassment among Health Workers and Students. *International Journal of Human Sciences*, 1, str. 20-34.
- Bhochhibhoya, S., Maness, B. S., Cheney, M., Larson, D. (2019) Risk Factors for Sexual Violence among College Students in Dating Relationships: An Ecological Approach. *Journal of Interpersonal Violence*, 2, str. 22-33.
- Bondestam, F., Lundqvist, M. (2020) Sexual Harassment in Higher Education - A Systematic Review. *European Journal of Higher Education*, 4, str. 397-419.

*Sanja Ćopić, Milica Luković Radaković Seksualno nasilje nad studentima na fakultetima:  
Pregled rezultata dosadašnjih istraživanja*

---

Cranney, S. (2015) The Relationship between Sexual Victimization and Year in School in US Colleges: Investigating the Parameters of the "Red Zone". *Journal of Interpersonal Violence*, 30, str. 3133-3145.

DeSouza, E., Fansler, A. G. (2003) Contrapower Sexual Harassment: A Survey of Students and Faculty Members. *Sex Roles*, 11-12, str. 529-542.

Dhlomo, T., Mugweni, R. M., Shoniwa, G., Maunganidze, L., Sodi, T. (2012) Perceived Sexual Harassment among Female Students at a Zimbabwean Institution of Higher Learning. *Journal of Psychology in Africa*, 2, str. 269-272.

Dimitrijević, A., Mladenović, M. (2017) Seksualno uznenemiravanje studenata: Rezultati istraživanja. *Temida*, 2, str. 291-309.

Durmus, E. (2013) Sexual Harassment: University Students' Perceptions and Reactions. Inonu University. *Journal of the Faculty of Education*, 1, str. 15-30.

Ellsberg, M., Heise, L. (2005) *Researching Violence against Women: A Practical Guide for Researchers and Activists*. Washington DC: World Health Organization, PATH.

Faucher, C., Jackson, M., Cassidy, W. (2014) Cyberbullying among University Students: Gendered Experiences, Impacts, and Perspectives. *Education Research International Journal*, doi: 10.1155/2014/698545.

Feltes, T., List, K., Schneider, R., Hofker, S., Balloni, A., Bisi, R., Sette, R. (2012) *Gender-based Violence, Stalking, and Fear of Crime*. Bochum: Ruhr-Universität Bochum.

Fisher, B. S., Cullen, F. T., Turner, M. G. (2000) *The Sexual Victimization of College Women*. Washington DC: National Institute of Justice.

Fisher, B. S., Daigle, L. E., Cullen, F. T. (2010) *Unsafe in the Ivory Tower: The Sexual Victimization of College Women*. SAGE Publications, Inc.

Finn, J. (2004) A Survey of Online Harassment at a University Campus. *Journal of Interpersonal Violence*, 19, str. 468-483.

Flack, B., Schatten, H. T. (2008) The "Red Zone" Temporal Risk for Unwanted Sex among College Students. *Journal of Interpersonal Violence*, 9, str. 1177-1196.

FRA (2015) *Violence against Women: An EU-wide Survey - Main Results*. Vienna: FRA – European Union Agency for Fundamental Rights.

Franklin, C. (2016) Sorority Affiliation and Sexual Assault Victimization: Assessing Vulnerability Using Path Analysis. *Violence Against Women*, 22, doi:10.1177/1077801215614971.

Hill, C., Silva, E. (2005) *Drawing the Line: Sexual Harassment on Campus*. Washington DC: American Association of University Women Educational Foundation.

- 
- Huerta, M., Cortina, L. M., Pang, J., Torges, C., Magley, V. (2006) Sex and Power in the Academy: Modeling Sexual Harassment in the Lives of College Women. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 32, str. 616-628.
- Joseph, J. (2015) Sexual Harrasment in Tertiary Institutions: A Comparative Perspective. *Temida*, 2, str. 125-143.
- Kearney, L. K., Gilbert, L. A. (2012) The Role of Ethnicity in Mexican American and Non Hispanic White Students' Experience of Sexual Harassment. *Hispanic Journal of Behavioral Sciences*, 4, str. 507-524.
- Kraft, E., Wang, J. (2010) An Exploratory Study of the Cyberbullying and Cyberstalking Experiences and Factors Related to Victimization of Students at a public Liberal Arts College. *International Journal of Technologies*, 4, str. 74–91.
- Krug, E. G., Dahlberg, L., Mercy, J., Zwi, A., Lozano, R. (ur.) (2002) *World Report on Violence and Health*. Geneva: World Health Organization.
- Latcheva, R. (2017) Sexual Harassment in the European Union: A Pervasive but Still Hidden Form of Gender-Based Violence. *Journal of Interpersonal Violence*, 12, str. 1821–1852.
- Lindgren, M., Nikolić-Ristanović, V. (2011) *Žrtve kriminaliteta: Međunarodni kontekst i situacija u Srbiji*. Beograd: OEBS.
- Luk-Fong, Y. P., Lee, Y. A., Wong, K. D., Chong, Y. S., Lee-Man, Y., Yeon, Y. A., Yuen, W. G., Yuen, W. T. (2013) *Study on Students' Sexual Attitudes and Views on Sexual Harassment. Hong Kong: Department of Special Education and Counselling*, The Hong Kong Institute of Education.
- Mellins, C. A., Walsh, K., Sarvet, A. L., Wall, M., Gilbert, L., Santelli, J. S. (2017) Sexual Assault Incidents among College Undergraduates: Prevalence and Factors Associated With Risk. *Journal PLOS ONE*, 11, str. 35-42.
- Messman, T., Coates, A., Gaffey, K., Johnson, C. (2008) Sexuality, Substance Use, and Susceptibility to Victimization: Risk for Rape and Sexual Coercion in a Prospective Study of College Women. *Journal of Interpersonal Violence*, 1, str. 1730-1746.
- Mishna, F., Regehr, C., Lacombe-Duncan, A., Daciuk, J., Fearing, G., Van Wert, M. (2018) Social Media, Cyber-aggression and Student Mental Health on a University Campus. *Journal of Mental Health*, 3, str. 222-229.
- Nikolić-Ristanović, V., Konstantinović Vilić, S. (2018) *Kriminologija*. Beograd: Prometej-Beograd.
- Norman I. D., Aikins, M., Binka, F. N. (2013) Sexual Harassment in Public Medical Schools in Ghana. *Ghana Medical Journal*, 3, str. 128–136.

*Sanja Ćopić, Milica Luković Radaković Seksualno nasilje nad studentima na fakultetima:  
Pregled rezultata dosadašnjih istraživanja*

---

OEBS (2019) *Dobrobit i bezbednost žena, Srbija – Osnovni izveštaj*. Beograd: OEBS.

Ogbonnaya L. U., Ogbonnaya, C. E., Emma-Echiegu, N. B. (2011) Prevalence of Sexual Harassment/Victimization of Female Students in Ebonyi State University Abakaliki, Southeast Nigeria. *Journal of Community Medicine and Primary Health Care*, 1-2, str. 56–57.

Oni, H. T. Tshitangano, T. G., Akinsola, H. A. (2019) Sexual Harassment and Victimization of Students: A Case Study of a Higher Education Institution in South Africa. *African Health Sciences*, 1, str. 1478–1485.

Rademakers, J. J., van den Muijsenbergh, M. E., Slappendel, G., Lagro-Janssen, A. L. M., Borleffs, J. C. C. (2008) Sexual Harassment During Clinical Clerkships in Dutch Medical Schools. *Medical Education*, 5, str. 452–458.

Sivertsen, B., Nielsen M. B., Madsen I. E. H. (2019) Sexual Harassment and Assault among University Students in Norway: A Cross-sectional Prevalence Study. *BMJ Open*, doi:10.1136/bmjopen-2018-026993.

Taiwo, M. O., Omole, C. O., Omole, O. E. (2014) Sexual Harassment and Psychological Consequence among Students in Higher Education Institution in Osun State, Nigeria. *International Journal of Applied Psychology*, 1, str. 13-18.

Thompson, M. P., Swartout, K. M., Koss, M. P. (2013) Trajectories and predictors of sexually aggressive behaviors during emerging adulthood. *Psychology of Violence*, 3, str. 247–259.

Wensley, K., Campbell, M. (2012) Heterosexual and Nonheterosexual Young University Students' Involvement in Traditional and Cyber Forms of Bullying. *Cyberpsychology, Behavior, and Social Networking*, 12, str. 645-654.

## **Internet izvori**

Australian Human Rights Commission (2016) *Executive summary*. Dostupno na <https://humanrights.gov.au/our-work/executive-summary-8>, stranici pristupljeno 10.9.2021.

Lievore, D. (2003) *Non-reporting and Hidden Recording of Sexual Assault: An International Literature Review*. Commonwealth of Australia. Dostupno na: <https://aic.gov.au/sites/default/files/publications/non-reporting-and-hidden-recording-of-sexual-assault-an-international-literature-review.pdf?v=1509677779>, stranici pristupljeno 1.6.2020.

Sexual Violence Research Initiative – SVRI. SVRI and World Bank Group Development Marketplace Award for Innovation in the Prevention and Response of Gender Based

---

Violence 2020. Dostupno na; <https://www.svri.org/what-we-do/research-support/svri-grants/svri-grant-2020>, stranici pristupljeno 10.9.2021.

Viktimološko društvo Srbije. Seksualno nasilje na univerzitetima u Srbiji: Podizanje svesti i razvijanje inovativnih mehanizama za podršku žrtvama. Dostupno na: [http://www.vds.rs/Projekat\\_SeksualnoNasiljeNaUniverzitetimaUSrbiji.htm](http://www.vds.rs/Projekat_SeksualnoNasiljeNaUniverzitetimaUSrbiji.htm), stranici pristupljeno 10.9.2021.

SANJA ĆOPIĆ\*

MILICA LUKOVIĆ RADA KOVIĆ

## **Sexual Violence against Students at Faculties: An Overview of the So Far Research Results**

Research on sexual victimization of university students particularly intensified during the 1980s. They suggest that students, especially female students, are one of the categories that are at special risk of being victimized by various forms of sexual violence during their studies. Research on sexual violence at universities in Serbia is rare, so this phenomenon is still under-researched. This paper aims to provide an overview of the results of previous research on the prevalence and structure of sexual violence against university students, groups of students at particular risk of victimization with sexual violence at the universities and the consequences of sexual violence against students at the universities in the world and in Serbia. Previous research suggested large differences in the prevalence of this form of victimization, which is a direct consequence of the application of different methodological approaches. University students are more often exposed to sexual harassment, verbal or nonverbal, as well as to harassment through physical contact or through social media, and less often to more severe forms of violence, such as rape or attempted rape. The groups that are at particular risk from sexual victimization at the universities include women, persons of different sexual orientation than heterosexual, those at the beginning of

---

\* Dr Sanja Ćopić is a Senior Research Associate at the Institute of Criminological and Sociological Research and the researcher and President of the Executive Board of the Victimology Society of Serbia. E-mail: sanja.copic011@gmail.com.

<sup>5</sup> Milica Luković Radaković is an Assistant in the Victimology Society of Serbia. E-mail: lukovic.milica.vds@gmail.com.

*Sanja Ćopić, Milica Luković Radaković Seksualno nasilje nad studentima na fakultetima:  
Pregled rezultata dosadašnjih istraživanja*

---

the study, as well as students who consume alcohol and/or drugs and whose material status is poor or constantly oscillates. Sexual violence leaves numerous consequences for victims, especially psychological ones, but it also negatively affects the continuation of schooling and academic achievement, so it is necessary to develop policies and mechanisms for timely recognition of victimization and providing support to victims.

**Keywords:** sexual violence, students, universities, research, world, Serbia.

TEMIDA

2021, vol. 24, br. 3, str. 303-327

ISSN: 1450-6637

DOI: <https://doi.org/10.2298/TEM2103303H>

Pregledni rad

Primljeno: 12.6.2021.

Odobreno za štampu: 4.12.2021.

## **PUBG Ban and Issues of Online Child Safety During COVID-19 Lockdown in India: A Critical Review from the Indian Information Technology Act Perspectives**

DEBARATI HALDER\*

*In June 2020 India opted for banning 59 Chinese Apps. Contrary to the apprehension of banning gaming apps including PUBG, the government did not do so when the Chinese apps were banned. But soon PUBG also got banned in India. Several stakeholders had raised their concerns in this regard as PUBG may affect the mental health of children who are the major users of this app. But on the other hand, it had been observed that PUBG had remained the biggest respite for children who were confined to homes due to COVID-19. S.69A of the Information Technology Act 2000 (amended in 2008) had been the main tool by the government to block access to Chinese apps. PUBG developers had however tried to outsmart S.69A of the Information Technology Act, 2000 (amended in 2008), which had been used primarily to block the website and by using Artificial Intelligence for preventing children below 18 from being engaged for a continuous period, being exposed to nudity, etc. This article aims to analyse the tussle between the scope and inherent meaning of S.69A and 79 of the Indian Information technology Act, 2000 (amended in 2008) and the ever-developing due diligence of the game developers with special concern for child safety and mental health of the children, which may make the later a winner or a loser in the legal battleground.*

**Keywords:** children, online safety, COVID-19, legislation, India.

---

\* Dr Debarati Halder is a Professor of Law at Parul Institute of Law, Parul University, Vadodara, Gujarat, India. She is also the founder and Honorary Managing Director of Center for Cyber Victim Counselling. E-mail: debaratihalder@gmail.com.

## **Introduction**

Since March 2020, India had multiphase lockdowns which had a huge psychological effect on adolescent children and young adults. During this COVID-19 lockdown period, the government of India had announced strict lockdown policies. The period from March 2020 to August 2020 was extremely crucial for the public at large. The nature of the disease was unknown. News media made people aware that if one is affected with COVID-19 virus, death was unavoidable (Rodrigues, Xu, 2020). The television and internet news media generated reliable as well as fake news relating to the effects of the COVID-19. Along with this, the government rules for restricting movements made the adults restrict the children indoors (Rodrigues, Xu, 2020). While adults including those working in the essential service sectors could still venture out with government permissions from authorised government agencies (Debata, Patnaik, Mishra, 2020), children were not allowed to go for any outdoor activities. Worldwide, schools started conducting online classes. As educational institutes and offices remained physically closed, children had no other way but to depend majorly on smart phones to continue their learning process, get connected with their friends and make new friends (Kapasia et al., 2020). But this did not cater to the needs of the socialising for children. They did not get the opportunity to socialise with their peers like they would in physical schools. Such isolations impacted their mindsets (Mamun, Griffiths, 2019; Vidua et al., 2020). Online gaming including games involving interactions with fellow gamers, as well as of the gaming platforms, quickly became a hot favourite with children and young adults. Online games through the smart devices of their parents were the only solace for children during this time (Amin, Griffiths, Dsouza, 2020). PUBG<sup>1</sup> was hugely accepted by children at this time because it encouraged children to interact with other players, discuss the team strategies and remain connected and engaged with each other even when they were not playing the game. Soon parents and guardians became concerned about the effects of the internet media including online games on the mental health of the children as most of the children refused to part with their digital devices, started showing aggressiveness and preferred to communicate with virtual friends rather than their family members (Amin Griffiths, Dsouza, 2020). Amongst all the online games, 2017 born PUBG through its "PUBG mobile"

---

<sup>1</sup> 'Players unknown battleground ground'

---

version quickly gained huge popularity among children and adults during this time. Some literature and online resources, especially news media reports, may show that this Korean game attracted the attention of the government and the courts in India since early 2019 because of the game-strategy offered by the game developers (Mamun, Griffiths, 2019). PUBG is a battle game where a thoughtful game strategy, good team planning and proper network with good speed may make a player or a team a winner. Players may choose male and female avatars, their weapons (mostly firearms of different levels available at different levels of the game) and the dresses that may be used to 'decorate' the avatars. Both male and female avatars may be undressed. The avatars would be having only their underwear on while the gamers may dress them according to their own choices. Gamers can get connected with other gamers (who may or may not be strangers) and can interact with them while the game is on. Gamers may decide how to attack the opposite party. Fallen 'soldiers' may also be provided first aid according to the severity of the wound by team mate/s. Research has shown the positive and negative impacts of PUBG on young minds as well as on the psychology of adult players (Mamun, Griffiths, 2019; Vidua et al., 2020).

We cannot ignore the fact that online gaming may have both positive and negative impacts on the mental health and mind setups of children and adolescent people. Before PUBG, Blue whale and Momo challenges were the most prominent 'viral games' that the Indian government and judiciary had to deal with (Halder, 2018). Both included violent actions to be performed by the challenger in the real life to win the challenge in the virtual platforms. KiKi challenge followed soon which involved players/challengers getting down from moving vehicles, dancing to the tune of the song '*Kiki do you love me*' and then jumping back to the moving vehicle (Baghel et al., 2018). All the above-mentioned challenges were perceived as viral games through social media websites like Facebook. Blue whale challenge resulted in self-harming among children and youth. Alarmed by the increasing rate of self-harm (some of which have resulted in death), Madras High Court had taken Suo Motu cognizance of the case (Halder, 2018). Several Public Interest Litigations (PILs) were filed in different courts including the Supreme court of India (Halder, 2018).<sup>2</sup> Unlike Blue

---

<sup>2</sup> The Madras High court in its order for probing the Blue whale related suicide cases in the case of *Registrar (judicial) vs. The secretary to Government Union ministry of communication, Government of India & others* (Suo Motu W. P. (MD) No. 16668/2017), had indicated that this was a new phenomenon that was being encountered by the courts and criminal justice

whale or Momo, PUBG offered an all-in-one game to children and young adults who remained locked up in their homes due to COVID-19 lockdown in 2020. The players could chat with their friends, fight the ‘enemies’ by themselves as lone soldiers or as a team, and above all, get rewarded by the PUBG company for becoming a pro player. It was soon noted that PUBG like any other online game had more negative impact on physical and mental health of children when compared with positive impacts. The biggest risk of PUBG is interacting with strangers and sharing personal data which may be stored by unknown people or groups for further misuse and criminal activities. Different literature show that children from all age groups, who played PUBG, may become extremely attached to their devices, games and gaming strategies. They may become aggressive in nature and may become addicted to watching sexually explicit content, violent content, etc. They may also try to adopt extremely violent behaviour in real life (Mamun, Griffiths, 2019; Vidua et al., 2020).

While several stakeholders, including the parents, civil society organisations, schools, government organisations and the courts are concerned about the mental health of children who, due to the COVID-19 lockdown, have taken more to online gaming, my interest is concentrated on the liability of the concerned gaming website. During this lockdown period, the Indian government stakeholders decided to ban some Chinese apps on the ground of threat to national security in June 2020 (Bhardwaj et al., 2021). For the first time in India, the PUBG game was banned on March 14, 2019, by the Gujarat government via the government order issued by the police (Business Today, 2019). But the ban was lifted later and it remained a favourite online activity for children and young adults until September 2, 2020, when the government of India banned the PUBG mobile game for all citing security concerns (Business Today, 2020). The ban had remained effective when this article was being written. Unlike the 2019 temporary ban on PUBG, the 2020 ban was made on the basis of S.69A of the Information Technology Act, 2000 (amended in 2008) (IT Act), which empowers the government to restrict public access to any online information including access to websites, mobile apps etc.<sup>3</sup>

---

machinery as a whole. Neither the judges nor the prosecutors, nor the police personnel who were investigating the accidental deaths and threats received by children (allegedly caused due to these viral games), had in-depth knowledge about online gaming and the huge multi-layered ‘industry’ that works behind it.

<sup>3</sup> The government and the courts are now familiar with the challenges of online ‘gaming’. In the case of the Blue whale game, courts had limited options: (I) to warn the websites to monitor and take action against the pages and specific users who were reaching out to other

---

This article aims to analyse the scope of S.69A of the IT Act on restricting PUBG *vis a vis* the ever-developing ‘responsibility’ of the PUBG company to suit the needs of child safety norms in India. The second part of this article deals with S.69A of the IT Act, which is specifically designed for blocking freedom of speech, expression and information in the cyberspace. The discussions under this part have been divided into two segments: the first segment discusses the inherent philosophy of S.69A of the IT Act and the conditions that must be followed mandatorily for application of the said provision. The second segment discusses what sort of legal panic PUBG created which makes this online gaming site stand apart from platforms sharing sexually explicit content, including child sexual abuse materials. S. 69A of the IT Act has received a notorious reputation from the free speech advocates in India because of its wide use by the government to block allegedly seditious contents over electronic mediums. Usage of S.69A of the IT Act for ‘internet shutdown’ in 2019 during the revocation of Article 370 of the Constitution of India which gave special status to Jammu and Kashmir is noteworthy here (Bhardwaj et al., 2021). Supreme Court of India, however, upheld the validity of S.69A of the IT Act in case *Shreya Singhal vs. Union of India & others* (2015). However, when it comes to blocking access to certain contents over the internet for public safety, especially safety for children, S.69A of the IT Act has been considered as the only solace in the absence of any other effective laws in this regard. The third part of this article discusses the website liability of PUBG and why it could not pass the test of S.69A and S.79 of the IT Act. This part is also divided into two segments: the first part discusses why PUBG as a game has been subjected to critical analysis by the government. The later part discusses parental monitoring for controlling the negative impact of online gaming app like PUBG, which may address the lacunae born due to broad laws governing website liabilities. Such laws and the rules and policy guidelines created by the websites based on such laws

---

users instigating them to take the challenges or (ii) face legal consequences for failing to block the content/s and the concerned users related to the game. The court relied on S.69A of the Information Technology Act (IT Act), 2000 (amended in 2008) read with S.79 of the IT Act in this regard. The former speaks about the power to issue direction for blocking for public access of any information through any computer resource. The latter speaks about exemption of liability of intermediary in certain cases. The courts also shifted the burden to the government and local administration to create widespread awareness amongst children and young adults to avoid such risky viral games. Facebook did however reply by stating that they would do their best to monitor the situation. But the risky online games did not stop alluring young minds in other forms

often let the websites escape the clutches of criminal justice machinery when it comes to providing more vigilant system administration. Online gaming companies, like PUBG, have robust research backups to analyse child safety issues. Such companies would not take the third-party responsibilities of violating child safety norms. Certain versions of PUBG may still be accessible even after the government has banned the online game. In this given situation, this article argues that S.69A of the IT Act may not prevent adolescent children from accessing the game: it may neither be successful in holding PUBG company responsible for harmful activities that may be executed by players towards children in India. It is pertinent to note here that research on website liability and blocking laws in the context of child safety must include discussions on parental responsibility. The fourth part of the article, therefore, includes a discussion on parental responsibility related to online child safety as well. The article ends with a conclusion and suggestion that the laws and policy guidelines related to parental responsibility in the context of monitoring online activities of children should be strengthened and the implementation of blocking laws must be done with utmost care. If parental responsibilities are not considered in this regard the main aim behind using blocking laws to deny access to websites may miserably fail. Indian courts have already started shifting the burden on the parents for allowing minors to drive unlicensed geared vehicles (Halder, Shetty, 2019); but the awareness regarding parental responsibilities and legal liabilities monitoring online behaviour of children is not satisfactory in India.

### **Critical analysis of S.69A of the IT Act, 2000 in the backdrop of blocking ‘unwanted information’ including ‘risky’ websites**

*Philosophy of S.69A of the IT Act and the conditions for the application of the said provision*

S.69A of the IT Act was included in the Information Technology Act in its amended version in 2008, primarily to enable the government stakeholders to block access to websites, information or apps that the authorised agent of the government may consider inappropriate for public safety or dangerous for the safety of the nation. A clear perusal of the statute would show three basic conditions for the application of S.69A of the IT Act:

- 
- 1) The first condition is related to the subject matter of the content. S.69A of the IT Act may be made applicable for blocking the access to online contents/information, which may be detrimental to the 'interest of sovereignty and integrity of India, defence of India, security of the state, friendly relations with foreign states or public order or for preventing incitement to the commission of any cognizable offence relating to above'. It must be noted that the nature of the content/s that may attract S.69A of the IT Act is almost the same that has been considered as 'restricted speech' within the meaning of Article 19(2) of the Indian Constitution which reads "Nothing in sub-clause (a) of clause (1) shall affect the operation of any existing law, or prevent the State from making any law, in so far as such law imposes reasonable restrictions on the exercise of the right conferred by the said sub-clause in the interests of the sovereignty and integrity of India, the security of the state, friendly relations with foreign states, public order, decency or morality or in relation to contempt of court, defamation or incitement to an offence." In other words, S.69A of the IT Act may be applicable for blocking access to those contents which fall within the meaning of 'restricted speech' under the Indian constitution.
  - 2) The second condition is related to the officer/government agent who may be empowered to apply S.69A of the IT Act and what should be the scope of the power of the said officer/government agent to apply S.69A (1): "Where the Central Government or any of its officer specially authorised by it in this behalf is satisfied that it is necessary or expedient so to do, in the interest of sovereignty and integrity of India, defence of India, security of the state, friendly relations with foreign states or public order or for preventing incitement to the commission of any cognizable offence relating to above, it may subject to the provisions of sub-section (2) for reasons to be recorded in writing, by order, direct any agency of the Government or intermediary to block for access by the public or cause to be blocked for access by the public any information generated, transmitted, received, stored or hosted in any computer resource." The above paragraph may suggest that no other person, but only a designated officer of the central government may consider the applicability of S. 69A of the IT Act for 'any information generated, transmitted, received, stored or hosted in any computer resource'.
  - 3) The third condition for the application of S.69A of the IT Act rests on the proper procedure that must be taken up for blocking the access to the

concerned 'offending content'. The order to block access to the content/information must be based on proper justification. The said order and the justification for the order should be recorded in writing. The execution of the said order must be done following the rules laid down in the Information Technology Rules (2009) (procedure and safeguards for blocking for access for information by the public), which mandates that the said order must be communicated to the nodal officer of the website concerned.

A minute analysis of the second and third conditions may show that the procedure for blocking the websites does not depend on the individual discretion of any government officials, including the designated officer who may want to apply S.69A of the IT Act. While Rule 6 of the Information Technology Rules (2009) makes it open for 'any person' to send a complaint to the nodal officer of any ministries or departments of the government of India, state governments and union territories or any central government agencies, for blocking access to any content, the said request must go through multiple layered examination. Rule 7 of the Information technology Rules (2009) mandates that the request for blocking the access to any online content must be examined by a committee consisting of members including the designated officer as the chairperson and representatives of ministries of law and justice, home affairs, information and broadcasting and the Indian computer emergency response team. Rule 7 here must be read with Rule 3 of the Information Technology Rules (2009) and S.70B of the IT Act. The former defines the term *designated officer* who should be a highranking central government official not below the rank of a joint secretary. The scope of his power extends to issue directions for blocking the access of any content or information that is generated, transmitted, received, hosted in any computer resource for public. Further, Rule 7 also explains that the other government representatives, mentioned herein, must be of the rank of high-level officials not below the rank of joint secretaries. The committee constituted under Rule 7 in this regard must examine the request for blocking under Rule 8 which adhering to principles of natural justice, makes it mandatory for the designated officer to identify the source/host/intermediary where the content is uploaded and issue him a notice to appear, reply and clarify the issue within a maximum period of forty-eight hours from the receipt of the notice. At this stage, two options are available for the committee: 1) in case of non-appearance of the intermedi-

---

ary, host or the person who had uploaded/generated the content/s, the committee may scrutinise the content and then the recommendations shall be submitted to the Secretary of the Department of Information Technology. On approval of the Secretary, the designated officer shall direct the government agency or the intermediary who may be in control of the content, to block the access of the same for the public; 2) In case the respondent intermediary/host appears and clarifies the issue, promises to execute its duties under due diligence and the examination committee is satisfied with the response, the blocking order may not be issued.

If however, any complainant feels aggrieved by the rejection of the complaint about blocking contents by the process as enumerated in Rules 6, 7 and 8 of the Information Technology Rules (2009), he may approach the court directly for issuing of blocking order for any offensive content. This falls within the constitutional rights for remedy of the victims that are guaranteed by Article 32 (remedies for enforcement of rights) and 226 (power of the high court to issue certain writs). Apart from this, chapter XI of the IT Act (which deals with offences of criminal nature under the IT Act) also suggests that any individual aggrieved by any offensive contents may lodge a complaint with the police or may also reach out to the courts for grievance redress. As such, blocking orders may be examined and issued either by the authorised government officials or by the courts. Rule 10 of the Information Technology Rules (2009) foresees the execution of the court orders for blocking any contents. According to this Rule, the court order must immediately be submitted by the designated officer to the secretary of the department of Information technology and initiate actions for the execution of the court orders.

It may be noted that S.69A of the IT Act had been earlier used to block access to websites that had been considered inappropriate for the Indian standard of decency and morality and public order. Most of these websites were accused of sharing porn content. This was hugely criticised as an arbitrary act of moral policing (PTI, 2019). Apart from sexually explicit content, free speech advocates showed their concern for using the blocking laws for content including political speech, religious ideology, personal opinions relating to the government actions, etc. The case of *Shreya Singhal vs. Union of India & others* (2015) is worth mentioning here: the petitioner, who was a law student, appealed to the Supreme Court of India to consider legalities of a few provisions of the IT Act, 2000, including S.66A and S.69A, which were

described as 'draconian' because of their arbitrary scope. One of these provisions was S.66A, which prescribed punishment for a maximum period of three years for transmitting, conveying messages which were annoying, insulting, etc. The provision allegedly attacked the free speech right that is guaranteed under Article 19(1(a)) of the Constitution of India. The court was concerned with the steep rise in arrests (based on complaints made on S.66A) of free speech advocates for their opinion criticising the government, ruling and non-ruling political parties and political persona. It ordered for scrapping the law (Halder, 2015a, 2015b). Nevertheless, the court upheld the validity of S.69 A of the IT Act and the Information Technology Rules (2009), but S.69A of the IT Act continued to attract the notorious reputation due to the blocking of more than 800 websites which the stakeholders, including the Cyber Regulation Advisory Committee (constituted by S.88 of the IT Act), considered as offensive because these websites allegedly showcased porn contents. This blocking had a direct connection with the 2012 Delhi rape case which is popularly known as the Nirbhaya rape case. Criminologists, psychologists and social scientists who were analysing the reasons for rising rape incidences in India post Nirbhaya case, collectively indicated that availability of porn content on the internet and easy accessibility of the same by children and young adults from all socio-economic strata could be the biggest reason for corrupting young minds and instigating them to '*experiment*' the sexual experiences, the rights and wrongs of which would generally never be allowed to be discussed in the Indian societies (Baishya, Mini, 2020). The case of *Kamlesh Vaswani vs. Union of India & others* (2014) is worth mentioning here. This case reflected the *porn panic* among Indian societies and prayed for a complete ban on porn sites. The judges after analysing the website liabilities mentioned in S.79 of the IT Act and the Information Technology Rules (2011) (intermediary guidelines) directed the websites to strictly control the contents which are pornographic in nature. Vaswani supporters expected that the court will put a blanket ban on all websites that are allegedly sharing porn content. However, the Supreme Court carefully maintained a very neutral stand while shifting more burden to the websites for following Indian statutory guidelines.

---

### *PUBG and the legal panic*

PUBG created a mixed panic. The reason for banning PUBG in 2020 by the Ministry of Electronics and Information and Technology of the Government of India was two-folded: 1) it was considered prejudicial to the national sovereignty, integrity and security and public order of the country because of its suspicious link with China, and 2) the violent nature of the game which alleged to have impacted on the mindset of adolescent children and young adults who were playing the game PUBG. Here a few factors are needed to be understood: who may be considered to be the victim in cases of gaming apps and how would the content of the gaming app be qualified as offensive. The Indian criminal procedural laws facilitate victims to be assisted and protected by the government criminal justice machinery in cognizable cases as well as in several non-cognizable cases. Addressed from the perspectives of victimology, over the years, individual victims had been side-lined as states have started getting prominent victim status (Freiberg, 1988). However, victims may also prefer to lodge private criminal cases and the Criminal Procedure Code 1973 of India also recognises mentioned right. There is no exception for this rule in cases of cyber-crime victimisation as well. Victims in cybercrime victimisation cases may be divided into two groups: victims of interpersonal cyber-crime victimisation, which may involve certain patterns of victimisation meted out by intimate partners, colleagues, etc. (Halder, Jaishankar, 2009) and victims of organised cyber-crimes (Hutchings, 2014). In most cases of interpersonal cyber-crime victimisation (especially in cases involving women and children) and in certain organised crimes (including economic crimes, data leaks, online sexual abuse of children, etc.) victims or pro bono stakeholders may tend to report the matter to the police and may not necessarily go for hiring private lawyers (Halder, Jaishankar, 2016). Online gaming is creating a new genre of cyber criminality targeting children and young adults. The patterns of criminality here may extend to infringement of data privacy (Leukfeldt, Yar, 2016), cyberstalking (Halder, 2018) and impact on mental health (Kuss, Griffiths, 2012).

PUBG was banned based on S.69A of the IT Act. The first reason for the PUBG ban (as mentioned above) is more political. But looking at the second reason for banning PUBG, it may be understood that Ministry of Electronics and Information and Technology was not satisfied with the due diligence policies of PUBG as is enumerated in S.79 of the IT Act which touches upon

the liability of the intermediaries. S.79 which discusses the exemption from liability of intermediary in certain cases says: 1) Not notwithstanding anything contained in any law for the time being in force but subject to the provisions of sub-sections 2 and 3, an intermediary shall not be liable for any third party information, data, or communication link made available or hosted by him.

S.79 of the IT Act reflects the core doctrine of S.230 of the Communications Decency Act (especially S.230C which discusses protection for Good Samaritan blocking and screening of offensive materials) and S.512 of the Digital Millennium Copyright Act, which discusses limitations on liability relating to material online. S.79(2) of the IT Act discusses four typical situations when the websites may get immunity cloak: 1) when the intermediary limits its function as the access provider to a communication platform whereby third party may generate information and the same may be transmitted or temporarily stored or hosted via that platform (S.79(2)(a)) - the intermediary here remains a platform provider where one party may generate information and the other party/s may access the same for their own consumption; 2) when the intermediary leaves the third party generated information 'as it is', does not initiate the transmission, nor select the recipient (S.79(2)(b)) - this indicates that the intermediary as a platform does not interfere in the human interactions that may happen using its platform; 3) when the intermediary practices due diligence (S.79(2)(c)) as per S.3 of the Information Technology Rules, 2011, which includes certain mandatory functions like publishing user agreement details, content removal policies, policies regarding reporting mechanisms for misuse and abuses of the platforms etc; 4) when the intermediary follows other guidelines relating to website liabilities prescribed by the Government of India (S.79(2)(C)). This provision theoretically executes the extraterritorial scope of the IT Act, which is enshrined in S.1 of this statute. It indicates that even if the intermediaries/websites are hosted in foreign jurisdictions and follow the basic laws of the said jurisdiction, they may be penalised if they violate the laws and government guidelines of India.

Interestingly, S.79(2) had been a major respite for all the interactive websites including Facebook, Twitter and YouTube in numbers of public interest litigation cases including those mentioned above, which raised questions regarding intermediary liability for sharing of porn contents, challenge games or even contents which have been perceived as hurting religious sentiments or involving hate speech, etc. In most of these cases, the websites had promised

to be vigilant on third-party content sharing. But what could have been done by social media websites like Facebook, Twitter, Instagram, could not be done by gaming apps like PUBG and PUBG mobile. Here it would be pertinent to discuss S.79(3), the provision that played a key role along with S.79(2) in deciding about the present ban of PUBG. S.79(3) of the IT Act limits the scope of immunity cloak to the websites in three specific cases: when the intermediary takes an active part in the commission of an unlawful act by hosting the content, not removing the content even after flagging it, or infringing the privacy of the third party or doing any other activities which may result in the commission of an offence by way of conspiring or abetting or aiding or inducing either by threat or by promises or otherwise (S.79(3a)): in this case, the burden falls on the victim/defendant to show that the website had actively played its part in the commission of the offences. Websites created/maintained by individuals or groups for the specific purpose of revenge gratification or harassment or conducting economic offences or websites created/maintained by separatists/terrorist organisations may fall under this category.

The immunity cloak will not be available when the intermediary/web-site fails to take action against the content and the content creator when the said content/content creator has been reported against (S.79(3b)). This action mentioned above includes removal of the content, disabling access to the said content, etc. This provision is directly connected with the United States (US) due diligence clauses that have been followed by all major web companies. By the same, all interactive web companies and websites/intermediaries serving for e-commerce have to keep their report buttons active 24/7. Rule 3 of the Information Technology Intermediary Guidelines Rules 2011, which addresses due diligence and Rule 4 of the Information Technology Rules, 2011 (reasonable security practices and procedures and sensitive personal data or information), which mandates all body corporate to provide policy for privacy and disclosure of information also reflects the inherent philosophy of S.79(3) (b) of the IT Act. However, S.79(3)(b) of the IT Act had been read down by the Supreme Court in the Shreya Singhal case. The intermediaries post-Shreya Singhal's case may not be held liable for failure to take action on the contents reported by the persons who may feel offended by such contents (Manjithia, 2019). Such reports must be endorsed by the courts and the relevant government authorities. This has streamlined the responsibility of the intermediary regarding offensive content. Intermediaries may take action against the con-

tent creator/s if on a primary report submitted by a victim they said intermediary may feel that it straightaway violates the terms and policies of the intermediary. But in case the victim's plea is turned down by the intermediary, the latter may not be held liable under S.79 (3) (b) of the IT Act (Bhargava, 2020).

### **Why PUBG had been considered offensive under the Indian Information Technology Act**

Indian criminal laws related to cyber offences and information technology are still developing. Patterns of cyber offences are increasing. But it may not be humanly possible to be aware of such patterns and to learn how to address them within a short period. Furthermore, except certain types of criminalities including child pornography, terrorism, copyright-related issues that could be addressed as criminal offences irrespective of jurisdiction due to the conventions like Budapest Convention 2001, which recognised such offences as universal (Clough, 2014), several other offences had not received the recognition from the laws of the United States, which is host country of these web companies. Consequently, more emphasis had been given to the ever broadening First Amendment Guarantees of the US, which had allowed contents to remain on the web platforms even if they have been considered as offensive as per the domestic socio-legal understanding of the receiver/recipient/viewer/victim. In all such cases, S.79(3) of the IT Act would be backing S.69A for the government agencies to block access to the concerned content/information. But the gravity of the offence in such contents must be extremely voluminous to attract S.69A of the IT Act. As the above discussions on S.69A of the IT Act may suggest, the provision may be attracted when content/information may disturb public order, morality and decency. If we analyse Article 19(2) of the Constitution of India which provides grounds for restricting freedom of speech from the perspective of blocking gaming apps that have been perceived as dangerous for children as well as young adults, the closest ground for restricting access to the same could be public order, morality, decency and incitement to cognizable offences. Public order has been analysed by the Supreme Court in the case of *Superintendent, Central Prison vs. Dr Ram Manohar Lohia* (1960) as synonymous with public safety, peace and tranquillity (Liang, 2016). This understanding is reflected in the Kamlesh Vaswani case, where the

---

Supreme Court had further observed how several information/contents available on the internet may violate the concepts of public order, morality, decency and cause incitement to cognizable offences when the contents/information are accessed by children and young adults who may not have the maturity to understand about the consequences of their work. This understanding has also been reflected in the Blue Whale game case dealt by Madras High Court where the court had shifted the onus on the government stakeholders to address the issue of blocking and content removal in cases where websites fail to block access to the information (Halder, 2018).

PUBG is not a regular social media website like Facebook, neither it is an all-purpose web company like Google. It is a gaming site that, unlike other online games, involves a real life-like battle with firearms. At this point, we need to refer to the second reason for banning PUBG mentioned in the above paragraph. PUBG allegedly impacted the mindset of young players, it was a violent game and it showcased nudity (Mamun, Griffiths, 2019). A brief look into the opening page of PUBG.com which is provided by Krafton.inc, may show that the gaming site company has teamed up with other software company giants like Google for making the services available through different apps and cloud services. However, the web page for PUBG mobile version, which had become extremely popular among children and young adults would not open and searching the keywords like PUBG mobile would lead the searcher to the web page which has a three-paragraph announcement.<sup>4</sup>

In its privacy policy and terms of services Krafton supported, PUBG company had maintained a general common guideline that is available with almost all other social media companies that are accessed by children and young adults all over the world. The policies of PUBG include policies regarding the collection of information of user/subscriber directly from the user/subscriber, information that is collected automatically, which may include

---

<sup>4</sup> "Dear Fans, to comply with the interim order of the Ministry of Electronics and Information Technology dated September 2, 2020, Tencent Games will terminate all service and access for users in India to PUBG MOBILE Nordic Map: Livik and PUBG MOBILE Lite (together, PUBG Mobile) on October 30, 2020. The rights to publish PUBG MOBILE in India will be returned to the owner of the PUBG intellectual property. Protecting user data has always been a top priority and we have always complied with applicable data protection laws and regulations in India. All users' game play information is processed in a transparent manner as disclosed in our privacy policy. We deeply regret this outcome, and sincerely thank you for your support and love for PUBG MOBILE in India." Available at: <https://www.pubgmobile.com/announcementofindia/>.

information about the browser, IP address, browsing behaviour, information collected from the third party including other social media partner of the gaming company, etc. The policy also includes information about how the company would be using the information and why, how the processing of the information would be done, data retention and deletion policies, information security policies that would be provided by the company, etc. The policy page also emphasises an individual's grievance redress mechanism for a privacy violation. Further, the policy page provides special significance for security for children. It indicates that no information of children would be collected without verifiable parental consent or where the domestic laws permit for collection of information of children. As such it also indicates that the age gate for children would be 13 for US and 16 for European countries. However, the policy indicates that the age of children in this regard may vary according to the jurisdiction of the child concerned. But a clear reading of the policy may indicate that this company aims to restrict the users who may be below 13. The policy also indicates that if a parent understands that the child (irrespective of age) had shared information with the company without parental consent, the parent can contact the company to remove the information of the child. This would show that the company even though has indicated to be guided by Korean laws for dispute settlement related to third party liabilities and due diligence cases, it has not ignored European Union (EU) General Data Protection Regulations, which has been considered as a universally accepted provision related to consent for data management by web companies and body corporate. The PUBG policy related to child safety is reflected in the company's rules of conduct for players/users and terms of services as well. Interestingly, this rule of conduct showcases the company's policies of temporary and permanent banning of the user/player who may violate the rules: these include stalking, using inappropriate language with other players, impersonation, etc. among other misconducts. Apparently, the company has tried to make the system safe not only for the children but also for adult players/subscribers understanding that the nature of the game involves developing aggressive behaviour which should not go beyond the virtual gaming platform. Further, the PUBG mobile game company in 2019 had also developed 'healthy gaming behaviour' especially for children below 16 whereby the player would be getting to see a notification to withdraw from playing after he/she had played for around three hours. In certain cases, players from India

---

had also encountered barring from the PUBG mobile after they had remained in the system for six hours (Sourabh, 2019). In the previous case, however, a three-hour limitation would be shown to the players who would indicate their age as under 16. If the players wish to continue beyond the specific period of time, the game management system would be sending a notification for parental consent and verification. But this 'healthy game system' soon started getting negative feedback from the users which made the PUBG mobile company to remove it from the system (Sourabh, 2019).

As may be seen from the above discussion, PUBG tried to introduce a healthy gaming strategy for underage players. But the problem of children impersonating as adults had remained a perpetual problem in the world of information and digital communication technology. As such, PUBG would naturally not be able to monitor the age-gate jumping by the underage players who would often impersonate their age to get an uninterrupted gaming service from the company. This very reason made PUBG fail the test of S.79 of the IT Act.

### **Website liability versus parental monitoring for controlling the negative impact of online gaming app like PUBG**

It needs to be understood that PUBG like all social media websites and interactive web platforms shifts the burden of applying safety mechanisms offered by the company to the users who have availed the services by consensually clicking the 'I agree' button thereby indicating that they have agreed to the terms and policies of the company. The basis of the issue of allowing children to access the websites including PUBG can be found in S.11 of the Indian Contract Act, 1875 which reads: "Every person is competent to contract who is of the age of majority according to the law to which he is subject, and who is of sound mind, and is not disqualified from contracting by any law to which he is subject".

A clear perusal of the above-mentioned provision would suggest that Indian contract laws would not allow individuals who are not major to enter into any agreement or contract. But, the Indian laws including the IT Act, 2000 are silent on whether the said provision may be applicable for social media agreements made by minors. This makes the situation more critical for

the web companies as they have apparently exhausted their liability in this regard by mentioning in their policy guidelines that children from the age group of 13 onwards may use the websites but with parental monitoring. A clear reading of the policy guidelines of the companies, including PUBG, may also show that they expect transparent communication between the minor user and the parent for using the services of the company. Accessing of the internet, including interactive websites by children, may further see layers of consent from the parent. This may include consent for using the device and internet services that may be originally registered in the name of the parent, parental verification and monitoring for creating a profile in the social media sites, etc. Unfortunately, with the rapid growth of internet penetration in India, children rather than adults became more internet savvy. This created a situation where adult caregivers, including parents, would not apprehend any risk in letting children to use their mobile phones and apps installed in them unless the former start feeling that the later are occupying the devices for a longer period than expected. Over the years India has witnessed the penetration of web companies hosted in foreign jurisdictions, which are catering to the needs of children as well as adults. These companies have custom made policies for child safety according to the laws of the hosting countries where negligence in parental responsibility may attract penalties for parents and children thus neglected, may be shifted to child care institutions. In India laws regarding parental responsibility towards care and protection of children have very limited scope: for example, S.317 of the Indian Penal Code prescribes punishment for any parent, or any person having care of the child, for exposing and leaving the child under 12 years of age to any place which may make the child feel unsecured and abandoned. Further, S.75 of the Juvenile Justice Care and Protection of Children Act (2015) provides strict liability on parents/guardians and caregivers who may be in charge for the protection and safety of the child against any sort of cruelty to the child by stating in its first paragraph: "Whoever, having the actual charge of, or control over, a child, assaults, abandons, abuses, exposes or wilfully neglects the child or causes or procures the child to be assaulted, abandoned, abused, exposed or neglected in a manner likely to cause such child unnecessary mental or physical suffering, shall be punishable with imprisonment for a term which may extend to three years or with fine of one lakh rupees or with both."

The above-mentioned clause of S.75 of the Juvenile Justice Care and Protection of Children Act (2015) may be applied to make the parents responsible for not monitoring online activities of children or pattern of usage of the electronic devices which may expose them to various types of online abuses. But this has not been considered by stakeholders even though courts in certain cases of underage rash driving, have looked into this provision (Halder, Shetty, 2019). This lacuna plays as a huge defence for web companies including the online gaming companies that may tend to escape from their liabilities related to child safety norms on the defence that they are not liable for the lacuna in the laws related to parental responsibilities.

However, stakeholders including public-spirited law students have raised the question before the courts regarding the failure of the web companies in introducing age verification methods that would disable any individual who is under-age from accessing and using the services of the said company (Krishnan, 2020). Even though PUBG had applied a healthy gaming system to restrict users (especially children) from getting addicted to the game, like the other social media giants, PUBG also could not show any specific and satisfactory answer related to the age verification issue. The company, however, could have created a multilayer checking system depending upon its association with email service providers and social media companies as the company policy indicates that it may collect such information for user data management. But the lack of a full-fledged Indian data protection statute and risks of third-party privacy infringement could be the major reasons for the company not to avail this opportunity. The above factors made 69A of the IT Act win over PUBG even though the question of banning as a solution for issues related to child safety and security, incitement to cognizable offences and above all security of nation, has raised huge debates in India (Rohi, Basu, 2020).

### **Conclusion and suggestion**

In the battle between PUBG mobile and Indian information technology laws related to website liability and blocking access to the website concerned, the later won. But whether this blocking may serve any positive purpose, especially when it comes to child safety, is a question that needs more research. My concern also concentrates on the understanding of the officers/com-

mittee members of the Cyber Regulation Advisory Committee and Ministry of Electronics and Information and Technology who may be the final stakeholders to decide about blocking of the access to information, especially when it comes to gaming sites like PUBG. Several rules made under the Information Technology Act, 2000 (amended in 2008) may indicate that the committee members from different advisory committees may necessarily belong to the government departments. In practice, most of them are high ranking bureaucrats who may or may not have researched or consulted practitioners, academicians and counsellors on the pros and cons of the information or contents that they would be taking action against. Even though the government and its agencies along with United Nation agencies, like UNICEF, regularly hold consult meetings with stakeholders including academicians, practitioners, cybercrime victim counsellors, etc., most seminars and consult meetings may be just for the namesake and suggestions generated in such meetings and seminars may not be considered unless they are matching with the personal discretion of the officers concerned. Political pressure, public sentiments apprehending harm to the morality of the society at large, and diplomatic concerns may play major roles in decision takings for blocking access to the information/contents which may include gaming apps.

The government thought that the PUBG ban would also facilitate India's stand on the issue of diplomatic and political tension between India and China. But this may be no answer to address child safety regarding risky online games, especially during the COVID-19 lockdown period when children may not be able to go for outdoor playing. Gaming websites like PUBG and social media giants may develop better child safety norms whereby game management system or the web activity management system may force the children as well as young adults to abandon the activities. These activities may also include criminal activities or misconducts that are addressed by the website policies. But unless there is a proper data protection law and development of existing provisions as has been provided by the Juvenile Justice Care and Protection Act related to parental responsibilities towards children's internet activities, such bans may not prove effective. It would not be difficult for the children to find out similar web pages to carry out online activities which may involve violence. Unless the government stakeholders, including officers from Cyber Regulation Authority, consider taking a holistic step as mentioned above and bring out proper achievable policy goals, children may continue

---

to be victimised in the cyberspace and this may leave a deep impact on their mental health which may not allow them to become responsible citizens.

## References

- Amin, K. P., Griffiths, M. D., Dsouza, D. D. (2020) Online Gaming During The COVID-19 Pandemic in India: Strategies for Work-life Balance. *International Journal of Mental Health and Addiction*, pp. 1-7.
- Baishya, A. K., Mini, D. S. (2020) *Translating Porn Studies: Lessons from the Vernacular*, Porn Studies, 1, pp. 2-12. doi: 10.1080/23268743.2019.1632540
- Bhardwaj, S., Nayak, N., Singh, S., Dandamudi, R., Handa, V. (2021) Rising Internet Shutdowns in India: A Legal Analysis. *Indian Journal of Law and Technology*, 16(1).
- Communications Decency Act of 1996 (47 USC).
- Constitution of India No. CA/83/Cons./49.
- Debata, B., Patnaik, P., Mishra, A. (2020) COVID-19 Pandemic! It's Impact on People, Economy, and Environment. *Journal of Public Affairs*, 4, pp. e2372.
- Digital Millennium Copyright Act (DMCA), Pub. L. No. 105-304, 112 Stat. 2860 (Oct. 28, 1998)
- Freiberg, A. (1988) *The State As a Victim of Crime*. *Australian & New Zealand Journal of Criminology*, 1, pp. 20-30.
- Halder, D. (2015a) A Retrospective Analysis of Section 66A: Could Section 66A of the Information Technology Act be Reconsidered for Regulating "Bad Talk" in the Internet? *Indian Student Law Review*, 1, pp 99-128.
- Halder, D. (2015b) Cyber Stalking Victimization of Women: Evaluating the Effectiveness of Current Laws in India from Restorative Justice and Therapeutic, in Jurisprudential Perspectives. *Temida*, 3-4, pp.103-130. doi: 10.2298/TEM1504103H
- Halder, D. (2018) The #Bluewhale Challenge to the Indian Judiciary: A Critical Analysis of the Response of the Indian Higher Judiciary to Risky Online Contents with Special Reference to Bluewhale Suicide Game. In: T. Sourdin, A. Zariski (eds.) *The Responsive Judges*. New York: Springer, pp. 259-276.
- Halder, D., Jaishankar, K. (2009) Cyber Socializing and Victimization of Women. *Temida*, 3, pp. 5-26. doi: 10.2298/TEM0903005H
- Halder, D., Jaishankar, K. (2016) Policing Initiatives and Limitations. In: J. Navarro, S. Clevenger, C. D. Marcum (eds.) *The Intersection Between Intimate Partner Abuse*,

*Debarati Halder PUBG Ban and Issues of Online Child Safety During COVID-19 Lockdown in India: A Critical Review from the Indian Information Technology Act Perspectives*

---

*Technology, and Cybercrime: Examining the Virtual Enemy.* Durham: Carolina Academic Press, pp. 167-186.

Halder, D., Shetty, A. (2019) Regulating Road Traffic Violation by Youth in India: A Therapeutic Jurisprudential Approach. In: D. S. Wong, T. Gavrielides (eds.) *Restorative Justice in Educational Settings and Policies: Bridging the East and West*. London: RJAll Publications, pp. 77-91.

Hutchings, A. (2014) Crime from the Keyboard: Organised Cybercrime, Co-Offending, Initiation and Knowledge Transmission. *Crime, Law and Social Change*, 1, pp. 1-20.

Information Technology Act, 2000 (amended in 2008) Act no. 10 of 2009.

Indian Contract Act, 1872, Act no.9 of 1872.

Indian Penal Code. Act no. 45 of 1860.

Information Technology Rules (2009) (Procedure and safeguards for blocking for access for information by the public) G.S.R.781(E).

Juvenile Justice Care and Protection Act, 2021, No 23, 2021.

Kapasia, N., Paul, P., Roy, A., Saha, J., Zaveri, A., Mallick, R., Barman, B., Das, P., Chouhan, P. (2020) Impact of Lockdown on Learning Status of Undergraduate and Postgraduate Students During COVID-19 Pandemic in West Bengal, India. *Children and Youth Services Review*, 116, pp. 105-194.

Kuss, D. J., Griffiths, M. D. (2012) Online Gaming Addiction in Children and Adolescents: A Review of Empirical Research. *Journal of Behavioral Addictions*, 1, pp. 3-22.

Leukfeldt, E. R., Yar, M. (2016) Applying Routine Activity Theory to Cybercrime: A Theoretical and Empirical Analysis. *Deviant Behavior*, 3, pp. 263-280.

Manjithia, V. (2019) The Changing Landscape of Intermediary Liability. *Indian Journal of Law and Technology*, 2, pp. 471-491.

Rodrigues, U. M., Xu, J. (2020) COVID-19? Regulation of COVID-19 Fake News Infodemic in China and India. *Media International Australia*, 11, pp. 125-131.

Vidua, R. K., Bhargava, D. C., Chouksey, V. K., Mishra, A. K. (2020) Suicide Linked to PUBG Video Gaming: A Case Report. *Medico-Legal Journal*, 4, pp. 220-222.

## **Internet sources**

Baghel, N., Kumar, Y., Nanda, P., Shah, R. R., Mahata, D., Zimmermann, R., (2018) *Kiki Kills: Identifying Dangerous Challenge Videos from Social Media*. Available at: <https://arxiv.org/abs/1812.00399>, page accessed 22.11.2021.

---

Bhargava, Y. (November 21, 2020) India Continues to be Among Top Requester for Facebook's User Data. *The Hindu*. Available at: <https://www.thehindu.com/news/national/india-continues-to-be-among-top-requester-for-facebooks-user-data/article33141227.ece>, page accessed 22.11.2020.

Business Today (March 19, 2019) *PUBG Ban: 10 People 'Booked' in Rajkot for Playing the Game; Police Says It's Not an 'Arrest'*. Available at: <https://www.businesstoday.in/technology/top-story/pubg-ban-10-people-booked-in-rajkot-for-playing-the-game-police-says-its-not-an-arrest/story/327621.html>, page accessed 19.9.2020.

Business Today (November 19, 2020) *PUBG Mobile: When Will the Game be Back in India?* Available at: <https://www.businesstoday.in/latest/trends/pubg-mobile-when-will-the-game-be-back-in-india/story/422350.html>, page accessed 19.12.2020.

Clough, J. (2014) A World of Difference: The Budapest Convention of Cybercrime and The Challenges of Harmonisation. *Monash University Law Review*, 40, pp. 698. Available at: [https://www.researchgate.net/profile/Jonathan-Clough/publication/277892666\\_A\\_World\\_of\\_Difference\\_The\\_Budapest\\_Convention\\_On\\_Cybercrime\\_And\\_The\\_Challenges\\_Of\\_Harmonisation/links/55765ddc0ae75363751ab41/A-World-of-Difference-The-Budapest-Convention-On-Cybercrime-And-The-Challenges-Of-Harmonisation.pdf](https://www.researchgate.net/profile/Jonathan-Clough/publication/277892666_A_World_of_Difference_The_Budapest_Convention_On_Cybercrime_And_The_Challenges_Of_Harmonisation/links/55765ddc0ae75363751ab41/A-World-of-Difference-The-Budapest-Convention-On-Cybercrime-And-The-Challenges-Of-Harmonisation.pdf), page accessed 20.12.2020.

Krishnan, M. (October 13, 2020) SC Seeks Centre's Response on Plea for Law to Regulate Access of Minors to Social Media. *The Hindu Times*. Available at: <https://www.hindustantimes.com/india-news/sc-seeks-centre-s-response-on-plea-for-law-to-regulate-access-of-minors-to-social-media/story-ztwNWaV4aDB24TAoBE2NWN.html>, page accessed 13.10.2020.

Liang, L. (2016) Free Speech and Expression. *The Oxford Handbook of the Indian Constitution*. Available at: [https://d1wqxts1xzle7.cloudfront.net/52916285/Freedom\\_of\\_speech.pdf?1493689366=&response-content-disposition=inline%3B+filename%3DFree\\_Speech\\_and\\_Expression.pdf&Expires=1609558965&Signature=MG3Hu3vrgs9ibdjVsJn9~WjWObDLDSDwL0xouw2fUS54INZn3IdcE~xhcODgpDeL73evbaM0I702tKSZFumrg1amG0i~CwB3uXDzt7zEXlbLf4Jmg2-W2zXeFycCiMrnrlT92AQTo0tHM9xmBGf7Jkx32nIIVPoBRAc7V7NFhcubpmM1dfQNLLdnXAkSkhsKf0pY2cpyC~L98MYJENrhlyxWluMVgzHAKSMo9bKRhnyZb6tKT~oXIQldkoHWpE9nKF45ULcMwzt3FSE-GvxJbx5qKQ4Aox-nMYENmMd1zX6qC-2WjzVgYRf47xa8YA3kZs~IWB2TAzvnE5IqBoFw\\_\\_&Key-Pair-Id=APKAJLOHF5GGSLRBV4ZA](https://d1wqxts1xzle7.cloudfront.net/52916285/Freedom_of_speech.pdf?1493689366=&response-content-disposition=inline%3B+filename%3DFree_Speech_and_Expression.pdf&Expires=1609558965&Signature=MG3Hu3vrgs9ibdjVsJn9~WjWObDLDSDwL0xouw2fUS54INZn3IdcE~xhcODgpDeL73evbaM0I702tKSZFumrg1amG0i~CwB3uXDzt7zEXlbLf4Jmg2-W2zXeFycCiMrnrlT92AQTo0tHM9xmBGf7Jkx32nIIVPoBRAc7V7NFhcubpmM1dfQNLLdnXAkSkhsKf0pY2cpyC~L98MYJENrhlyxWluMVgzHAKSMo9bKRhnyZb6tKT~oXIQldkoHWpE9nKF45ULcMwzt3FSE-GvxJbx5qKQ4Aox-nMYENmMd1zX6qC-2WjzVgYRf47xa8YA3kZs~IWB2TAzvnE5IqBoFw__&Key-Pair-Id=APKAJLOHF5GGSLRBV4ZA), page accessed 20.12.2020.

Mamun, M. A., Griffiths, M. D. (2019) The Psychosocial Impact of Extreme Gaming on Indian PUBG Gamers: The Case of PUBG (Player Unknown's Battlegrounds). *International Journal of Mental Health and Addiction*, pp. 1-5. Available at: [http://irep.ntu.ac.uk/id/eprint/36678/1/13969\\_Griffiths.pdf](http://irep.ntu.ac.uk/id/eprint/36678/1/13969_Griffiths.pdf), page accessed 18.9.2020.

*Debarati Halder PUBG Ban and Issues of Online Child Safety During COVID-19 Lockdown in India: A Critical Review from the Indian Information Technology Act Perspectives*

---

PTI (2019) *Telecom Department Asks Internet Providers to Block 827 Porn Websites.* Available at: [//economictimes.indiatimes.com/articleshow/66351252.cms?from=mdr&utm\\_source=contentofinterest&utm\\_medium=text&utm\\_campaign=cppst](http://economictimes.indiatimes.com/articleshow/66351252.cms?from=mdr&utm_source=contentofinterest&utm_medium=text&utm_campaign=cppst) on 24-10-2018., page accessed 21.10.2019.

Rohi, G., Basu, S. (2020) *To Ban or Not to Ban: A Data Protection Alternative to the Indian Ban of 59 Chinese Apps.* Available at: <https://thedigitalfuture.in/2020/09/22/to-ban-or-not-to-ban-a-data-protection-alternative-to-the-indian-ban-of-59-chinese-apps/>, page accessed 22.9.2020.

Sourabh, U. (March 25, 2019) PUBG Mobile Time Limit: Why Players in India Had Trouble Playing PUBG Recently. *The Times of India.* Available at: [http://timesofindia.indiatimes.com/articleshow/68555014.cms?utm\\_source=contentofinterest&utm\\_medium=text&utm\\_campaign=cppst](http://timesofindia.indiatimes.com/articleshow/68555014.cms?utm_source=contentofinterest&utm_medium=text&utm_campaign=cppst), page accessed 18.9.2020.

## **Court cases**

*Shreya Singhal vs. Union of India*, Supreme Court of India (2015) Writ Petition (Criminal) No.167 Of 2012.

*Kamlesh Vaswani vs. Union of India* (2014) 6 SCC 705.

*Superintendent, Central Prison vs. Dr. Ram Manohar Lohia* (1960) AIR 1960 SC 633.

*Registrar (judicial) vs. The secretary to Government Union ministry of communication, Government of India & others*, Suo Motu W. P. (MD) No. 16668/2017

---

DEBARATI HALDER\*

## **Zabrana PUBG i bezbednost dece na Internetu tokom COVID-19 lokdauna u Indiji: Kritički osvrt na Zakon o informacionim tehnologijama Indije**

U junu 2020. godine Vlada Indije je donela odluku o zabrani 59 aplikacija iz Kine. Iako je postojala zabrinutost da bi se ta odluka mogla odnositi i na aplikacije za igre koje potiču iz Kine, poput PUBG, to se u početku nije dogodilo. Međutim, ubrzo je i PUBG zabranjen u Indiji. Nekoliko zvaničnika je izrazilo zabrinutost u vezi uticaja PUBG na mentalno zdravlje dece, koji su najčešći korisnici ove aplikacije. Međutim, primećeno je da je upravo PUBG predstavljao najveći predah i zanimanje za decu koja su zbog pandemije COVID-19 ostajala zatvorena kod svojih kuća. Član 69A Zakona o informacionim tehnologijama Indije iz 2000. godine (izmenjen 2008. godine) bio je glavni adut Vlade Indije prilikom donošenja odluke o zabrani pristupa aplikacijama iz Kine. Tvorci PUBG, međutim, pokušali su da „nadmudre“ član 69A Zakona o informacionim tehnologijama Indije na koji se Vlada Indije oslanjala prilikom blokiranja internet stranica, tako što su uz pomoć veštacke inteligencije sprecili da lica mlađa od 18 godina duže vreme u kontinuitetu koriste igricu, da budu izloženi pornografskim sadržajima i slično. U ovom radu je analiziran nesklad između obima i inherentnog značenja člana 69A i člana 79 Zakona o informacionim tehnologijama Indije iz 2000. godine (izmenjen 2008.) i porasta dužne pažnje tvoraca video igara u vezi sa bezbednošću dece na internetu i mentalnim zdravljem dece, što ih kasnije može učiniti pobednikom ili gubitnikom u pravnoj bitki.

**Ključne reči:** deca, bezbednost na internetu, COVID-19, zakonodavstvo, Indija.

---

\* Dr Debarati Halder je profesorka na Pravnom fakultetu, Univerzitet Parul, Vadodara, Gujarat, India. Dr Halder je, takođe, i osnivačica i počasna direktorka Centra za podršku žrtvama sajber kriminaliteta. E-mail: debaratihalder@gmail.com.



TEMIDA

2021, vol. 24, br. 3, str. 329-347

ISSN: 1450-6637

DOI: <https://doi.org/10.2298/TEM2103329P>

Originalni naučni rad

Primljeno: 3.9.2021.

Odobreno za štampu: 6.12.2021.

## **Obeležja situacija u kojima dolazi do krivičnih dela na štetu policijskih službenika**

JOVAN M. PETROVIĆ\*

*R*ečenica „napad na policiju je napad na državu“ se često može čuti kada dođe do događaja u kojem su oštećeni ili žrtve policijski službenici. Viktimolozi često previđaju policijske službenike kao žrtve te se njima kao takvima ne pridaje mnogo značaja u naučnoj literaturi i ove pojave se retko istražuju. Ovaj rad ima za cilj da na temelju aktuelnih empirijskih saznanja ukaže na obeležja situacija u kojima dolazi do krivičnih dela protiv policije, odnosno policijskih službenika, i to od onih najblažih koja podrazumevaju oglušenje o naređenje policijskog službenika, pružanje pasivnog i aktivnog otpora, do onih najtežih – fizičkih napada na policijske službenike. Podaci koje prikuplja policija u vezi sa krivičnim delima u kojima su oštećeni policijski službenici su kategorijalno sažeti i statistički obrađeni, te su analizirana obeležja situacija u kojima dolazi do ovih krivičnih dela. Cilj rada predstavlja uočavanje određenih indikatora u vezi sa izvršiocima krivičnih dela i situacijama u kojima se vrše ova krivična dela, prepoznavanje ovakvih situacija od strane policijskih službenika kako bi se na iste odgovorilo adekvatnim procedurama u radu, a sve u cilju smanjenja štetnih posledica po policijske službenike i smanjenja broja ovih krivičnih dela. Rezultati pokazuju da su žrtve policijski službenici muškog pola, dominanto uniformisanog sastava, da se krivična dela uglavnom dešavaju u urbanom području, noću, dok su učinioči uglavnom osobe mlađe od 34 godine, a delo neretko vrše u alkoholisanom stanju. Ograničenje ovog istraživanja odnosi se na to što je sprovedeno na teritoriji samo jedne policijske uprave, te su u obzir

\* Jovan M. Petrović je master kriminalista, student doktorskih studija Kriminalističko-poličijskog univerziteta u Beogradu i samostalni istraživač. Takođe je i kriminalistički inspektor Odeljenja kriminalističke policije, Područne policijske uprave u Zrenjaninu, Ministarstvo unutrašnjih poslova Republike Srbije. E-mail: [jovan.mpetrovic@mup.gov.rs](mailto:jovan.mpetrovic@mup.gov.rs).

*Jovan M. Petrović* Obeležja situacija u kojima dolazi do krivičnih dela na štetu policijskih službenika

---

*uzete samo određene varijable koje definišu obeležja situacija u kojima dolazi do krivičnih dela na štetu policijskih službenika.*

**Ključne reči:** policijski službenici, viktimizacija, faktori rizika, istraživanje, Zrenjanin.

## **Uvod**

Policijski službenici, a naročito oni uniformisani, su oličenje reda u jednoj državi, garant očuvanja pravnog poretku i zaštite bezbednosti građana i njihove imovine. Napadi bilo kakve vrste (fizički, verbalni, medijski i drugi) na jedini državni aparat koji ima mogućnost upotrebe sredstava prinude zaista predstavlja napad na državu, na njenu stabilnost i autoritet koji ima kod građana. Neadekvatno reagovanje na takve napade može voditi u stanje haotičnosti, nemogućnosti sprovođenja državnih politika na određenom prostoru, gubitak poverenja građana u institucije i opadanje legitimnosti i delotvornosti policijskog rada. Zbog toga je važno da ovakvi događaji ostanu na nivou incidenta, odnosno da ne prerastu u raširen socijalni problem.

Problem viktimizacije policijskih službenika na radu upadljivo je i nepravedno zanemaren. Očekivanja od policajaca su neutemeljeno visoka, a u javnosti je rašireno uverenje da se policajci teško mogu naći u ulozi žrtve. U opštoj percepciji građana policajci su ti koji štite građane od nasilja, pa je paradoks da „zaštitnici“ postaju žrtve. Sa druge strane, postoje mišljenja koja nasilje nad policijskim službenicima objašnjavaju ili opravdavaju ukazivanjem na upotrebu sredstava prinude od strane policije. Najzad, rizik profesije policijskog službenika opravdava se time što policijski službenici ostvaruju radni staž sa uvećanim trajanjem. Takođe, ne treba zanemariti ni sekundarnu viktimizaciju policijskih službenika kada se od kolega policijskih službenika mogu takve situacije okarakterisati kao nesposobnost policajca da reši situaciju, dok starešine dominantno preispituju odluke i procedure policijskih službenika, više brinući o zakonitosti i opravdanosti postupanja koja su potencijalno doprinela viktimizaciji policijskih službenika, nego o posledicama koje su nastupile po njih.

Sa druge strane, kod određenog dela stručne javnosti, postoje sumnje da je biti policajac visoko rizična profesija. U Britanskom časopisu *Police Review Journal* na nedeljnem nivou se objavljaju izveštaji u kojima su u velikom broju zabeleženi teški napadi na štetu policajaca. Poređenjem stope napada

na policijske službenike koji se beleže u Her Majesty's Inspector of Constabulary (HMIC) sa napadima na opštu populaciju zabeleženim u okviru Ankete o viktimizaciji kriminalitetom Velike Britanije (British Crime Survey) za 1988. godinu, primećeno je da „...policijski službenici imaju tri puta veći rizik da budu napadnuti“ (Stationary Office, 1988: 25). U kasnijim analizama je uočeno da je ta razlika u riziku viktimizacije nešto manja, ali ne zbog toga što se rizik od viktimizacije policajaca smanjio, već zbog toga što se rizik od viktimizacije kod opšte populacije povećao (Mayhew, Maung, Mirrlees-Black, 1993). Pomenutom Anketom o viktimizaciji kriminalitetom Velike Britanije iz 1988. godine obuhvaćen je problem profesionalne izloženosti viktimizaciji i rezultati pokazuju da su policijski službenici izloženi fizičkim napadima tri puta više nego prosečan radnik na bilo kom drugom radnom mestu (Mayhew, Elliott, Dowds, 1989). Sličan nivo rizika izmeren je kod medicinskih sestara i drugih radnika zaposlenih u zdravstvu, školstvu i socijalnim službama. U istraživanjima novijeg datuma, policijska profesija se pokazala rizičnijom nego ikada. U izveštaju britanske agencije Health and Safety Executive za 2019. godinu navodi se da zaposleni u zanimanjima koja pružaju usluge zaštite građana, a pre svih policijski službenici, imaju najveći rizik od napada i pretnji tokom vršenja službene dužnosti, 11,4%, što je osam puta više od prosečnog rizika koji iznosi 1,4%.<sup>1</sup>

Kao posledica viktimizacije policijskog službenika, može doći do pada motivisanosti za rad, može mu se poljuljati autoritet, smanjiti nivo situacione kontrole, ali može doći i do ozbiljnih povreda ili smrti. Povećanje broja napada na policiju može uzdrmati i policijsku profesiju umanjujući zainteresovanost ljudi da pristupe službi, narušavajući odnos policije sa zajednicom i urušavajući sliku policajaca kao zaštitnika (Boyle, Little, 1990: 208). Predmet ovog rada su obeležja situacija u kojima dolazi do krivičnih dela protiv policije, odnosno policijskih službenika, kako onih najblažih koja podrazumevaju oglušenje o naređenje policijskog službenika, pružanje pasivnog i aktivnog otpora, tako i onih najtežih, poput fizičkih napada na policijske službenike. Cilj rada predstavlja uočavanje određenih indikatora u vezi sa izvršiocima krivičnih dela i situacijama u kojima se vrše ova krivična dela i prepoznavanjem ovakvih situacija od strane policijskih službenika kako bi se na iste odgovorilo adekvatnim procedurama u radu, a sve u cilju smanjenja štetnih posledica po policijske službenike, i smanjenju broja ovih krivičnih dela. U nastavku rada

<sup>1</sup> Videti: *Health and Safety Executive Violence at Work statistics, 2019*. Dostupno na: <https://www.hse.gov.uk/statistics/causinj/violence/work-related-violence-report-19.pdf>, stranici pristupljeno 25.8.2021.

*Jovan M. Petrović* Obeležja situacija u kojima dolazi do krivičnih dela na štetu policijskih službenika

---

posebna pažnja će biti posvećena situacionim obeležjima krivičnih dela uperenih protiv policijskih službenika.

## **Krivična dela na štetu policijskih službenika**

Uzimajući u obzir da viktimizacija policijskih službenika dolazi onda kada policijski službenici preduzimaju neka ovlašćenja predviđena zakonima, i to u onim situacijama kada građani pokušaju da se suprotstave postupanju policijskih službenika, Terrill, Leinfelt i Kwak (2008) su podelili ovakve situacije na one blaže, koje podrazumevaju verbalno protivljenje koje uključuje komentaranje i vređanje od strane lica nad kojim se primenjuje neko ovlašćenje od strane policijskih službenika, preko pasivnog otpora kada osumnjičeni pokušava da izbegne proceduru na taj način što će se optimati i pokušavati da pobegne, do težih situacija kada pružanjem aktivnog otpora pokuša ili uspe da napadne policijskog službenika.

Krivična dela protiv policije predviđena su u pozitivnopravnim propisima svih savremenih zemalja. U Srbiji su policijski službenici u obavljanju svojih poslova i primeni ovlašćenja zaštićeni krivičnim delima protiv policije i to krivičnim delom napad na službeno lice u vršenju službene dužnosti iz člana 323, stav 3 Krivičnog zakonika Republike Srbije (KZ)<sup>2</sup> i krivičnim delom ometanje službenog lica u vršenju službene dužnosti iz člana 23 Zakona o javnom redu i miru.<sup>3</sup> Takođe, postoje i neke druge odredbe koje se odnose na vredanje policijskog službenika, ali one neće biti analizirane u ovom radu.

Kada govorimo o krivičnom delu napad na službeno lice u vršenju službene dužnosti ono podrazumeva da će se kazniti ko napadne ili preti da će napasti službeno lice u vršenju službene dužnosti. Ovim krivičnim delom su zaštićena i druga službena lica, ali je posebno naglašeno da će se strože kazniti lica koja napad ili pretnju upute službenom licu u vršenju poslova javne bezbednosti. Ono podrazumeva fizički ili bilo kakav drugi napad na policijskog službenika, kao i verbalne i gestikulativne ozbiljne pretnje upućene prema policijskom službeniku (čl. 323, st. 3 KZ).

Ometanje službenog lica u vršenju službene dužnosti predstavlja krivično delo koje podrazumeva pretnju napadom, pokušaj napada, napad kao i drugi

<sup>2</sup> Službeni glasnik RS, br. 85/2005, 88/2005 - ispr., 107/2005 - ispr., 72/2009, 111/2009, 121/2012, 104/2013, 108/2014, 94/2016 i 35/2019.

<sup>3</sup> Službeni glasnik RS, br. 6/2016 i 24/2018.

---

način ometanja službenog lica u vršenju službene dužnosti. To u praksi najčešće predstavlja oglušenje o naređenje policijskog službenika, kao i pružanje pasivnog i aktivnog otpora učinioca prilikom primene sredstava prinude od strane policijskog službenika.

## **Metod i obuhvat istraživanja**

Predmet ovog istraživanja obuhvatiće krivična dela na štetu policijskih službenika izvršena na području koje pokriva nadležnost Područne policijske uprave u Zrenjaninu,<sup>4</sup> koja je nadležna za Srednjobanatski okrug. Za ovaj prostor obrazovana je Policijska ispostava Zrenjanin sa nekoliko policijskih odeljenja, kao i policijskim stanicama za opštine Nova Crnja, Žitište, Novi Bećej i Sečanj, koje obavljaju poslove iz svoje nadležnosti. Takođe, organizacione jedinice Odeljenja saobraćajne policije i Odeljenja kriminalističke policije teritorijalno pokrivaju ovaj geoprostor.

U radu su sistematizovani podaci kojima raspolaže Ministarstvo unutrašnjih poslova – Policijska uprava u Zrenjaninu, a koji se odnose na registrovana krivična dela napad na službeno lice u vršenju službene dužnosti (čl. 323 KZ) i ometanje službenog lica u vršenju službene dužnosti (čl. 23 Zakon o javnom redu i miru). Prikupljeni podaci odnose se na vremenski period od 2017. do 2020. godine. Prikupljeni su podaci o predmetnim krivičnim delima koji se odnose na mesto i vreme događaja, pol i starost učinioca, prisutvo alkohola u organizmu osumnjičenog lica u vreme izvršenja, organizacionu jedinicu kojoj oštećeni policijski službenik pripada, pol policijskog službenika, stepen pretrpljenih povreda, kao i neposredne situacione okolnosti koje prethode izvršenju krivičnog dela na štetu policijskog službenika. Prikupljeni podaci su obrađeni korišćenjem SPSS-a verzija 26.

U ovom radu nisu analizirani pojedinačni aspekti svakog krivičnog dela u kom se analiziraju karakteristike policijskih službenika, kao što su starosna dob policijskog službenika, broj godina u službi i slično, već je fokus rada na opštim kriterijumima i to: pripadnost organizacionoj jedinici, stepen povreda i pol policijskih službenika.

---

<sup>4</sup> Zrenjanin je šesti grad po veličini u Srbiji, a posle Novog Sada i Subotice, najveći grad u Autonomnoj pokrajini Vojvodina, sa oko 75.000 stanovnika. On je centar Srednjobanatskog upravnog okruga, koji pokriva oko 3,256 km<sup>2</sup> (Republički zavod za statistiku, 2011).

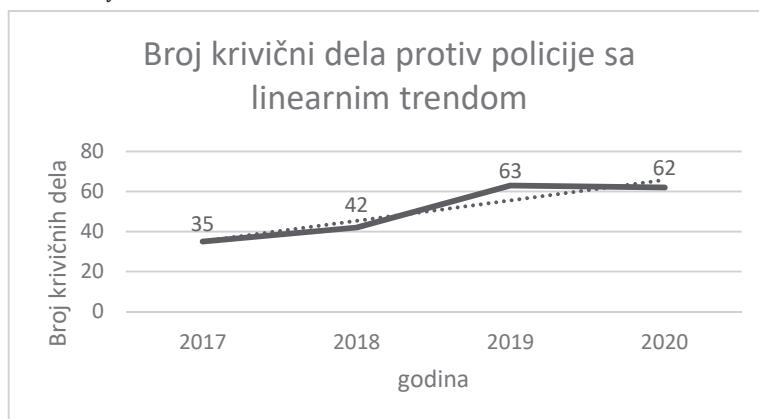
*Jovan M. Petrović* Obeležja situacija u kojima dolazi do krivičnih dela na štetu policijskih službenika

## Rezultati i diskusija

U periodu od četiri godine (od 2017. do 2020. godine) na teritoriji na kojoj je nadležna Područna policijska uprava u Zrenjaninu dogodila su se 202 krivična dela na štetu policijskih službenika i to 158 krivičnih dela ometanje službenog lica u vršenju službene dužnosti i 44 krivična dela napad na službenu lice u vršenju službene dužnosti. U posmatranom periodu zapaža se porast krivičnih dela protiv policijskih službenika (Grafikon 1).

Trend porasta krivičnih dela protiv policijskih službenika primetan je i u drugim zemljama. Recimo, u Engleskoj i Velsu je zabeleženo da se od 2016. godine svake godine konstatno povećava broj krivičnih dela na štetu policijskih službenika.<sup>5</sup>

**Grafikon 1.** Broj krivičnih dela napad na službenu lice u vršenju službene dužnosti i ometanje službenog lica u vršenju službene dužnosti na teritoriji PPU Zrenjanin



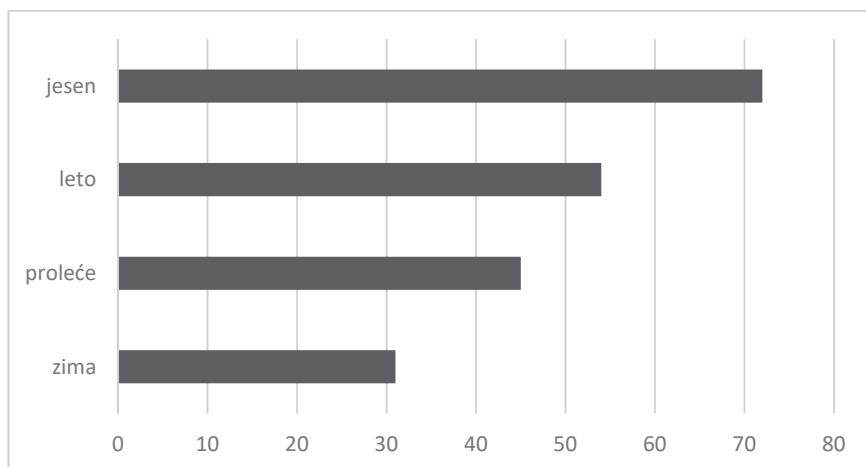
## Vremenska i prostorna distribucija krivičnih dela

Kada pogledamo periode godine u kojem se vrše ova krivična dela dolazimo do zaključka da su ona učestalija tokom jeseni i leta nego tokom proleća i zime (Grafikon 2). Uzroci su mnogobrojni, ali posebno treba ukazati na to da je u toplijim danima više ljudi na ulicama u slobodnim aktivnostima, a koji dolaze u kontakt sa policijom. Pored toga, i sami policijski službenici u

<sup>5</sup> Office for National Statistics. *Statistics on the number of police officers assaulted in 2019/20, England and Wales*. Dostupno na: <https://www.ons.gov.uk/peoplepopulationandcommunity/crimeandjustice>, stranici pristupljeno 15.8.2021.

obavljanju poslova iz svoje nadležnosti tokom hladnijih meseci, usled oštih vremenskih uslova, ređe dolaze u kontakt sa građanima nego što je to slučaj tokom proleća i leta. Rezultati istraživanja u Sloveniji pokazuju slično, da je tokom jeseni najveći broj krivičnih dela protiv policijskih službenika (Krope, Ilić, 2018: 250).

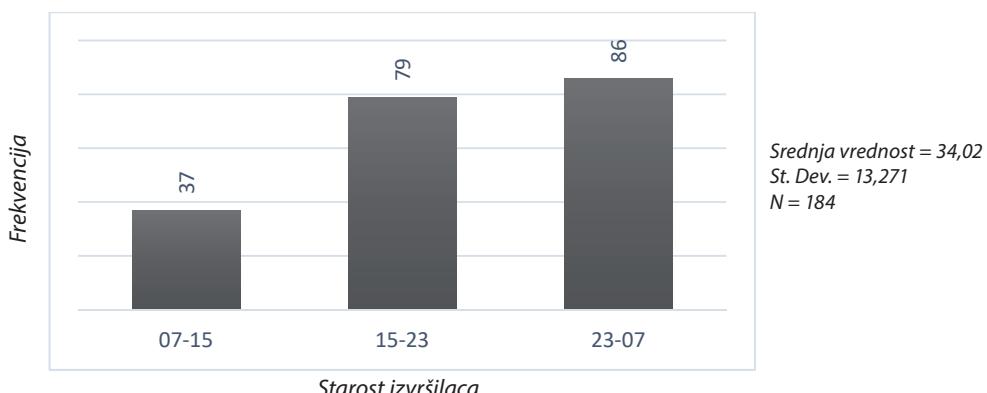
**Grafikon 2.** Broj krivičnih dela napad na službeno lice i ometanje službenog lica u vršenju službene dužnosti u odnosu na godišnja doba



Kada govorimo o vremenskoj distribuciji krivičnih dela napad na službeno lice u vršenju službene dužnosti i ometanje službenog lica u vršenju službene dužnosti u pogledu 24-časovnog radnog vremena policijskih službenika podeljenih u tri smene, distribucija tih krivičnih dela za vremenski period od 2017. do 2020. godine je očekivano takva da se najviše krivičnih dela dešava u trećoj smeni (između 23 časa i 07 časova) i to 42,6%, nešto manje u drugoj smeni (između 15 i 23 časa) - 39,1%, dok se najmanje takvih krivičnih dela dogodi u prvoj smeni (između 07 časova i 15 časova), samo 18,3% (Grafikon 3).

*Jovan M. Petrović* Obeležja situacija u kojima dolazi do krivičnih dela na štetu policijskih službenika

**Grafikon 3.** Broj krivičnih dela napad na službeno lice i ometanje službenog lica u vršenju službene dužnosti u odnosu na smenu policijskih službenika



Nešto su drugačiji nalazi o vremenskoj distribuciji krivičnih dela protiv policijskih službenika u Sjedinjenim Američkim Državama<sup>6</sup> gde dominiraju napadi izvršeni u periodu između 15 časova i 23 časa (43%), a slede ih napadi izvršeni u periodu između 23 časa i 07 časova (35%), a zatim oni izvršeni između 07 i 15 časova (22%).

Kada je reč o mestu izvršenja krivičnih dela napad na službeno lice u vršenju službene dužnosti i ometanje službenog lica u vršenju službene dužnosti, treba reći da upadljivo dominiraju dela izvršena u gradu (165 ili 81,7%) u odnosu na ona izvršena na seoskom području (37 ili 18,3%).

#### *Neke karakteristike učinilaca krivičnih dela*

Od ukupnog broja registrovanih krivičnih dela, u 184 slučaja su odmah podnete krivične prijave protiv osumnjičenih, dok su u 18 slučajeva učinili nepoznati ili su otkriveni naknadno. U daljoj analizi u obzir će biti uzeta samo krivična dela kod kojih su učinili identifikovani odmah i prema kojima je neposredno nakon izvršenog krivičnog dela primenjeno neko od policijskih ovlašćenja (dovođenje, hapšenje, zadržavanje, saslušanje osumnjičenog).

<sup>6</sup> U Sjedinjenim Američkim Državama se napadi na policijske službenike mogu pronaći u FBI-ovoj publikaciji *Law Enforcement Killed and Assaulted* (LEOKA). U ovoj publikaciji su predstavljeni godišnji izveštaji o policijskim službenicima koji su napadnuti (ili ubijeni) prilikom obavljanja službenih dužnosti, a koje FBI prikuplja preko Uniform Crime Reporting (UCR) programa. Dostupno na: <https://www.fbi.gov/services/cjis/ucr/leoka>, stranici pristupljeno 15.8.2021.

Razlog zbog kojeg se ne uzimaju u obzir ostali događaji u kojima su izvršiocu nepoznati ili su dela rasvetljena naknadno je taj što se u tim slučajevima ne može u potpunosti sagledati obeležja situacija u kojima se dogodilo krivično delo, jer varijable kao što su alkoholisanost lica, starost, ili u nekim slučajevima motiv izvršenja ovih krivičnih dela ostaje nepoznat.

Za dati vremenski period utvrđeno je da je u 94% slučajeva učinilac krivičnih dela napad na službeno lice u vršenju službene dužnosti ili ometanje službenog lica u vršenju službene dužnosti lice muškog pola, dok su lica ženskog pola učinio samo u 6% slučajeva.

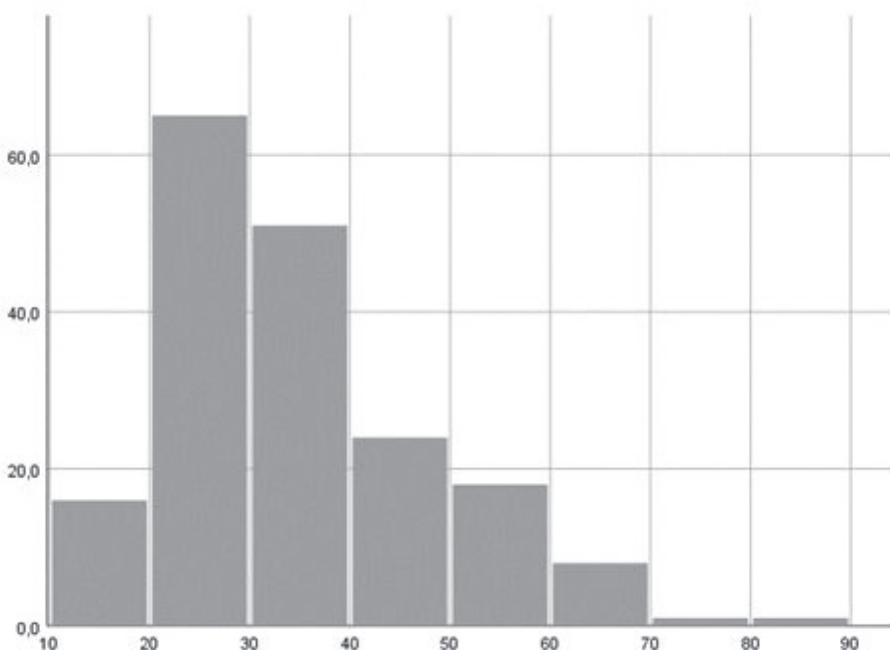
Podaci prikazani u Tabeli 1 pokazuju da je opseg starosti 184 učinioца u vreme izvršenja krivičnog dela od 15 do 80 godina ( $AS=34,02$ ;  $SD=13,27$ ). Pozitivna vrednost asimetrije od 0,979 pokazuje da je velika većina dobijenih rezultata levo od srednje vrednosti, među nižim vrednostima (Grafikon 4). Iako je vrednost asimetrije spljoštena i iznosi 0,391 zbog veličine uzorka nema rizika negativne procene varianse.

**Tabela 1.** Deskriptivna statistika starosti učinilaca u vreme izvršenja krivičnog dela

	Broj analiziranih slučajeva	Minimal. vrednost varijable	Maksim. vrednost varijable	Srednja vrednost distribucije	Stanardna devijacija	Zakrivljenost		Spljoštenost	
						Prosek	Procenjena standardna greška	Prosek	Procenjena standardna greška
Starost učinilaca	184	15	80	34,02	13,271	0,979	0,179	0,391	0,356

N=184

Grafikon 4. Strarosna struktura izvršilaca krivičnih dela



Analizom prisustva alkoholisanosti kod učinilaca krivičnih dela utvrđeno je da su u 55,4% (102) slučajeva oni bili u alkoholisanom stanju, dok u preostalih 44,6% (82) slučajeva učinilac nije bio pod dejstvom alkohola u vreme izvršenja. Treba naglasiti da su analizom obuhvaćena i ona lica za koja je policijski službenik procenio da su pod uticajem alkohola, a koja su odbila alkotestiranje. Ako posmatramo samo krivična dela napad na službeno lice u vršenju službene dužnosti možemo konstatovati da je u 75% (44) slučajeva učinilac bio u alkoholisanom stanju (Tabela 2). Rezultati su u skladu sa rezultatima istraživanja Ellrich i Baier koji pokazuju da je i u Nemačkoj u 71,7% slučajeva napadač na policijske službenike bio pod uticajem alkohola, pri čemu je primetan porast alkoholisanih napadača u periodu od pet godina koje su prethodile tom istraživanju (Ellrich, Baier, 2016: 151).

**Tabela 2.** Stepen alkoholisanosti izvršioca krivičnog dela napad na službeno lice u vršenju službene dužnosti

Stepen alkoholisanosti <sup>7</sup>	Broj	Procenat
Bez alkohola u organizmu	11	25,0
Umerena alkoholisanost	1	2,3
Srednja alkoholisanost	4	9,1
Visoka alkoholisanost	7	15,9
Teška alkoholisanost	6	13,6
Veoma teška alkoholisanost	8	18,2
Potpuna alkoholisanost	7	15,9
Ukupno	44	100

### Neke karakteristike policijskih službenika koji su oštećeni krivičnim delima

S obzirom da se ovaj rad odnosi na obeležja situacija (i interakcija) u kojima dolazi do izvršenja krivičnih dela protiv policijskih službenika, predmet pažnje bile su i određene karakteristike samih policijskih službenika koji su postali žrtve krivičnog dela.

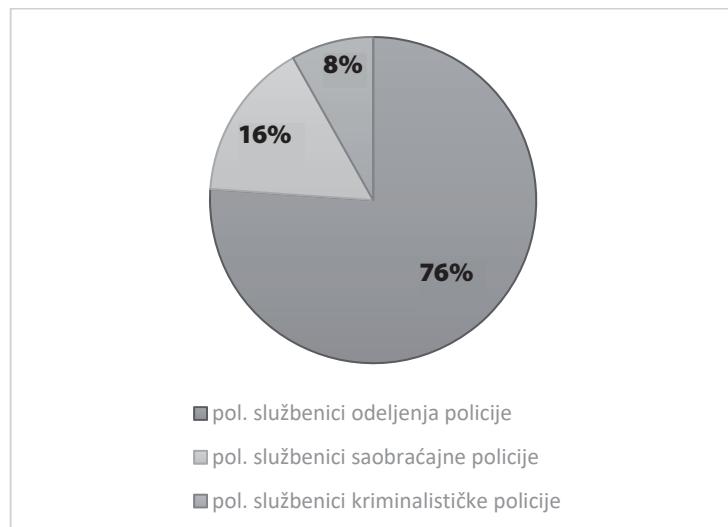
Utvrđeno je da su u 76,1% (140) slučajeva krivična dela učinjena prema uniformisanim pripadnicima odeljenja policije, u 15,8% (29) slučajeva krivična dela su učinjena prema pripadnicima odeljenja saobraćajne policije, dok je samo 8% (15) oštećenih iz redova odeljenja kriminalističke policije, koji svoj posao obavljaju u građanskom odelu<sup>8</sup> (Grafikon 5). Ovakvi rezultati su očekivani jer uniformisani pripadnici policije prvi izlaze na mesto događaja nakon prijave od strane građana, najčešće prvi dolaze u kontakt sa učiniocima krivičnog dela i dominantno učestvuju u situacijama kada dolazi do narušavanja javnog reda i mira. Sa druge strane, kriminalistički policajci poslove iz svoga delokruga rada obavljaju konspirativnije, a uz to, treba imati u vidu i činjenicu niže zastupljenosti operativaca u ukupnom broju policijskih službenika.

<sup>7</sup> Opisne vrednosti alkoholisanosti su u skladu sa Zakonom o bezbednosti saobraćaja na putevima, Službeni glasnik RS, br. 41/2009, 53/2010, 101/2011, 32/2013 - odluka US, 55/2014, 96/2015 - dr. zakon, 9/2016 - odluka US, 24/2018, 41/2018, 41/2018 - dr. zakon, 87/2018, 23/2019 i 128/2020 - dr. zakon.

<sup>8</sup> Ovde su analizirane samo one situacije u kojima se učinilac krivičnog dela znao da ga čini na štetu policijskog službenika tako što se isti predstavio pokazujući službenu legitimaciju i službenu značku, ili povikom „Policija!”, što je predviđeno članom 66 Zakona o policiji, Službeni glasnik RS, br. 6/2016, 24/2018 i 87/2018.

*Jovan M. Petrović Obeležja situacija u kojima dolazi do krivičnih dela na štetu policijskih službenika*

**Grafikon 5.** Struktura oštećenih policijskih službenika s obzirom na pripadnost organizacionim jedinicama



Kada je reč o povredama koje su pretrpeli viktimizirani policijski službenici treba pomenuti da je u 184 krivičnih dela protiv policije 13 policajaca zabilo lake telesne povrede, dok teških telesnih povreda ili smrtnih slučajeva nije bilo. Svi policijski službenici koji su oštećeni krivičnim delima su muškog pola. Razlozi zbog kojih muškarci dominiraju u strukturi viktimiziranih policijskih službenika su brojni i analizirani su u ranijim istraživanjima, među kojima su studije Bosold-a (2006), Bragason-a (2006) i Burk-a i Mikelsen-a (2005). Jedno od objašnjenja može biti da se učinioći, koji su dominantno muškarci, teže odlučuju da „dignu ruku” na policijske službenike ženskog pola. Razlog tome može biti i okolnost da su žene angažovanje na pojedinim zadacima u kojima ređe dolazi do nasilja, nego njihove kolege muškog pola. Istraživanja ukazuju na moguću diskriminaciju u podeli dužnosti policijskim službenicima, s obzirom da se policijskim službenicima ženskog pola uglavnom dodeljuju situacije koje uključuju decu i žene (Rustemeyer, Tank, 2001). Takođe, policijski službenici muškog pola imaju prirodni, biološki „zaštitnički” instinkt, te će se isprečiti ispred koleginice u opasnim situacijama (Manzoni, 2002), dok su neki autori mišljenja da su žene komunikativnije, manje agresivne i empatičnije u odnosima između policije i građana, te zbog toga ređe postaju žrtve krivičnih dela (Rabe-Hemp, 2008).

---

*Situacije/delikti nakon kojih dolazi do krivičnih dela protiv policijskih službenika*

Vršeći poslove iz svoje nadležnosti, policijski službenici dolaze u interakciju sa građanima. Bilo da se radi o prijavi događaja od strane građana, rutinskoj ili pojačanoj kontroli policijskih službenika, kontroli učesnika u saobraćaju, u gotovo svim situacijama policijski službenici mogu postati žrtve krivičnih dela, a te situacije možemo podeliti u nekoliko grupa. Prva obuhvata situacije u kojima nema prethodnog protivpravnog ponašanja od strane osumnjičenog, nad kojim policija preduzima radnju provere identiteta lica. U tim situacijama osumnjičeni nakon što primeti policiju počinje da beži, da bi se kasnije, kada bude sustignut od strane policijskih službenika, prilikom provere identiteta utvrdilo da se lice nalazi na poternici. Takođe tu spadaju i one situacije kada zbog nenošenja lične karte policijski službenici moraju da dovedu lice do službenih prostorija kako bi mu se utvrdio identitet, te tom prilikom dođe do ometanja ili napada na službeno lice. Druga grupa situacija koje prethode krivičnom delu na štetu policijskog službenika su one kada je osumnjičeni prijavljen ili je zatečen prilikom izvršenja nekog drugog krivičnog dela (na primer, sitna krađa, krađa, teška krađa, ugrožavanje sigurnosti, nedozvoljene polne radnje, polno uznemiravanje, nasilničko ponašanje, falsifikovanje isprave, nepostupanje po zdravstvenim propisima za vreme epidemije). U treću grupu spadaju one situacije gde osumnjičeni vrši krivično delo na štetu policijskih službenika kojem prethodi neko krivično delo u vezi sa zloupotrebotom psihoaktivnih supstanci. To su u praksi najčešća krivična dela ometanja službenog lica kada osumnjičeni, koji ima u posedu neku psihoaktivnu supstancu, primetivši policiju beži, odbacuje od sebe ili guta drogu koju ima kod sebe. U četvrtu grupu spadaju ona krivična dela ometanja i napada na policijskog službenika kojima prethodi narušavanje javnog reda i mira od strane osumnjičenog. Najzad, u petu grupu spadaju ona krivična dela ometanja i napada na policijskog službenika koja prethode ili imaju veze sa prekršajima protiv bezbednosti javnog saobraćaja. To su najčešće ometanja službenog lica u onim situacijama kada osumnjičeni zna da je učinio saobraćajni prekršaj pa se ogluši o naređenje policijskog službenika da se zaustavi kako bi se isti kontrolisao (Tabela 3).

*Jovan M. Petrović* Obeležja situacija u kojima dolazi do krivičnih dela na štetu policijskih službenika

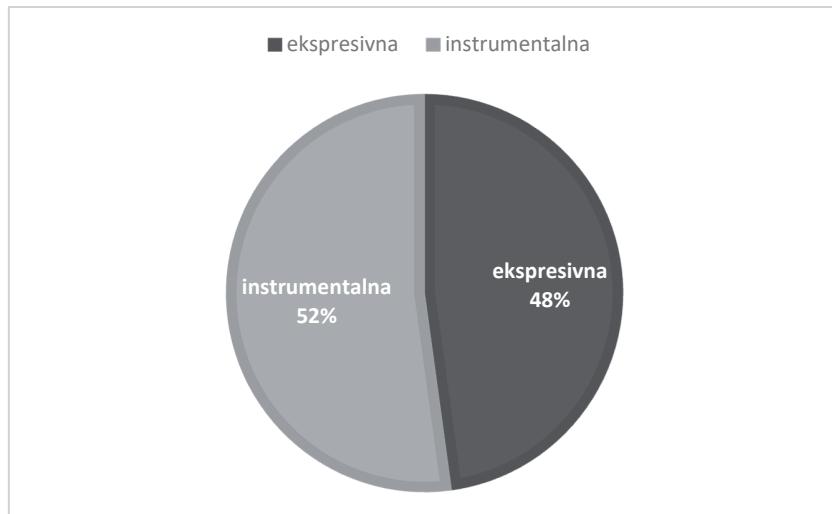
**Tabela 3.** Situacije koji prethode krivičnom delu protiv policijskog službenika

Situacije koje prethode krivičnom delu protiv policijskog službenika	Broj	Procenat
Vršenje krivičnog dela u vezi sa zloupotrebom droga	21	11,4
Vršenje nekog drugog krivičnog dela	37	20,1
Narušavanje javnog reda i mira	70	38,0
Lice se nalazi na poternici/nema pri sebi ličnu kartu	18	9,8
Vršenje saobraćajnog prekršaja	38	20,7
Ukupno	184	100

U najvećem broju slučajeva (38%) do krivičnog dela na štetu policijskog službenika je došlo nakon prijave ili zaticanja lica u narušavanju javnog reda i mira. U svakoj petoj situaciji je napad na policiju usledio nakon izvršenog saobraćajnog prekršaja ili nekog krivičnog dela, dok je manji procenat onih slučajeva gde je do vršenja krivičnog dela protiv policijskih službenika došlo zbog zloupotreba droga osumnjičenog (11,4%). Najmanji procenat su one situacije gde su učinioi izvršili krivično delo na štetu policijskih službenika u pokušaju da spreče da policijski službenik otkrije da se nalaze na poternici ili da izbegnu odgovornost za prekršaj zbog nenošenja lične karte. Rezultati istraživanja sprovedenog u Hrvatskoj, takođe, pokazuju da se najveći broj krivičnih dela protiv policijskih službenika vrši prilikom uspostavljanja narušenog javnog reda i mira od strane policijskih službenika (Kovč Vukadin, 2011: 281).

Druga tipologija situacija u kojima dolazi do vršenja krivičnih dela protiv policijskih službenika temelji se na distinkciji tzv. ekspresivnog i instrumentalnog nasilja prema policijskim službenicima. Ekspresivno nasilje predstavlja ono nasilje kojem je prethodila situacija u kojoj je osumnjičeni pod pritiskom negativnih emocija vršio nasilje prema nekom drugom licu (ugrožavanje sigurnosti, nasilje u porodici, nasilničko ponašanje, narušavanje javnog reda i mira), koje se potom nastavilo i prema policijskom službeniku koji je intervenisao. Instrumentalno nasilje nad policijskim službenicima je ono nasilje koje je izvršeno u funkciji izbegavanja odgovornosti za drugi delikt (na primer, radi izbegavanja lišenja slobode, pregleda sadržaja odeće i slično) ili krivična dela koja ne podrazumevaju fizičko nasilje, kao što su krađa, teška krađa, sitna krađa utaja ili prevara, falsifikovanje isprave, nedozvoljene polne radnje, polno uznemiravanje i nepostupanje po zdravstvenim propisima (Grafikon 6).

Grafikon 6. Vrsta delikta/situacije koja prethodi krivičnom delu protiv policije



Analizirajući povezanost između situacione alkoholisanosti učinilaca i tipa nasilja (ekspresivnog/instrumentalnog) prema policijskim službenicima došlo se do saznanja da su učinioци koji su pre napada na policijske službenike vršili ekspresivno nasilje nad drugim licem značajno češće bili pod dejstvom alkohola (72,7%) nego što je to bio slučaj sa učiniocima instrumentalnog nasilja (39,6%) prema policijskim službenicima ( $\chi^2 (1, n=184)=19,09$ ,  $p<0,001$ ,  $\phi=-0,33$ ). Među krivičnim događajima u okviru kojih je naneta tele-sna povreda policijskom službeniku preovladavali su oni koje je karakterisalo nasilje ekspresivnog tipa (57,1%). Učinioci koji su bili u alkoholisanom stanju u momentu napada na policijske službenike najređe su delo vršili u vremenskom intervalu od 07 do 15 časova (5,9%), dok je znatno veći broj napada izvršen u kasnijim popodnevnim i večernjim satima, tj. od 15 do 23 časa (43,1%) i noću, u intervalu od 23 do 07 časova (51%).

## Zaključak

Krivična dela protiv policijskih službenika predstavljaju najveći bezbednosni rizik za policijske službenike. Otkrivanje faktora koji dovode do takvih situacija u kojima se kao žrtve mogu naći policijski službenici su preduslov za adekvatan odgovor na njih. Razume se da su zakonodavni okvir,

*Jovan M. Petrović Obeležja situacija u kojima dolazi do krivičnih dela na štetu policijskih službenika*

---

dosledna primena zakona, gde se, pre svega, misli na nultu toleranciju za krivična dela prema policijskim službenicima, kao i institucionalna podrška žrtvama nužan preduslov za poboljšanje statusa i efektivniju zaštitu od viktimizacije na radu policijskih službenika u savremenom društву.

Ako sagledamo rezultate dobijene prikazanom analizom, odnosno posmatrane situacione okolnosti u kojima dolazi do inkriminisanih napada na policijske službenike, možemo zaključiti da bi oni mogli biti od određene koristi policijskim službenicima za prepoznavanje rizičnih situacija i povišenog rizika od profesionalne izloženosti viktimizaciji, što bi im omogućilo da se za njih bolje pripreme kako bi sprečili nastupanje težih posledica. Kao što ne postoji jedan, univerzalan obrazac vršenja krivičnih dela na štetu policijskih službenika, ne postoji ni jednoobrazan odgovor na njih, već on treba da obuhvati niz mera i radnji koje mogu doprineti smanjenju broja napada i težinu njihovih posledica. Svakako da je među njima i usavršavanje operativno-policijskih veština i veština verbalnog rešavanja konfliktnih situacija, kao i pojačane mere dužne pažnje. To što se većina napada na policijske službenike odvija u vidu tzv. ekspresivnog nasilja ukazuje na potencijalni značaj komunikacijskih i deeskalacijskih veština koje bi u perspektivi mogle upotpuniti „arsenal“ profesionalnih kompetencija policijskih službenika, a koje bi smanjile rizik od viktimizacije kako policijskih službenika, tako i građana. Takođe, primena ovlašćenja od strane policijskih službenika prema mladima, kao i prema vidno alkoholismom licima treba biti sa većim nivoom pažnje, uz akcenat na procedure koje će onemogućiti takva lica da izvrše krivično delo na štetu policijskog službenika.

Istraživanje sprovedeno u okviru ovog rada ukazalo je tek na neka obeležja situacija u kojima dolazi do napada na policijske službenike, uz nadu da će inspirisati dalja istraživanja u cilju boljeg sagledavanja problematike profesionalne izloženosti viktimizaciji policijskih službenika i preventivnog delovanja u ovoj oblasti.

---

## Literatura

- Bosold, C. (2006) *Polizeiliche Übergriffe: Aspekte der Identität als Erklärungsfaktoren Polizeilicher Übergriffsintentionen*. Baden-Baden: Nomos.
- Boylen, M., Little, R. (1990) Fatal Assaults on United States Law Enforcement Officers. *Police Journal*, 63, str. 61.
- Burke, R. J., Mikkelsen, A. (2005) Gender Differences in Policing: Signs of Progress? *Employee Relations*, 4, str. 425-436.
- Ellrich, K., Baier, D. (2016) Police Officers as Victims of Violence: Findings of a Germany-wide Survey. U: D. Baider, C. Pfeiffer (ur.) *Representative Studies on Victimization: Research Findings from Germany*. Baden-Baden: Nomos Verlagsgesellschaft mbH & Co. KG, str. 139-162.
- Kovč Vukadin, I. (2011) Napadi na policijske službenike: Pregled aktualnih spoznaja. *Policija i sigurnost*, 3, str. 273-305.
- Krivični zakonik Republike Srbije, Službeni glasnik RS, br. 85/2005, 88/2005 - ispr., 107/2005 - ispr., 72/2009, 111/2009, 121/2012, 104/2013, 108/2014, 94/2016 i 35/2019.
- Krope, S. F., Ilić, V. (2018) Assaults on Police Officers in Slovenia Between 2007. and 2017. *Journal of Criminal Justice and Security*, 2, str. 237-258.
- Manzoni, P. (2002) *Gewalt Zwischen Polizei und Bevölkerung: Einflüsse von Arbeitsbelastungen, Arbeitszufriedenheit und Burnout auf polizeiliche Gewaltausübung und Opfererfahrungen*. Zurich: University of Zurich.
- Mayhew, P., Elliott, D., Dowds, L. (1989) *The 1988 British Crime Survey*. London: HM Stationery Office.
- Stationery Office (1988) *Her Majesty's Inspector of Constabulary*. London: Stationery Office.
- Mayhew, P., Maung, N. A., Mirrlees-Black, C. (1993) *The 1992 British Crime Survey*. London HM Stationery Office London.
- Rabe-Hemp, C. E. (2008) Female Officers and the Ethic of Care: Does Officer Gender Impact Police Behaviors? *Journal of Criminal Justice*, 5, str. 426-434.
- Rustemeyer, R., Tank, C. (2001) Akzeptanz von Frauen im Polizeiberuf. *Polizei & Wissenschaft*, 3, str. 3-13.
- Terrill, W., Leinfelt, F. H., Kwak, D. H. (2008) Examining Police Use of Force: A Smaller Agency Perspective. *Policing: An International Journal of Police Strategies & Management*, 1, str. 57-76.

*Jovan M. Petrović Obeležja situacija u kojima dolazi do krivičnih dela na štetu policijskih službenika*

---

Zakon o bezbednosti saobraćaja na putevima, Službeni glasnik RS, br. 41/2009, 53/2010, 101/2011, 32/2013 - odluka US, 55/2014, 96/2015 - dr. zakon, 9/2016 - odluka US, 24/2018, 41/2018, 41/2018 - dr. zakon, 87/2018, 23/2019 i 128/2020 - dr. zakon.

Zakon o javnom redu i miru, Službeni glasnik RS, br. 6/2016 i 24/2018.

Zakon o policiji, Službeni glasnik RS, br. 6/2016, 24/2018 i 87/2018.

## **Internet izvori**

Bragason, Ó. Ö. (2006) *Assaults against Police Officers: A Self-report Study among Icelandic Police Officers*. Reykjavik: *The Office of the National Police Commissioner*. Dostupno na: [https://www.researchgate.net/profile/Olafur-Bragason/publication/235948666\\_Assaults\\_against\\_police\\_officers/links/0deec514a319c2becd000000/Assaults-against-police-officers.pdf](https://www.researchgate.net/profile/Olafur-Bragason/publication/235948666_Assaults_against_police_officers/links/0deec514a319c2becd000000/Assaults-against-police-officers.pdf), stranici pristupljeno 15.8.2021.

FBI. Law Enforcement Officers Killed and Assaulted (LEOKA) Program. Dostupno na: <https://www.fbi.gov/services/cjis/ucr/leoka>, stranici pristupljeno 15.8.2021.

Health and Safety Executive. *Violence at Work statistics, 2019*. Dostupno na: <https://www.hse.gov.uk/statistics/causinj/violence/work-related-violence-report-19.pdf>, stranici pristupljeno 25.8.2021.

Office for National Statistics. *Statistics on the number of police officers assaulted in 2019/20, England and Wales*. Dostupno na: <https://www.ons.gov.uk/peoplepopulationandcommunity/crimeandjustice>, stranici pristupljeno 15.8.2021.

Republički zavod za statistiku (2011) *Popis stanovništva, domaćinstava i stanova u Republici Srbiji 2011 - Prvi rezultati*. Dostupno na: <https://publikacije.stat.gov.rs/G2011/Pdf/G20115540.pdf>, stranici pristupljeno 21.11.2021.

---

JOVAN M. PETROVIĆ\*

## **Characteristics of the Situations Where Police Officers are Victimised**

"An attack on the police is an attack on the state" is a sentence we can often hear when an event occurs in which police officers are injured or killed. Victimologists often overlook police officers as victims, who are not given much relevance, and such phenomena are rarely investigated. This study aims to examine the characteristics of the situations in which crimes against police officers occur. Police data of crimes against police officers registered in the period 2017-2020 in the city of Zrenjanin, Serbia, were categorically summarized and statistically processed, and the characteristics of the situations in which the criminal offences occur were analyzed. The results suggest that the victims are male police officers, predominantly in uniform; most attacks take place in urban areas, at night, while the perpetrators are younger than 34, often under the influence of alcohol. The limitation of this research refers to the fact that it was conducted on the territory of only one police department, and only certain variables were taken into account that defines the characteristics of the situations in which police officers are victimised.

**Keywords:** police officer, victimisation, risk factor, research, Zrenjanin.

---

\* Jovan M. Petrović is a PhD student of the University of Criminal Investigation and Police Studies and an independent researcher. He is also a Criminal Investigator in the Zrenjanin Police Department, Ministry of Interior of the Republic of Serbia.  
E-mail: [jovan.mpetrovic@mup.gov.rs](mailto:jovan.mpetrovic@mup.gov.rs).



TEMIDA  
2021, vol. 24, br. 3, str. 349-358  
ISSN: 1450-6637

## **XI godišnja online konferencija Viktimološkog društva Srbije „Žrtve i savremenih društveni kontekst: Izazovi i perspektive“**

Beograd, Srbija, 25. i 26. novembar 2021. godine

Viktimološko društvo Srbije (VDS) je 25. i 26. novembra 2021. godine organizovalo XI godišnju konferenciju pod nazivom *Žrtve i savremeni društveni kontekst: Izazovi i perspektive*, koja je održana online. Konferencija je okupila preko 70 učesnika iz Srbije, regionala bivše Jugoslavije (Hrvatske, Severne Makedonije, Bosne i Hercegovine i Crne Gore), kao i iz drugih evropskih (Velika Britanija, Švajcarska i Italija) i vanevropskih država (Izrael, Kanada i Južna Afrika). Glavna tema ovogodišnje konferencije odnosila se na žrtve i njihovo mesto u savremenom društvenom kontekstu. Izlagačice i izlagači su razmenili iskustava i znanja i ukazali na izazove, ali i na pravce daljeg rada i zalaganja vezanih za položaj žrtava kriminaliteta u savremenom društvenom kontekstu i razvoj viktimalogije. Teme o kojima se diskutovalo tokom konferencije odnosile su se na koncept pravde za žrtve i koje je značenje tog koncepta u savremenom društvenom kontekstu; na starije osobe kao žrtve diskriminacije i nasilja, s posebnim fokusom na rizik od femicida kada su u pitanju starije žene; na aktuelne probleme u zaštiti dece od zlostavljanja i zanemarivanja i na to ko su žrte organizovanog kriminaliteta i korupcije i kako ih zaštiti od viktimalizacije. Pored navedenog, analizirana su pitanja viktimalizacije i zaštite žrtava u kontekstu novih digitalnih tehnologija, ali i uloga koju nove tehnologije mogu imati u pružanju pomoći žrtvama i službama koje im pomažu. Takođe, pažnja je bila usmerena i na etička i praktična pitanja vezana za istraživanje nasilja nad ženama u kontekstu pandemije COVID-19, kao i na izazove sa kojima se istraživači suočavaju i naučene lekcije koje mogu da posluže za buduća istraživanja različitih oblika viktimalizacije. Tokom konfe-

rencije izneti su rezultati novijih istraživanja partnerskog nasilja, rodno zasnovanog nasilja, seksualnog nasilja i nasilja u porodici. Analizirani su potencijali i mogućnosti primene afirmativnog istraživanja u programima podrške žrtvama, a ukazano je i na značaj prve pomoći i psihosocijalne podrške u kriznim i vanrednim situacijama i nesrećama.

Konferenciju je, prigodnim govorom, otvorila direktorka Viktimološkog društva Srbije, Jasmina Nikolić, a zatim je prof. dr Slobodan Savić, predsednik VDS-a, saopštio ime dobitnice Nagrade za doprinos unapređenju prava žrtava za 2021. godinu, koju dodeljuje Viktimološko društvo Srbije.<sup>1</sup> Usledio je radni deo konferencije, koji se odvijao kroz tri plenarne i tri tematske sesije.

Prva plenarna sesija je nosila naziv *Žrtve i izazovi istraživanja u savremenom društvenom kontekstu*. U okviru ove sesije prvo izlaganje imala je dr Sanja Milivojević, naučna saradnica na La Trobe Univerzitetu u Melburnu (Australija) i izvršna direktorka programa Border criminologies na Univerzitetu Oksford (Velika Britanija), na temu *Žrtve kriminaliteta na novom Internetu: Digitalne inovativne tehnologije i viktimizacija u 21. veku*. Ona je analizirala pitanje viktimizacije i zaštite žrtava u kontekstu novih digitalnih tehnologija i nedopustivi manjak pažnje koja se posvećuje ovoj temi u modernoj kriminologiji, ali je ukazala i na ulogu koju nove tehnologije mogu imati u pružanju pomoći žrtvama i službama koje im pomažu. Takođe, sugerisala je osnivanje nove oblasti koja bi se zvala „digitalna viktimologija“ i koja bi se bavila temama koje nisu limitirane samo na sajber viktimologiju, koja je danas gotovo isključivo u centru pažnje naučne javnosti. Na kraju svog izlaganja, dr Milivojević je sugerisala da ova nova oblast u viktimologiji mora da uključi i nove metodološke i epistemološke pristupe izučavanju digitalnih inovativnih tehnologija, koji bi trebalo da se razvijaju u saradnji sa stručnjacima iz STEM (science, technology, engineering and mathematics) nauka i IT sektora. Drugo izlaganje imala je Angelica Pino, menadžerka grantova i specijalistkinja za jačanje kapaciteta u okviru Inicijative za istraživanje seksualnog nasilja iz Južne Afrike, koja je izlo-

<sup>1</sup> Nagrada za doprinos unapređenju prava žrtava dodeljuje se pojedinkama/cima ili organizacijama koje su svojim aktivnostima ili zalaganjima dale veliki i trajan doprinos unapređenju prava žrtava i ostavarivanju ciljeva zbog kojih je Viktimološko društvo Srbije osnovano. Ove godine nagradu za doprinos unapređenju prava žrtava dobila je Jadranka Radovanović, jedna od osnivačica i dugogodišnja članica VDS, koja, od 1980-tih godina do danas, daje kontinuiran i aktivan doprinos unapređenju prava žrtava, s posebnim akcentom na unapređenje prava i zaštitu dece i mlađih kao žrtava, i to kroz psihosocijalnu podršku deci i mlađima, edukacije i podizanje svesti javnosti o njihovim problemima. Ove godine nije bilo predloga za nagradu „Treći put“ i za nagradu talentovanom mlađom istraživači u istraživačici.

žila koautorski rad sa Elizabeth Dartnall i Anik Gevers iz Inicijative za istraživanje seksualnog nasilja na temu *Istraživati ili ne istraživati? Etička i praktična pitanja vezana za istraživanje nasilja nad ženama u vreme COVID-19*. Ona se osvrnula na etičke izazove u sprovođenju istraživanja nasilja nad ženama tokom pandemije COVID-19 i potrebu prilagođavanja istraživača i principa feminističke metodologije novim uslovima, kao i na problem sprovođenja istraživanja na daljinu na etički način. Navela je da je za mnoge istraživače i istraživačice situacija sa pandemijom podrazumevala preispitivanje i reviziju njihovih projektnih planova i metodologija istraživanja, uključujući i sprovođenje istraživanja na daljinu, pomoću alata za informacione i komunikacione tehnologije. Ona je istakla da su se istraživači suočili sa sledećim etičkim pitanjima: Šta treba da bude fokus istraživanja? Možemo li bezbedno i etički meriti uticaj COVID-19 na nasilje nad ženama tokom izolacije? Možemo li bezbedno voditi razgovore putem interneta sa žrtvama nasilja, posebno sa decom? Na kraju izlaganja, Angelica Pino je podelila iskustva prilagođavanja korisnika grantova Inicijative za istraživanje seksualnog nasilja (SVRI) iz zemalja sa niskim i srednjim prihodom, kao i smernice SVRI o tome kako sprovesti istraživanje na daljinu na etički način. Poslednje izlaganje u ovoj sesiji na temu *Da li su starije žene u posebnom riziku? Ubistva starijih žena kao rastući fenomen* imala je prof. dr Shalva Weil, viša istraživačica u Seymour Fox školi za obrazovanje na Hebrejskom univerzitetu u Jerusalimu, koja je u svom radu ukazala na starije osobe kao žrtve nasilja, sa posebnim fokusom na rizik od femicida. Ona je navela da ženski geronticid (ubijanje starijih žena zbog njihovog pola) čini otprilike jednu desetinu svih femicida na globalnom nivou. Ukazala je da se unutar ove oblasti mogu utvrditi različiti obrasci rodno zasnovanog geronticida, u zavisnosti od odnosa prema starijim osobama i statusa žena u društvu. U svom izlagaju, prof. dr Weil je preispitivala ograničeno istraživanje ženskog geronticida na globalnom nivou. Zatim je navela različite načine na koje se percipira starija žena u različitim društvima, te objasnila razliku između geronticida i eutanazije u zapadnom društvu. Na kraju svog izlaganja, predstavila je studiju slučaja sa fokusom na geronticid nad ženama u arapskim i jevrejskim zajednicama u Izraelu.

Druga plenarna sesija je imala naziv: *Žrtve i odgovori na viktimizaciju u savremenom društvu*. Sa prvim radom u ovoj sesiji *Pravda za žrtve kriminaliteta: Da li je najzad došlo vreme za radikalnu promenu paradigme?*, profesora dr Ezzat A. Fattah-a, osnivača i profesora emeritusa na Fakultetu za krimino-

logiju, Univerziteta Simon Fraser iz Kanade, učesnike je, u odsustvu profesora Fattah-a, upoznala prof. dr Vesna Nikolić-Ristanović. U svom radu on razmatra što znači „pravda za žrtve” u savremenom društvenom kontekstu i da li je ona postala sinonim za strože kažnjavanje, represiju i osvetu. Takođe, u radu se postavlja pitanje da li je kazna zaista sinonim za pravdu i da li su žrtve zločina zaista osvetoljubive i potpuno opsednute traženjem kažnjavanja? Profesor Fattah navodi da ga je, tokom njegovog profesionalnog života, stalno proganjalo zabrinjavajuće pitanje: Kako je moguće kaznu, tj. namerno nanošenje bola i patnje, lišavanje slobode ili namerno usmrćivanje ljudskog bića punog života, nazvati ili doživeti kao pravdu i smatrati najprikladnijim odgovorom za patnje žrtava? Na kraju svog rada, on se pita da li je društvo 21. veka prošlo društvenu, kulturnu i moralnu evoluciju, koja čini paradigmu retributivne „pravde za žrtve”, zrelom za radikalnu promenu. Drugo izlaganje u ovoj sesiji imali su dr Uglješa Zvekić, Ambasador, šef Kancelarije Evropske organizacije za javno pravo pri Ujedinjenim nacijama i prof. dr Nando Dalla Chiesa, sa Univerziteta u Milatu, na temu: *Žrtve organizovanog kriminaliteta i korupcije: Međunarodna perspektiva i iskustva Italije i Latinske Amerike*. U svom izlaganju dr Zvekić je stavio naglasak na to ko su žrtve organizovanog kriminaliteta i korupcije, koja je njihova uloga i položaj u krivičnom i parničnom postupku, kao i kako ih zaštiti i pružiti im pomoć. Potom je govorio o prvim normativnim međunarodnopravnim instrumentima koji se bave žrtvama organizovanog kriminaliteta i korupcije, i to dve ključne konvencije: Konvenciji Ujedinjenih nacija protiv transnacionalnog organizovanog kriminaliteta i Konvenciji Ujedinjenih nacija protiv korupcije. Naveo je da se ove konvencije, na različit način, bave žrtvama krivičnih dela, ali su, ipak, daleko od toga da pružaju potpunu zaštitu i prava žrtvama istih. Profesor Dalla Chiesa je izložio iskustva Italije u ovoj oblasti, kao države koja ima jednu od najdužih i najbogatijih tradicija u tom pogledu, kao i neka iskustva iz Latinske Amerike.

Drugog dana konferencije održana je treća plenarna sesija na temu: *Problemi zaštite žrtava i inovativni odgovori na viktimizaciju*, u okviru koje je prvo izlaganje imala dr Mirjana Dokmanović, sa Instituta društvenih nauka iz Beograda, na temu *Potencijali i mogućnosti primene afirmativnog istraživanja u programima podrške žrtvama*. Ona je naglasila da je polazište njenog rada u idejama izloženim u zaključku knjige prof. dr Vesne Nikolić-Ristanović<sup>2</sup> koje se

---

<sup>2</sup> Nikolić-Ristanović, V. (2019) *Od žrtve do pobednika: Viktimologija kao teorija, praksa i aktivizam*, Beograd: Prometej.

odnose na moguće pravce daljeg razvoja viktimološke teorije, prakse i aktivizma u svetlu pozicije žrtve koja se kreće od pasivnog primaoca pomoći do samosvesnog građanina, sposobljenog da se bori sa neizvesnošću koja prati svakodnevni život. Ona je izložila potencijale i mogućnosti primene afirmativnog istraživanja koje predstavlja inovativan pristup pokretanja pozitivnih promena u mnogim oblastima i, za razliku od konvencionalne metode razvoja koja počiva na rešavanju problema, ono polazi od otkrivanja unutrašnjih vrednosti čoveka i njegovih vizija budućnosti koje ga motivišu i pokreću u pravcu ličnog rasta. U prvom delu svog izlaganja, dr Dokmanović je predstavila principe, metode i faze afirmativnog istraživanja, a zatim i primere dobrih praksi, mogućnosti, metode, prednosti i prepostavke primene afirmativnog istraživanja u programima pomoći i podrške žrtvama. Kao zaključak navela je da bi afirmativno istraživanje moglo da se primeni u programima podrške žrtvama, s obzirom da polazi od otkrivanja unutrašnjih vrednosti čoveka i njegovih vizija budućnosti, te bi se moglo očekivati da primena ovog pristupa doprinese osnaživanju žrtava i uspešnom premoščavanju posledica viktimizacije, uz istovremeno postizanje ličnog razvoja i rasta. Drugo izlaganje na ovoj sesiji imao je prof. dr Slobodan Savić, sa Instituta za sudsку medicinu Univerziteta u Beogradu i predsednik Viktimološkog društva Srbije, na temu *Aktuelni problemi u zaštiti dece od zlostavljanja i zanemarivanja*. On je ukazao na osnovne karakteristike, te socijalni i medicinski značaj nasilja nad decom. Takođe, naveo je da su trenutni problemi u zaštiti dece od nasilja: neverica u mogućnost zlostavljanja; zanemarivanje značaja problema; nedovoljno poznavanje učestalosti, karakteristika i zdravstvenih posledica nasilja nad decom, pre svega kao posledica neadekvatne edukacije; nereagovanje okoline na očigledno nasilje i neprijavljivanje nadležnim službama; neadekvatna saradnja između stručnjaka i institucija nadležnih za prepoznavanje i dijagnostikovanje nasilja, zaštitu dece, kao i otkrivanje i zakonsko kažnjavanje počinilaca. U zaključku, profesor Savić je ukazao na važnost brzog otkrivanja, prijavljivanja i odgovarajućih preventivnih intervencija koje su neophodne za zaštitu dece od daljeg nasilja i mogućih smrtnih povreda. Treće izlaganje u ovoj sesiji imala je prof. dr Irma Kovč Vukadin, sa Edukacijsko-rehabilitacijskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu, na temu *Pandemija COVID-19 i intimno partnersko nasilje: Iskustva i ishodi za žrtve u Hrvatskoj*. Ona je predstavila rezultate istraživanja koje je sprovedeno sa žrtvama intimnog partnerskog nasilja, koje su bile korisnice skloništa i pomoći i podrške koje pružaju organizacije

civilnog društva u Hrvatskoj. Profesorka Kovč Vukadin je navela da žrtve intimirnog partnerskog nasilja spadaju u socijalno osetljivu kategoriju, a ta osetljivost se dodatno pojačava u kriznim situacijama, poput pandemije COVID-19, kada postoji ograničavanje kretanja i funkcionisanja različitih društvenih sektora, što je dovelo do okolnosti koje su mogle negativno delovati na intimno partnersko nasilje jer stavljuju žrtvu u situaciju „zatočeništva“. Rezultati sprovedenog istraživanja pokazuju da su mere za suzbijanje pandemije uticale na lično i porodično funkcionisanje u manjem opsegu. U određenom broju slučajeva nasilje u pandemiji se povećalo (najčešće psihičko nasilje), pri čemu žrtve nasilja iskazuju umeren do visok nivo otpornosti u nošenju s vlastitom viktimizacijom i žrtve intimirnog partnerskog nasilja iskazuju blag do umeren nivo simptoma stresa, anksioznosti i depresivnosti. U zaključku, profesorka Kovč Vukadin je navela da je istraživanje obavljeno na malom uzorku, ali da otvara pitanja za dalja istraživanja. Na kraju ove sesije, prof. dr Vesna Nikolić-Ristanović, samostalna savetnica u Viktimološkom društvu Srbije i redovna profesorka na Fakultetu za specijalnu edukaciju i rehabilitaciju Univerziteta u Beogradu i dr Sanja Ćopić, istraživačica u Viktimološkom društvu Srbije i viša naučna saradnica na Institutu za kriminološka i sociološka istraživanja, predstavile su koautorski rad sa Milicom Luković Radaković na temu *Seksualno nasilje nad studentima na fakultetima u Srbiji*. Na početku izlaganja je predstavljen projekat „Seksualno nasilje na univerzitetima u Srbiji: Podizanje svesti i razvijanje inovativnih mehanizama za podršku žrtvama“, koji ima za cilj podizanje svesti o seksualnom nasilju nad studentima na fakultetima u Srbiji i unapređenje institucionalnog odgovora kroz predlaganje mehanizama za prevenciju i odgovor na slučajeve seksualnog nasilja na fakultetima. Nakon toga su predstavljeni ključni nalazi ankete o viktimizaciji seksualnim nasiljem studenata koji studiraju na fakultetima u Srbiji, koja je sprovedena u okviru ovog projekta, a koji se odnose obim, strukturu i karakteristike seksualnog nasilja kome su izloženi studenti na fakultetima u Srbiji.

Prva tematska sesija je imala naziv *Žrtve i pandemija COVID-19*. Prvo izlaganje u okviru ove sesije imao je prof. dr Oliver Bačanović, sa Fakulteta za bezbednost iz Skoplja, Severna Makedonija, koji je prezentovao koautorski rad sa prof. dr Natašom Peovskom, sa temom *Požar u modularnoj COVID-19 bolnici u Tetovu - Viktimološki aspekti*. Naime, u tetovskoj modularnoj bolnici, namenjenoj za pacijente bolesne od korone, dogodila se tragedija koja je odnела 14 ljudskih života. Profesor Bačanović je u svom izlaganju istakao da

ovakve vrste nesreća posebno aktuelizuju pitanje potreba i pomoći koja je potrebna kako neposrednim, tako i posrednim žrtvama. U tom smislu, govorio je o tome koji su obrasci viktimizacije, o prepoznavanje različitih vrsta žrtava (neposredne i posredne, primarne, sekundarne i tercijarne), o posledicama viktimalizacije (za žrtve, njihove bližnje, očevice i osobe koje profesionalno dolaze u kontakt sa žrtvama) i sagledavanju potreba žrtava, posebno onih koje se odnose na pomoć i podršku koja, naročito neposredno posle nesreće, treba da bude institucionalizovana, dobro osmišljena i kontinuirana. Zatim su prof. dr Dragana Batić, sa Fakulteta za bezbednost iz Skoplja i Natka Pačoska, klinička psihološkinja, Severna Makedonija, izložile rad *Model pružanja psihološke prve pomoći i psihosocijalne podrške u kriznim i vanrednim situacijama, kao i u nesrećama manjih i lokalnih razmara*. One su u svom izlagaju prikazale model psihološke prve pomoći i psihosocijalne podrške, koji bi trebalo da se implementira u kriznim i vanrednim situacijama, kao i u nesrećama lokalnih razmara, tako da postane deo zakonske regulative Republike Severne Makedonije, a koji je nastao kao rezultat istraživanja sličnih modela u svetu. Model ima za cilj da stanovništvo, koje je pretrpelo neku nesreću, i zaposlenima, koji su izloženi stresu zbog svoje profesionalne aktivnosti, sistemske pruži psihološku podršku u cilju zaštite mentalnog zdravlja i podsticanja otpornosti pojedinaca, porodice i zajednice, koja im olakšava oporavak od krizne situacije. U zaključku izlaganja, navele su da je predviđeno da se ovaj model sprovodi u okviru Crvenog krsta, s obzirom na njegovu ulogu, kao najveće humanitarne organizacije koja obezbeđuje pomoć u humanitarnim i drugim katastrofama. Potom je dr Vida Vilić, sa Klinike za stomatologiju iz Niša, predstavila rad *Fišing kao oblik prevare i krađe identiteta u zdravstvu: Viktimizacija za vreme trajanja pandemije COVID-19*. Ona je istakla da su prednosti i koristi od komunikacije online i korišćenja društvenih mreža, nesumnjivo, očigledne i neophodne, ali da je otvoren put novim oblicima viktimalizacije usled nesigurnih protokola za slanje mejlova, neadekvatnog nivoa zaštite privatnosti, nedovoljne infomacione bezbednosti, postojanja tzv. sigurnosnih rupa i korišćenja istih uređaja i digitalnih servisa za poslovnu i privatnu svrhu. Ona je navela neke od najčešćih fišing prevara i krađe identiteta u oblasti zdravstvene zaštite, pružanja zdravstvenih usluga, nabavke lekova i vakcina protiv koronavirusa, kao i najčešće oblike viktimalizacije koji su se pojavili širom sveta kao posledica kršenja sajber bezbednosti usled hakerskih napada tokom pandemije COVID-19. Na kraju ove tematske sesije, Selma Tufekčić, iz udru-

ženja građana „Vive Žene“ iz Tuzle, izlagala je na temu *Pandemija COVID-19 kao uzrok narušenih porodičnih odnosa i nasilja u porodici*. Ona je predstavila istraživanje koje je bilo fokusirano na promene koje su se dogodile u odnosu na unutar-porodične odnose i na pojavu nasilja u porodici nakon proglašenja pandemije u Bosni i Hercegovini. Dobijeni rezultati su pokazali da su novonastale promene zahtevale adaptaciju članova porodice na nove okolnosti, koje se tiču procesa unutar svakodnevnog života, a što je uzrokovalo i pojavu različitih oblika nasilja u porodici. Na kraju izlaganja, navela je odgovarajuće preporuke i smernice u vezi sa organizovanjem života za vreme kriznih situacija, a u svrhu njihovog lakšeg prevazilaženja i brige o mentalnom zdravlju.

Druga tematska sesija je imala za temu *Različite kategorije žrtava*. Prvo izlaganje imala je dr Zorica Mršević, sa Instituta društvenih nauka iz Beograda, sa temom *Položaj LGBTI osoba u Srbiji danas - Od viktimizacije nasiljem i diskriminacijom ka društvenoj integraciji*. Ona je govorila o stepenu socijalne integrisanosti LGBTI osoba u savremenom društvu Srbije, kroz sagledavanje postojećih izazova u vidu redovnosti nasilja i diskriminacije u svakom životnom dobu, ali i uticaja onih momenata koji su delovali i deluju na poboljšanje socijalne integrisanosti te populacije. Dr Mršević je ukazala da, uprkos kontinuirane sveprisutnosti viktimizacije nasiljem, posebno mladim LGBTI osobama, postoji porast integracionog potencijala društva Srbije u odnosu na tu populaciju. Predstavila je postojeće trendove povećanja društvene kohezije, ali je ukazala i na prepreke i izazove koji nisu otklonjeni i koji zahtevaju intervencije kroz promene u javnim politikama. Zatim je mr Svetlana Janković, iz Fonda socijalne i demokratske inicijative, izložila rad *Društveni položaj starijih žena u vreme pandemije*. Ona je pomoću kvalitativno-komparativnog prikaza ukazala na stradanja starijih žena i njihovo isključenje iz javnog života kao i njihov loš socio-ekonomski položaj, posebno u vreme pandemije. Takođe je, na osnovu nalaza postojećih istraživanja, ilustrovala podatak da su starija lica, pored osoba sa invaliditetom, jedna od najdiskriminisanih grupa u Srbiji. Mr Janković je naročito podvukla da je kategorija starijih žena posebno izložena diskriminaciji po osnovu životne dobi, kao i da nasilje nad ženama ne prestaje kako one stare, već samo postaje manje vidljivo. Završno izlaganje u ovoj sesiji imala je prof. dr Ivana Kronja iz Beogradske akademije poslovnih i umetničkih strukovnih studija na temu *Žrtva i društveno nasilje u ekranizacijama dela Dragoslava Mihailovića: Petrijin venac (film i TV-serija, 1980, r. Srđan Karanović), Tamo i ovde (1978, r. Aleksandar Petković)*. Ona se bavila motivom prikaziva-

---

nja žrtve i prikazom i analizom društvenog nasilja u filmskim ekranizacijama književnog dela pisca Dragoslava Mihailovića. Naročito je stavila akcenat na dramsku strukturu i metod filmskog prikazivanja u navedenim delima, s obzirom na problematiku žrtve, njenog okruženja i reagovanja, onako kako je ona umetnički obrađena u datom literarnom predlošku i na filmu. Profesorka Krunja je zaključila svoje izlaganje konstatujući da se književno delo Dragoslava Mihailovića, pa tako i njegove ekranizacije, pokazuju kao posebno senzibilisani za problematiku nasilja, saosećajnosti i žrtve u društvenim okolnostima u Srbiji i Evropi 20. veka.

Treća tematska sesija je nosila naziv *Različiti oblici viktimizacije*. Na početku sesije svoj rad, *Žrtve rodno zasnovanog zlostavljanja na internetu među studentima političkih nauka*, predstavile su prof. dr Jasna Hrnčić, sa Fakulteta političkih nauka Univerziteta u Beogradu i Nina Lončar, iz Ustanove za smeštaj odraslih i starih iz Pljevlja, Crna Gora. One su ukazale da je rodno zasnovano zlostavljanje na internetu (RZZI) sve prisutnije među mladima i da može imati brojne posledice, kao što su pad koncentracije, gubitak samopoštovanja, smanjenje socijalne uključenosti, povlačenje sa društvene i političke scene, ređe i opreznije uključivanje u razmenu na internetu. Naglasile su da je ovaj fenomen retko istraživan kod nas, a posebno među mladima u dvadesetim godinama, te su sprovele istraživanje sa ciljem da dođu do podataka o rasprostranjenosti i karakteristikama različitih oblika ispoljavanja RZZI među mladima. Koautorke su iznele više nalaza istraživanja od kojih se može izdvojiti da je većina ispitanika prijavila da je doživela barem jedan oblik RZZI i da su devojke znatno češće doživljavale sve forme RZZI. Na kraju sesije, dr Filip Mirić, sa Pravnog fakulteta Univerziteta u Nišu i prof. dr Danica Vasiljević-Prodanović, sa Fakulteta za specijalnu edukaciju i rehabilitaciju Univerziteta u Beogradu, izložili su rad *Viktimoški osvrt na vršnjačko nasilje u digitalnom okruženju*. Oni su istakli da je razvoj interneta, i pored mnogobrojnih prednosti, doveo i do pojave različitih oblika digitalnog nasilja, te da su viktimizaciji ovim nasiljem posebno podložna maloletna lica jer nisu uvek u mogućnosti da na njega adekvatno reaguju. Koautori su analizirali pojavnje oblike vršnjačkog nasilja na internetu, ukazali na različite tipove nasilnika, kao i na osnovne fenomenološke karakteristike ovog oblika nasilja i predstavili tipove žrtava vršnjačkog digitalnog nasilja. U zaključku su naglasili da je neophodan viktimoški pristup nasilju u digitalnom okruženju, kako bi internet ostao računarska mreža za razmenu informacija, bez njihove zloupotrebe.

Ovogodišnja konferencija je okupila naučnice/naučnike i stručnjakinje/stručnjake iz različitih oblasti naučnog i stručnog rada i različitih država, te omogućila razmenu znanja, iskustava i dobrih praksi. Zaključci sa konferencije daju smernice za pravce daljeg rada i zalaganja vezanih za položaj žrtava kriminaliteta i razvoj viktimologije. Uz to, online konferencija Viktimološkog društva Srbije predstavljala je doprinos kampanji *16 dana aktivizma protiv nasilja nad ženama*, koja počinje 25. novembra Međunarodnim danom borbe protiv nasilja nad ženama i završava se 10. decembra Međunarodnim danom ljudskih prava. Knjiga apstrakata sa online konferencije Viktimološkog društva Srbije dostupna je na internet stranici <http://www.vds.rs/File/Knjiga%20apstrakata%20202021%20final.pdf>.

MIRJANA TRIPKOVIĆ

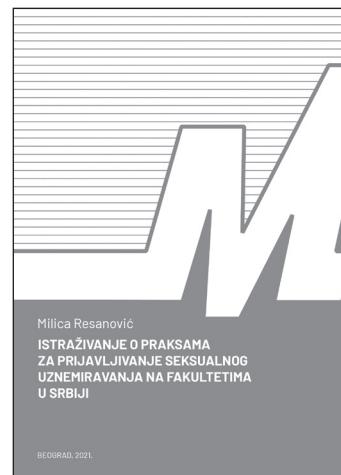
TEMIDA  
2021, vol. 24, br. 3, str. 359-366  
ISSN: 1450-6637

MILICA RESANOVIĆ

## Istraživanje o praksama za prijavljivanje seksualnog uz nemiravanja na fakultetima u Srbiji

Fondacija za otvoreno društvo, Beograd, 2021, str. 53

Slučajevi seksualnog zlostavljanja i uznemiravanja, koji su se pojavili u medijima u Srbiji i regionu, obeležili su 2020. i 2021. godinu. Žrtve u ovim slučajevima su, po pravilu, bile mlade devojke, neke maloletne u vreme nemilih događaja. Ovim je pažnja javnosti usmerena na problem seksualnog zlostavljanja i uznemiravanja u još uvek tradicionalnom društvu kakvo je srpsko. Činjenica da su se neki od pomenutih slučajeva seksualnog zlostavljanja odigrali u pedagoškom kontekstu, otvorila je pitanje bezbednosti mlađih osoba u periodu univerzitetskog školovanja. Do aprila 2021. godine pravilnike o prevenciji i zaštiti od seksualnog uznemiravanja i ucenjivanja imalo je svega šest fakulteta sa Univerziteta u Beogradu, Univerziteta u Novom Sadu i Univerziteta Union. Stoga je Mreža akademske solidarnosti i angažovanosti inicirala izradu studije o regulativama i praksama prijavljivanja slučajeva seksualnog uznemiravanja na fakultetima u Srbiji sa ciljem da se fakultetima, institutima i univerzitetima koji će u narednom periodu ući u proces izrade ovakvih pravilnika pruže relevantni podaci. Ovaj važan zadatak poveren je istraživačici Milici Resanović sa Instituta za sociološka istraživanja, a rezultat njenog rada je monografska studija pod nazivom *Istraživanje o praksama za prijavljivanje seksualnog uzne-*



*miravanja na fakultetima u Srbiji*, koja je javno dostupna na web stranici Mreže akademске solidarnosti i angažovanosti.<sup>1</sup>

Rezultat istraživačkog rada autorke je monografija koja se sastoji od sedam poglavlja, a koja je nastala na bazi desk analize postojeće pravne regulative vezane za zaštitu od seksualnog uznemiravanja, kao i intervjua koje je autorka sprovedla sa ključnim osobama koje su učestvovale u osmišljavanju mehanizama i izradi pravilnika za zaštitu studenata od seksualnog uznemiravanja na šest fakulteta iz Srbije. Kratak prikaz metodologije istraživanja upravo je i dat u uvodnom odeljku monografije.

U drugom poglavlju se definišu ključni pojmovi: rodno zasnovano nasilje, nasilje prema ženama, seksualno nasilje, seksualno uznemiravanje i seksualno ucenjivanje. Autorka ističe da je naročito važno razgraničiti pojmove seksualnog nasilja i seksualnog uznemiravanja zbog toga što „seksualni napad uvek podrazumeva fizički kontakt, dok seksualno uznemiravanje uključuje različite kombinacije vizuelnog, verbalnog i fizičkog zlostavljanja“ (str. 6). U definisanju ključnog pojma – seksualnog uznemiravanja, autorka se opredeljuje za određenje koje daje Savet Evropske unije, a po kom seksualno uznemiravanje obuhvata „svaki oblik neželjenog verbalnog, neverbalnog ili fizičkog ponašanja seksualne prirode, sa ciljem ili posledicom povrede dostojanstva lica, a naročito kada dođe do stvaranja zastrašujućeg, neprijateljskog, degradirajućeg, ponižavajućeg ili uvredljivog okruženja“ (str. 6). Konačno, pojам seksualnog ucenjivanja od izuzetne je važnosti za akademski kontekst, jer je ovo specifičan oblik seksualnog uznemiravanja kod kog se pružanje određenih seksualnih uluga postavlja kao uslov napredovanja ili ostvarenja nekog cilja. Seksualno ucenjivanje je obično usmereno od osobe sa pozicije moći (na primer, nastavnika) ka osobi koja je u poziciji zavisnosti i manje moći (na primer, studenta/studentkinje ili saradnika/saradnice). Na samom kraju ovog odeljka, autorka navodi podatke o zastupljenosti različitih oblika seksualnog uznemiravanja iz istraživanja Autonomnog ženskog centra iz 2018. godine, kao i istraživanja sprovedenih na pojedinačnim fakultetima. Ipak, skreće se pažnja i na to da prikazane podatke treba uzeti sa oprezom budući da su dobijeni na relativno malim i prigodnim uzorcima.

Treće, četvrto i peto poglavlje posvećeni su analizi pravnih propisa u vezi sa seksualnim uznemiravanjem, pri čemu treći odeljak obrađuje pravne

---

<sup>1</sup> Studija je dostupna na: <https://akademska-masa.org/wp-content/uploads/2021/06/Studija-Istrazivanje-o-praksama-za-prijavljivanje-seksualnog-uznemiravanja-na-fakultetima-u-Srbiji-autorka-Milica-Resanovic-.pdf>.

---

propise u Srbiji, četvrto poglavlje pravi osvrt na regulativu u regionu, dok se u petom poglavlju analiziraju institucionalni mehanizmi i propisi sa univerziteta u Velikoj Britaniji. Autorka navodi kako veći broj zakona Republike Srbije sadrži odredbe koje se odnose na zabranu i sprečavanje seksualnog uznemiravanja. Pa ipak, zbog praznina i ograničenog dometa koji ovi zakonski akti imaju u regulisanju seksualnog uznemiravanja, a ponekad i terminoloških nejasnoća, javlja se potreba za donošenjem institucionalnih propisa i mehanizama kojima bi se regulisao ovaj problem u akademskom kontekstu. Autorka u nastavku detaljnije analizira etičke kodekse univerziteta, pravilnike o radu i pravilnike koji se specifično bave zaštitom od seksualnog uznemiravanja. Iako etički kodeksi univerziteta očigledno prepoznaju važnost zaštite od seksualnog uznemiravanja, zaključuje se da ovi dokumenti problematiku određuju na prilično uopštenom nivou, ne zalazeći u mehanizme i procedure zaštite. Do momenta sprovođenja studije samo pet fakulteta u Republici Srbiji usvojilo je pravilnike o prevenciji i zaštiti od seksualnog uznemiravanja i zlostavljanja: Fakultet političkih nauka Univerziteta u Brogradu, Fakultet za specijalnu edukaciju i rehabilitaciju Univerziteta u Beogradu, Filozofski fakultet Univerziteta u Beogradu, Pravni fakultet Univerziteta Union i Filozofski fakultet Univerziteta u Novom Sadu. Analize autorke su pokazale da se svi pravilnici sastoje iz dva dela – u prvom se definišu seksualno uznemiravanje, ucenjivanje i (u nekim slučajevima) seksistička diskriminacija, dok drugi deo, po pravilu, reguliše procedure zaštite. Na osnovu analize, nameće se zaključak da se pravilnici više razlikuju u drugom delu kojim se određuju postupci zaštite lica od seksualnog uznemiravanja, nego u prvom delu u kom se definišu ključni pojmovi. Autorka ističe da je osnovna sličnost svih postojećih pravilnika to da se predviđaju dve vrste postupaka zaštite: a) konsultativni postupak, koji je neformalan i neobavezан i b) postupak sprečavanja seksualnog uznemiravanja i ucenjivanja, koji je formalan i sadrži podatke o podnosiocu zahteva. Nasuprot tome, najvažnije razlike između procedura koje definišu pravilnici tiču se vremenskog okvira za prijavljivanje incidenta, kao i jasnoće definisanja mogućih mera ukoliko se utvrdi da je bilo seksualnog uznemiravanja.

Zanimljiv dodatak predstavlja analiza pravilnika iz zemalja regiona i iz Velike Britanije. U četvrtom poglavlju ističe se da je stanje sa legislativom kojom se reguliše zaštita od seksualnog uznemiranja u zemljama regiona slična. U Hrvatskoj pitanja seksualnog uznemiravanja i seksističke diskriminacije adresira etički kodeks Univerziteta u Zagrebu, dok je na Akademiji

dramske umjetnosti formirana radna grupa koja će se baviti izradom ovakvog pravilnika i napravljen je onlajn formular za prijavu slučajeva seksualnog uznemiravanja. Interesantno je da je po kreiranju ovog formulara Akademija dramskih umjetnosti primila već dvadesetak prijava koje se u pojedinim slučajevima dovele i do privremenog prestanka rada i prekida saradnje sa učiniocem. U Bosni i Hercegovini je situacija sa legislativom slična, te problematiku zaštite od seksualnog uznemiravanja, mahom, adresiraju etički kodeksi univerziteta, dok na Univerzitetu u Banjoj Luci, kao i na Fakultetu političkih nauka Univerziteta u Sarajevu postoje *Smjernice za prevenciju seksualnog i rodno zasnovanog uznemiravanja*, koje ne podrazumevaju jasno definisani proceduru prijave, kao ni moguće sankcije za učinioce.

Peto poglavље donosi analizu pravilnika za zaštitu od seksualnog uznemiravanja sa tri univerziteta u Velikoj Britaniji. Autorka navodi da je odabrala univerzitete baš iz ove zemlje, zbog toga što tamo postoji duža istorija mehanizama za prevenciju i zaštitu, te se na njih može gledati kao na „zonu narednog razvoja“ za domaću legislativu. U Velikoj Britaniji se od 1970-tih godina zagovara zabrana diskriminacije na osnovu pola, dok se pravilnici usvajaju uglavnom od početka 1990-tih godina. Razlike koje se uočavaju u odnosu na pravilnike sa fakulteta u Srbiji su višestruke. Prvo, pojam seksualnog uznemiravanja je više konkretizovan, budući da se daje širi i obuhvatniji spisak oblika seksualnog uznemiravanja. Autorka uočava da dva od tri analizirana pravilnika kao važan pojam ističu pristanak (eng. consent), kojim se ističe da dozvola za seksualni akt ne može biti prepostavljena nego mora biti eksplicitno data – i to ne pod pritiskom, kao i da se saglasnost može povući. Sličnost mehanizama za prijavu u pravilnicima iz Velike Britanije i Srbije sastoji se u postojanju dve vrste postupaka – neformalnog i formalnog, dok je novina, u odnosu na pravilnike u Srbiji, to što se na osnovu neformalne prijave organizuje monitoring nad potencijalnim učiniocem. Pored toga, u ovim pravilnicima procedure prijave se razlikuju i u zavisnosti od toga da li je oštećena osoba student ili zaposleni. Međutim, uprkos tome što pravilnici na univerzitetima u Velikoj Britaniji postoje značajno duže, podaci pokazuju da se osobe koje su doživele uznemiravanje još uvek suzdržavaju da ga prijave. Razlozi koje autorka navodi su nejasnoće u vezi sa tim koja ponašanja se mogu prijaviti, teškoće da se nađu osobe kojoj se žrtve mogu prijaviti i obučenost zaposlenih za adekvatno reagovanje.

---

Izuzetno vredan element ove monografske studije predstavlja analiza intervjua sa predstavnicama fakulteta, kojoj je posvećeno šesto poglavlje monografije. Ovi intervjuji daju dodatni uvid kako u proces izrade pravilnika, tako i u njegovu implementaciju. Autorka studije intervjuisala je ukupno šest osoba – pet sa fakulteta koji imaju usvojen pravilnik o zaštiti od seksualnog uz nemiravanja i jednu sagovornicu sa Fakulteta dramskih umetnosti na kom pravilnik još uvek nije usvojen, ali je implementiran mehanizam prijave učinilaca, koji je doveo i do izricanja prvih mera. Ovo poglavlje je podeljeno u četiri pododeljka koji su se u intervijima nametnuli kao važne teme:

- a) formulisanje i usvajanje pravilnika,
- b) implementacija i efekti pravilnika – izazovi i ograničenja,
- c) potrebe zaposlenih u pogledu senzitizacije i sticanja znanja o rodno zasnovanom nasilju i
- d) uloga univerziteta u procesu prevencije seksualnog uz nemiravanja.

Iz intervjua sa sagovornicama, autorka studije saznaje da su inicijative za pokretanje izrade pravilnika uglavnom poticale od entuzijastičnih pojedinaca ili grupa zaposlenih na fakultetu koji su senzitivisani za temu rodno zasnovanog nasilja, dok je u dva slučaja inicijativa potekla i od studenata koji su zahtevali da budu zaštićeni od seksualnog uz nemiravanja. Prilikom izrade pravilnika fakultetski timovi su se oslanjali na postojeće pravilnike sa drugih fakulteta, ali i inostrane pravilnike, a postojala je i saradnja sa Autonomnim ženskim centrom. Kada je u pitanju usvajanje pravilnika, sagovornice su uglavnom uka zale na to da nije bilo zvaničnih otpora i da su pravilnici uglavnom jednoglasno usvajani. Ipak, u nekim slučajevima je u intervjuima pominjano da su pojedinci u neformalnom kontaktu izražavali zabrinutost ili sumnju u pogledu usvajanja ovakvog pravilnika. Kako su pojedine sagovornice naglasile, naročiti problem predstavljaju situacije u kojima slučajevi prijavljenog seksualnog uz nemiravanja dospeju u medije, što se ponekad doživljjava kao atak na ugled fakulteta. Ovakvi slučajevi, prema zaključku autorke, sugerisu da prodor takvih informacija u medije može voditi osporavanju fakultetskih mehanizama zaštite studenata od seksualnog uz nemiravanja.

Za razliku od njihovog donošenja, autorka na osnovu intervjua saznaje da implementacija pravilnika, ipak, protiče uz više problema. U nekim slučajevima se ne imenuje komisija koja bi vodila prijavljene slučajeve seksualnog uz nemiravanja, čime pravilnik ostaje „mrtvo slovo na papiru”. Sagovornice u

intervjuima prepoznaju dva aspekta *sadržaja* pravilnika kao potencijalno problematična. Prvi se tiče rokova za prijavu, koji u praksi, zbog osetljivosti teme i psihičkih i fizičkih posledica uznemiravanja za žrtvu, mogu biti prekratki. Drugi problem se tiče neanonimnosti formalnih prijava, što može podstići strah od osvete od strane učinioца, koji je često na poziciji moći u odnosu na žrtvu. Drugi problem u vezi sa implementacijom pravilnika, na koji dosledno ukazuju sagovornice u intervjuima, tiče se njihove vidljivosti. Po pravilu, pravilnik se postavlja na web sajt i na oglasnu tablu fakulteta, što uglavnom nije dovoljno da bi on bio lako vidljiv za studente. Autorka saznaće da fakulteti uglavnom planiraju različite edukativne aktivnosti – radionice, tribine, obuke za vršnjačke edukatore – kojima bi se promovisala i unapredila znanja o rodno zasnovanom nasilju, kao i o procedurama njegovog prijavljivanja.

Kada su u pitanju potrebe zaposlenih, autorka studije došla je do zaključka da se one kreću od potrebe za većim stepenom razumevanja od strane uprave institucije za implementaciju i sprovođenje predviđenih mera zaštite od seksualnog uznemiravanja, preko toga da članovi komisije moraju biti dodatno edukovani da se profesionalno nose sa prijavama seksualnog uznemiravanja, do toga da je sve zaspolene potrebno edukovati i senzitivisati za temu rodno zasnovanog nasilja. Ipak, motivacija za pohađanje radionice ovog tipa kod zaposlenih na univerzitetu može biti upitna. Kao naročito važno nametnuto se pitanje koliko senzitivnosti za ovu temu će biti na fakultetima koji se ne bave rodnim temama ili koji nisu dominantno ženski.

U okviru pododeljka o ulozi univerziteta u procesu prevencije seksualnog uznemiravanja autorka ističe da postoje velika očekivanje od Univerziteta u Beogradu po ovom pitanju, budući da je usvojen Plan Univerziteta u Beogradu za postizanje rodne ravnopravnosti. Nasuprot tome, pokazalo se da sagovornice koje dolaze sa drugih univerziteta smatraju da inicijative koje potiču „odozdo“, tj. od samih fakulteta, mogu imati veći efekat od onih koje dolaze „od gore“.

U završnom poglavlju, autorka izvodi preporuke za unapređivanje institucionalnih mehanizama za prevenciju i zaštitu od seksualnog uznemiravanja, koje mogu poslužiti fakultetima, institutima i univerzitetima koji tek razvijaju nove ili dopunjavaju postojeće pravilnike. Preporuke koje se nude proistekle su i iz analize postojećih pravilnika i njihovih sličanosti i razlika, kao i iz dragocenih iskustava sagovornica u intervjuima prikazanim u prethodnom poglavljju. Autorka je preporuke grupisala u dve grupe – opšte i specifične.

---

Opšte preporuke polaze od samog donošenja pravilnika, kao specifične regulative u kojoj se razrađuju prilično opšte odrednice iz zakonskih i univerzitetskih propisa. Zatim slede preporuke koje se tiču edukacije i senzibilizacije i zaposlenih i studenata o tome šta je to rodno zasnovano nasilje, sa ciljem da se omogući prepoznavanje ovakvih nepoželjnih ponašanja. Potom dolaze preporuke koje se tiču zaposlenih koji su članovi timova za vođenje postupka za sprečavanje seksualnog uznemiravanja, kako u pogledu specifičnih unutarinstitucionalnih procedura i vaninstitucionalne pravne i psihološke podrške žrtvama, tako i u pogledu načela senzitivnog odgovaranja na prijave. Konačno, pravilnici iz zemalja sa dužom praksom adresiranja problema seksualnog uznemiravanja ukazuju i na to da je značajno postaviti jasne smernice kojima se uređuje odnos zaposlenih i studenata na fakultetima.

Specifične preporuke, koje daje autorka studije, usmerene su na izradu i implementaciju pravilnika na fakultetima. Ove smernice obuhvataju eksplicitno naglašenu nultu toleranciju na seksualno uznemiravanje u akademskom kontekstu, precizno navođenje i ilustrovanje primera seksualnog uznemiravanja kojim bi se olakšalo njegovo prepoznavanje, ali i drugih istovrsnih ponašanja. Zatim se preporučuje produžavanje roka za podnošenje prijava, budući da seksualno uznemiravanje često podrazumeva disproporciju moći žrtve i učinjoca, zbog čega se prijavljivanje u praksi često odlaže. Dalje, autorka ističe da je važno eksplicitno navesti mere koje mogu biti izrečene protiv učinilaca seksualnog uznemiravanja, kao i da je pri kreiranju pravilnika važno imati u vidu da učinjoci mogu biti na različitim pozicijama unutar organizacije (na primer, dekani ili direktori instituta), što nameće potrebu za usklađivanjem procedure prijavljivanja. Ističe se i da je u cilju jačanja poverenja studenata, neophodno aktivnije promovisati unutarinstitucionalne procedure umesto što se samo postavljaju na sajt institucije. Kada je u pitanju sam proces prijavljivanja, kao možda najvažnije, ističu se preporuke koje se tiču garancije poverljivosti podataka i zaštite privatnosti i podataka o ličnosti, kao i preispitivanja mogućnosti anonimne prijave na osnovu koje bi se sprovodio monitoring zaposlenog na kog se prijava odnosi. Konačno, izuzetno je važno pravilnikom jasno definisati i razdvojiti lažno prijavljivanje od prijave u kojoj nema dovoljno dokaza protiv potencijalnog učinjoca.

Monografija *Istraživanje o praksama za prijavljivanje seksualnog uznemiravanja na fakultetima u Srbiji* predstavlja izuzetno vredan materijal za sve akademiske, ali i druge institucije koje se nalaze pred procesom kreiranja pravil-

nika ove vrste. Veliku vrednost daju intervjuji sa sagovornicama koje su učestvovale u kreiranje pravilnika na različitim fakultetima, jer otkrivaju teškoće u implementaciji pravilnika, koje često ostaju izvan očiju javnosti, a koje se ponavljaju i zbog kojih dobre namere u praksi često ne zažive. Preporuke koje je autorka formulisala i sažela u svojoj studiji pomoći će akademskim institucijama da dobro promisle specifičnosti sopstvenog konteksta, te da bolje planiraju proces izrade i implementacije pravilnika. Najveću prepreku zaštiti studentkinja i studenata od seksualnog uznemiravanja u srpskom društvu predstavljaju tradicionalne vrednosti i tradicionalne rodne uloge, a put njihove promene će, sasvim izvesno, biti spor. U tom kontekstu, studija Milice Resanović može olakšati barem proceduralne i formalne teškoće koje se mogu javiti na putu ka sigurnijem univerzitetskom okruženju studenata u Srbiji.

DOC. DR BOJANA BODROŽA

TEMIDA  
2021, vol. 24, br. 3, str. 367-370  
ISSN: 1450-6637

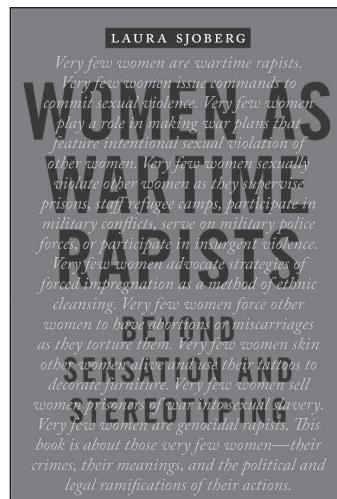
LAURA SJÖBERG

## Women as Wartime Rapists: Beyond Sensation and Stereotyping

(Žene kao ratne silovateljke: Iza senzacije i stereotipa)  
New York University Press, New York, 2016, str. 310

Istraživačice i istraživači već decenijama pokušavaju da daju odgovor na pitanje zašto su muškarci najčešći učinioци teških oblika krivičnih dela, odnosno zašto je daleko manje verovatno da će ovakav zločin učiniti žena. Kao vanredna profesorka na Fakultetu političkih nauka na Floridi i autorka više monografija i studija koje se bave konfliktom iz rodne perspektive, Laura Sjöberg se upustila u preispitivanje diskursa o seksualnom nasilju u vremenima rata. Tvrdeći da u naučnoj i pravnoj terminologiji rodne odrednice bivaju korišćene u cilju binarne polne podele (žensko/muško) koja maskulinitet pripisuje muškarcima a feminitet ženama, Sjöberg ističe da ovo za posledicu ima da se ženski počinioci seksualnog nasilja za vreme ratnih sukoba smatraju kao nešto „diskurzivno nemoguće“ (str. 54). Međutim, autorka oprezno nagoveštava da knjiga *Women as Wartime Rapists* ne predstavlja studiju o ženama kao silovateljkama, već analizu kako negiranje činjenice da se žene takođe mogu naći u ovoj ulozi vodi ka varljivim i pogrešnim predstavama o polu, rodu, ženama, feminitetu i seksualnom nasilju uopšte.

Ne računajući uvod, knjiga je podeljena na šest poglavlja. U prva dva poglavlja, *Uslovi koji su ih doveli do ivice smrti: Rod, rat, genocid u seksualno*



*nasilje i Komunikacija među muškarcima: Nemogućnost postojanja silovanja među ženama*, autorka čitaoca uvodi u svoj teorijski pristup, koristeći rod kao analitičku kategoriju koja proizvodi ne samo društvene uloge, već i moć, ugled i privilegije. Pošavši za teorijskom postavkom da u svakom društvu postoji spektar maskuliniteta i feminiteta koji su hijerarhijski organizovani, te da je seksualno nasilje strukturisano upravo ovakvom hijerarhijom, Sjoberg objašnjava da se tokom svakog seksualnog nasilja odvijaju maskulinizacija osobe koja vrši nasilje i feminizacija žrtve - nezavisno od pola. Značajno mesto u drugom poglavlju zauzima analiza medija u konfliktima, gde se ističe da upravo „sedma sila“ svojim senzacionalističkim izveštavanjima doprinosi održavanju postojeće slike žrtava i nasilnika, pri čemu se žene, uz decu, najčešće karakterišu kao bespomoćne. Autorka insistira na konceptu po kome je esencijalna podela na nevine žene i nasilne muškarce neodrživa: žene, takođe, mogu biti (seksualno) nasilne te, samim tim, muškarci mogu biti njihove žrtve.

Na samom početku trećeg poglavlja, *Rana koja se ne zaboravlja: Silovanje među ženama u ratnim sukobima*, autorka ukazuje na značaj koji je na njen pristup imala Patricia Pearson, novinarka i književnica, navodeći njen citat koji upozorava na to da poricanje ženske agresije duboko podriva naš pokušaj kao kulture da razumemo nasilje. Premda se fokusira na seksualno nasilje koje je učinjeno od strane žena nad (prema redosledu u knjizi) Jermenima, u Nemačkoj za vreme Drugog svetskog rata, na prostoru bivše Jugoslavije, u Ruandi i Demokratskoj Republici Kongo, Sjoberg je, zapravo, malo informacija pružila o konkretnim slučajevima i statistikama zločina u kojima su žene označene kao učiniteljke seksualnih delikata kao posebne grupe krivičnih dela, naročito silovanja. Premda je jasno da autorkin cilj nisu brojevi, odnosno kvantitativna analiza učešća žena u različitim oblicima seksualnog nasilja za vreme ratnih sukoba, primetno je da se ovaj deo knjige bazira isključivo na sekundarnim izvorima. Primera radi, u celini koja se bavi građanskim ratom u Socijalističkoj Federativnoj Republici Jugoslaviji (SFRJ), Sjoberg se fokusira na Biljanu Plavšić, tvrdeći da je podržavala etničko čišćenje nesrpskog stanovništva, kao i seksualno nasilje nad ne-Srpkinjama. Eksplicitno navodeći da je „Plavšić još jedna ‘nemoguća’ učiniteljka zločina“ (str. 111), Sjoberg konkretizuje grupu koju izučava – ne samo direktnе učiniteljke, već i žene koje su učestvovalе u planiranju različitih oblika seksualnog nasilja tokom ratnih sukoba.

Srž knjige predstavlja naredno poglavlje, *Nema dokaza da su žene gore od muškaraca prilikom silovanja: Razumevanje žena, rata i silovanja*, u kome je izlo-

---

žen teorijski pristup prema kome nasilje ne može biti limitirano na muškarce kao učinioce, odnosno žene kao žrtve. Autorka ističe da rodni zahtevi u društveno-političkom životu podstiču maskulinitet kod nas samih, odnosno feminizaciju drugog, kako na individualnom, tako i na kolektivnom planu, u ratu i miru, među ženama i muškarcima. Međutim, prema Sjoberg, seksualno nasilje u ratu i miru nemaju identična značenja: seksualno nasilje u mirnodopsko vreme, uslovno rečeno, legitimiše sva krivična dela koja sadrže seksualni element u doba rata. Pozivajući se i na druga istraživanja, autorka sugeriše da ratni konflikti čuvaju postojeće rodne hijerarhije (za razliku od drugih obrazaca ponašanja, koji mogu biti predmet promena), te da su očekivanja muškaraca i žena u vezi sa različitim aspektima konflikta, posebno nasiljem, pre u vezi sa rodnim poretkom u kojima žive, nego sa njihovim biološkim polom.

Dva završna poglavlja, *Pogrešno u percepciji silovanja: Kako su žene-silovatelji izmenile krivično pravo* i *Jedan od najistrajnijih mitova našeg vremena: Ponovno sagledavanje žena, rata i silovanja*, stavljuju akcenat na pravnu regulativu, koja bi trebalo da prepozna veći broj žrtava, kao i učinilaca seksualnog nasilja. Uzimanje na činjenicu da žene mogu biti učiniteljke silovanja kroz posvećivanje „jednake (ako ne i veće) pažnje rodnoj dinamici vršenja zločina i viktimizacije“ ima za cilj da nas uputi na promišljanje o tome „ko su žene, ko su muškarci, šta predstavlja seksualno nasilje u ratu i konfliktu, šta je konflikt, šta predstavljaju vršenje nasilja i viktimizacija“ (str. 210). Sjoberg ističe da oblast prava predstavlja pravu arenu za preispitivanje dosadašnjih teorijskih pristupa seksualnom nasilju. Iako neretko koristi neadekvatan i rigidan rečnik koji dovodi do rodno binarnih uloga žrtve i učinioca seksualnog nasilja, autorka smatra da je seksualno nasilje prepoznato kao ratni zločin zahvaljujući velikoj podršci, ali i pritisku javnosti.

Targetiranje muškaraca od strane žena ostalo je, nažalost, prilično nerasvetljeno u ovoj knjizi, iako se od naslova očekuju odgovori na ovo i slična pitanja. Shodno temi, autorka je neretko objašnjavala osnovne pojmove koji se tiču roda, tako da tekst u pojedinim delovima može delovati monotonu zbog brojnih ponavljanja u vidu terminoloških i/ili teorijskih pojašnjenja. Međutim, za čitaoce kojima feministička teorija nije naročito bliska delovi teksta mogu biti teže razumljivi, ali svakako vredni truda u cilju savladavanja, budući da postoji mnogo toga što se iz ove knjige može naučiti.

Sjoberg je definitivno dala značajan doprinos širem poznavanju rodno zasnovanog nasilja, naročito seksualnog, u ratnim sukobima. Njen fokus na

žene kao učiniteljke ovakvih krivičnih dela nikako nije u suprotnosti sa postojećim feminističkim teorijama koje rodno zasnovano nasilje sagledavaju u širim društvenim kontekstima. Naprotiv, žene u ovoj knjizi nedvosmisleno podržavaju pojmove koji održavaju moć patrijarhata u „rodno-hijerarhijski ustrojenom svetu“ (str. 15). Posebno je značajan autorkin poziv komisijama koje rade na utvrđivanju istine o sukobima na post-konfliktnim teritorijama, koji ima za cilj izmeštanja njihovog fokusa sa individualnih slučajeva ka širim društvenim strukturama. Analizirajući dva slučaja seksualnog nasilja za vreme genocida u Ruandi, autorka govori kako iskustvo iz jednog sukoba obično ostane limitirano na taj jedan sukob, bez neophodne „internacionalizacije“ sudske prakse (str. 209). U prilog tome ona ističe da je veliki broj primera širom sveta u kome se žene kao izvršiteljke seksualnog nasilja nisu našle pred licem pravde, odnosno gde su muške žrtve ignorisane ili omalovažavane samo zato što su – muškarci. Budući da, sem feminističke teorije, Sjoberg razrešava i postavlja nova pitanja iz domena prava i politike, ova knjiga svakako predstavlja vredno štivo za mnoge naučne discipline koje se bave kompleksnim proučavanjem konflikata i roda, u cilju prevazilaženja stereotipnih i binarnih podela.

DR KRISTINA JORGIĆ STEPANOVIĆ

## **Članci objavljeni u prethodnim brojevima za 2021. godinu**

*Tema broja 1, godina 24, 2021.*

### **COVID-19: OBRASCI VIKTIMIZACIJE I PRAVA ŽRTAVA**

#### **Domestic Violence: Evidence-based Policies Before and During the Pandemic in Greece**

**Nasilje u porodici: Politike zasnovane na dokazima pre i tokom pandemije  
u Grčkoj**

*Vasiliki Artinopoulou*

#### **Obiteljsko nasilje u vrijeme pandemije COVID-19:**

**Stavovi hrvatskih studenata**

#### **Domestic Violence During the COVID-19 Pandemic: Attitudes of Croatian Students**

*Irma Kovč Vukadin*

*Dora Škarica*

#### **Obrasci viktimizacije i prava žrtava nasilja u porodici u doba pandemije COVID-19 u Bosni i Hercegovini**

#### **Domestic Violence at the time of the COVID-19 Pandemic in Bosnia and Herzegovina**

*Dževad Mahmutović*

*Sanja Škuletić-Malagić*

#### **Podrška žrtvama i svjedocima u Republici Hrvatskoj u uvjetima pandemije COVID – 19 virusa**

#### **Support to Victims and Witnesses in the Republic of Croatia during the COVID-19 Pandemic**

*Nikica Hamer Vidmar*

---

**Socijalni prostor predškolskih ustanova kao činilac rodne ravnopravnosti**  
**Social Space of Preschool Institutions as a Factor of Gender Equality**

*Vesna Miletić-Stepanović*

Tema broja 2, godina 24, 2021.

**IZAZOVI PODRŠKE ŽRTVAMA**

**Rasprostranjenost, oblici, karakteristike i novi obrasci viktimizacije u Srbiji tokom pandemije COVID-19**

**Scope, Forms, Characteristics and New Patterns of Victimation in Serbia During COVID-19 Pandemic**

*Vesna Nikolić-Rostanović*

**Social and Jurisprudential Exploration of Victimation of Health Care Workers during COVID-19 Pandemic**

**Sociološko i pravno istraživanje viktimizacije zdravstvenih radnika tokom pandemije COVID-19**

*Manjinder Gulyani*

**Nasilje u porodici kao rizični faktor za pojavu i razvoj poremećaja ponašanja djece**

**Domestic violence as a Risk Factor for the Occurrence and Development of Behavioural Disorders in Children**

*Ljubinka Lazić*

**Living Conditions of Informal Workers: A Sociological Study of Brick Kiln Workers in District Budgam of Kashmir Valley**

**Uslovi za život neformalnih radnika: Sociološka studija radnika u ciglanama u okrugu Budgam u dolini Kašmir**

*Shabir Ahmad Najar*

*Wakar Amin Zargar*

*Shazia Manzoor*

*Aadil Bashir*

*Bilal Ahmad Khan*

---

## **Recenzenti koji su recenzirali radove tokom 2021. godine**

### *Recenzenti iz Srbije*

Prof. dr Biljana Simeunović-Patić (Kriminalističko-policajski univerzitet), prof. dr Branislava Popović-Ćitić (Fakultet za specijalnu edukaciju i rehabilitaciju, Univerzitet u Beogradu), prof. dr Dragana Pavlović Breneselović (redovna profesorka Filozofskog fakulteta, Univerzitet u Beogradu, u penziji), prof. dr Mario Lukinović (Pravni fakultet, Univerzitet Union), prof. dr Nataša Mrvić Petrović (Pravni fakultet, Univerzitet Union), prof. dr Slobodanka Konstantinović Vilić (redovna profesorka Pravnog fakulteta, Univerzitet u Nišu, u penziji) prof. dr Tamara Džamonja Ignjatović (Fakultet političkih nauka, Univerzitet u Beogradu), prof. dr Zoran Pavlović (Pravni fakultet za privredu i pravosuđe, Univerzitet Privredna Akademija u Novom Sadu), prof. dr Vesna Nikolić-Ristanović (Fakultet za specijalnu edukaciju i rehabilitaciju, Univerzitet u Beogradu), doc. dr. Ivana Milosavljević-Đukić (Visoka škola socijalnog rada), doc. dr Natalija Žunić (docentkinja Pravnog fakulteta, Univerzitet u Nišu, u penziji), dr Hajdانا Glomazić (Institut za kriminološka i sociološka istraživanja), dr Hajrija Mujović (Institut društvenih nauka), dr Ivana Stevanović (Institut za kriminološka i sociološka istraživanja), dr Mario Reljanović (Institut za uporedno pravo), dr Marta Sjeničić (Institut društvenih nauka), dr Mirjana Dokmanović (Institut društvenih nauka), dr Ranko Sovilj (Institut društvenih nauka), dr Sanja Ćopić (Institut za kriminološka i sociološka istraživanja), dr Sanja Stojković-Zlatanović (Institut društvenih nauka), dr Tanja Ignjatović (Autonomni ženski centar, Beograd), dr Vida Vilić (Klinika za stomatologiju, Niš), dr Zorica Mršević (Institut društvenih nauka), dr Marko Milenković (Institut društvenih nauka), dr Zorana Antonijević (Organizacija za evropsku bezbednost i saradnju), mr Ljiljana Stevković (Fakultet za specijalnu edukaciju i rehabilitaciju, Univerzitet u Beogradu).

---

## *Recenzenti iz inostranstva*

Prof. dr Dipa Dube (Institute of Technology Kharagpur, Indija), prof. dr Debarati Halder (Univerzitet Karnavati, Indija), prof. dr Girja Shankar Bajpai (Univerzitet u Delhiju, Indija), prof. dr Goražd Meško (Univerzitet u Mariboru, Slovenija), prof. dr Gordana Flander-Buljan (Poliklinika za zaštitu dece i mlađih Zagreba, Hrvatska), prof. dr Irma Kovč Vukadin (Univerzitet u Zagrebu, Hrvatska), prof. dr Nik Taylor (Univerzitet Canterbury, Novi Zeland), prof. dr Nina Peršak (Institut za krivičnopravnu etiku i kriminologiju, Slovenija), prof. dr Oliver Bačanović (Univerzitet u Skoplju, Republika Severna Makedonija), prof. dr Sunčana Roksandić Vidlička (Univerzitet u Zagrebu, Hrvatska), doc. dr Anja Mirosavljević (Univerzitet u Zagrebu, Hrvatska), dr Jef Ausloos (Univerzitet u Amsterdamu, Norveška), dr Kiki Petroulaki (Institut za zdravstvenu zaštitu dece, Grčka), dr Krishna Menon (Univerzitet Ambedkar Delhi, Indija), dr Maja Mamula (Ženska soba, Hrvatska), dr Sanja Milivojević (La Trobe Univerzitet, Australija; Univerzitet Oxford, Velika Britanija), dr Uglješa Zvekić (Kancelarija Evropske organizacije za javno pravo pri Ujedinjenim Nacijama, Švajcarska; Globalna inicijativa protiv transnacionalnog organizovanog kriminala, Austrija).

Recenzentima se zahvaljujemo na uloženom vremenu i doprinosu kvalitetu naučnog časopisa *Temida*.

## **Poziv na saradnju i pretplatu**

Časopis *TEMIDA* je naučni časopis o viktimizaciji, ljudskim pravima i rodu. Časopis objavljuje naučne i stručne radove i prikaze domaćih i stranih autora i autorki koji za svoj predmet imaju problem žrtava kriminaliteta, rata, kršenja ljudskih prava i drugih oblika stradanja (sa posebnim naglaskom na probleme žena, dece, manjinskih grupa, osoba sa invaliditetom i drugih kategorija koje su posebno izložene viktimizaciji), strah od kriminaliteta, kršenje ljudskih prava u zatvoru i u krivičnom postupku, prevenciju viktimizacije i slično. Posebna pažnja posvećuje se svim oblicima rodno zasnovanog nasilja, kao i drugim aspektima ostvarivanja rodne ravnopravnosti. Svaki broj je tematski koncipiran, ali se objavljuju i tekstovi van određenih tema.

Teme za 2022. godinu su: Broj 1: **Žrtve i savremeni društveni kontekst: Izazovi i perspektive;** Broj 2: **Pandemija Covid-19: Victimološke perspektive;** Broj 3: **Zelena viktimalogija.** Članci van ovih tema mogu biti predati Redakciji bez obzira na rokove.

Časopis *TEMIDA* je dostupan u režimu otvorenog pristupa. Članci objavljeni u časopisu mogu se besplatno preuzeti sa internet stranice Victimološkog društva Srbije (<http://www.vds.org.rs/TemidaMenu.htm>) i koristiti u skladu sa licencom Creative Commons 3.0 Srbija (<http://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/3.0/rs/>).

*TEMIDA* je referisana u **DOAJ** (Directory of Open Access Journals), **EBSCO** istraživačkoj bazi i uvrštena je u Emerging Sources Citation Index (**ESCI**), novu ediciju Web of Science.

*TEMIDA* objavljuje radove napisane na srpskom i engleskom jeziku.

*TEMIDA* koristi **dvostruko slepo (anonimno) recenziranje**.

Kada je rukopis prihvaćen za objavljivanje, **autori prenose autorska prava na izdavača.**

**Molimo vas da svoj rukopis pripremite prema tehničkim uputstvima za autore i autorke članaka i prikaza koja se nalaze na sledećem linku: <http://www.vds.rs/File/TehnickaUputstvaZaAutore2019.pdf>**

Radovi se dostavljaju u elektronskom obliku, na e-mail [vdsrbija@gmail.com](mailto:vdsrbija@gmail.com) ili [temida.vds@gmail.com](mailto:temida.vds@gmail.com).

Prilikom dostavljanja rada, autori i autorke su dužni da dostave i **potpisano izjavu** kojom potvrđuju da su upoznati sa uputstvima za autore i obvezama autora definisanim u **Uredivačkoj politici časopisa Temida** (dostupno na <http://vds.org.rs/TemidaUredjivackaPolitika.htm>), te da su se istih pridržavali prilikom pripreme rukopisa. Tekst izjave autora dostupan je na <http://vds.org.rs/TemidaUputstvaZaAutore.htm>. Izjavu autora dostaviti elektronskim putem (skeniranu) ili putem pošte (originalnu verziju) na adresu uredništva.

Pristigli radovi se ne vraćaju. Radove koji ne zadovoljavaju kriterijume časopisa u pogledu teme rada, strukture rada i pravila citiranja, redakcija neće uzeti u razmatranje, niti će poslati na recenziranje.

## **Preplata**

Cena pojedinačnog štampanog primerka naučnog časopisa *Temida* iznosi 1000 dinara. Godišnja preplata na štampani primerak za 2022. godinu iznosi 3000 dinara za pojedince i 10000 dinara za institucije u Srbiji.

Cena pojedinačnog štampanog primerka naučnog časopisa *Temida* za inostranstvo je EUR 20. Za inostranstvo, godišnja preplata na štampani primerak za 2022. godinu iznosi EUR 60 za pojedince i EUR 120 za institucije.

Cena preplate obuhvata dostavljanje poštom primeraka časopisa *Temida*. U vezi preplate na naučni časopis *Temida* molimo Vas obratite se redakciji časopisa.

## **Call for papers and subscription**

*TEMIDA* is an academic journal on victimization, human rights and gender. It publishes scientific and professional articles and reviews of domestic and foreign authors devoted to problems of victims of crime, war, human rights' violation and other forms of suffering (particularly focusing on problems of women, children, minorities, disabled persons and other categories of vulnerable victims), fear of crime, violation of human rights in prison and during criminal procedure, prevention of victimization, etc. Special emphasis is on all forms of gender based violence, as well as on other aspects of gender equality. Every issue is thematic, but the journal publishes articles not specifically dedicated to specified themes as well.

Topics for 2022 are: No. 1: **Victims and contemporary social context: Challenges and perspectives;** No.2: **Covid-19 pandemic: Victimological perspectives;** No.3: **Green victimology.** Contributions not specifically dedicated to the themes of each issue, as well as conference and book reviews, may be submitted irrespective of the given deadlines.

*TEMIDA* is an **Open Access journal.** Articles published in *TEMIDA* can be downloaded free of charge from the website of the Victimology Society of Serbia (<http://www.vds.org.rs/TemidaMenuEng.htm>) and used in accordance with the Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivs 3.0 Serbia (CC BY-NC-ND 3.0 RS) (<http://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/3.0/rs/>).

*TEMIDA* is indexed in the **DOAJ** (Directory of Open Access Journals), **EBSCO** research database and has been accepted for coverage in the Emerging Sources Citation Index (**ESCI**), a new edition of the Web of Science.

*TEMIDA* is a **peer reviewed journal**, which uses **double blind (anonymous) review.**

Once the manuscript is accepted for publication, **authors shall transfer the copyright to the publisher.**

**We would kindly ask you to prepare your manuscript in accordance to the technical instructions for authors of articles and reviews, which are available at <http://www.vds.rs/File/TehnickaUputstvaZaAutore2019Eng.pdf>.**

Manuscripts should be submitted electronically on vdsrbija@gmail.com or temida.vds@gmail.com.

The manuscript should be accompanied with the signed **Authors' statement**, confirming that authors have reviewed and complied with the relevant Instructions for authors and the authors' responsibilities defined in the **Editorial Policy of the journal Temida** (available at <http://vds.org.rs/TemidaUredjivackaPolitikaEng.htm>). The Author's statement can be downloaded from <http://vds.org.rs/TemidaUputstvaZaAutoreEng.htm>. Author's statement should be submitted either electronically (scanned version) or by post (original version) to the editorial address.

Submitted manuscripts will not be returned. Manuscripts which do not comply with the technical guidelines and criteria of the journal related to the topic, structure and the rules of quoting, will not be taken into consideration nor sent for the review.

## **Subscription**

Price for single printed copy of scientific journal *Temida* is 1000 RSD. Annual subscription fee for printed copy for 2022 is 3000 RSD for individuals and 10000 RSD for institutions in Serbia.

Price for single printed copy for abroad is 20 EUR. Annual subscription fee for printed copy for 2022 for abroad is 60 EUR for individuals and 120 EUR for institutions.

The subscription includes delivery of the copy of *Temida* by post. Regarding the subscription please contact the Editorial office.

CIP – Каталогизација у публикацији  
Народна библиотека Србије, Београд

343.98

TEMIDA : časopis o viktimizaciji, ljudskim pravima i  
rodu / glavna i odgovorna urednica Vesna Nikolić-  
Ristanović. – Srpsko izd. – God. 1, br. 1 (januar 1998) –  
Beograd (Đure Jakšića 5) : Viktimološko društvo Srbije  
: Evropski pokret u Srbiji, 1998. – (Beograd : Prometej).  
– 24 cm

Tromesečno. – Ogledni broj изашао 1997. године

ISSN 2406-0941 (online izdanje)  
ISSN 1450-6637 = Temida (Srpsko izd.)  
COBISS.SR-ID 140099335

# TEMIDA

